

Materiały Sesji Jubileuszowej
zorganizowanej z okazji pięćdziesięciolecia
Oddziału Chełmskiego
Archiwum Państwowego w Lublinie
Chełm 15 maja 2002

Wydanie publikacji sponsorowane przez:
Starostwo Powiatowe w Chełmie
Starostwo Powiatowe we Włodawie
Cementownię Chełm S.A.
Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej
Sp. z o.o. w Chełmie
Zamojską Korporację Energetyczną S.A.
Rejonowy Zakład Energetyczny we Włodawie

Archiwum Państwowe w Lublinie
Chełmskie Towarzystwo Regionalne

Archiwum Państwowe w Chełmie 1952–2002

pod redakcją
Piotra Dymmela

Lublin–Chełm 2002

Redakcja
Marek Jędrych

Skład i łamanie systemem L^AT_EX

L^{SUPER}
IBRI

Na okładce: ozdobna strona tytułowa wpisu z 1604 r.
w księdze grodzkiej chełmskiej

Wydawca:

Archiwum Państwowe w Lublinie
ul. Jezuicka 13, 20-950 Lublin
tel. (081) 532 80 71
e-mail: kanc@lublin.ap.gov.pl

Chełmskie Towarzystwo Regionalne
ul. Uścługowska 1, 22-100 Chełm
tel. (082) 565 06 13

© by Archiwum Państwowe Lublin 2002

ISBN 83-913961-2-6

Druk: Zakład Poligraficzny
Al. Spółdzielczości Pracy 9a, 20-147 Lublin

Spis treści

Słowo wstępne

(Piotr Dymmel) / 7

Krzysztof Skupieński

Miejsce archiwum we współczesnym społeczeństwie / 9

Stanisław Minicki

Dzieje i zasób Oddziału Chełmskiego Archiwum Państwowego
w Lublinie / 21

Katarzyna Litwin

Wykorzystanie zasobu Archiwum Chełmskiego do badań
regionalnych / 45

Stanisława Rudnik, Paweł Wira

Znaczenie źródeł archiwalnych dla badania i ochrony dóbr
kultury / 65

Anna Gleń, Katarzyna Litwin, Stanisław Minicki

Spis zespołów zasobu Oddziału Chełmskiego Archiwum
Państwowego w Lublinie Oddział w Chełmie / 81

Aneks

Pracownicy Archiwum chełmskiego w latach 1952–2002 / 122

SŁOWO WSTĘPNE

Cztery lata temu, w 1998 r., Archiwum Państwowe w Lublinie uroczyście obchodziło jubileusz 80-lecia swego istnienia. W 2002 r. Archiwum to miało okazję przeżywania kolejnego święta, związanego tym razem z pięćdziesiątą rocznicą powstania jego najstarszego oddziału zamiejscowego w Chełmie. W połowie 1952 r. w tym mieście rozpoczęło działalność Archiwum Powiatowe jako terenowa struktura Archiwum Wojewódzkiego w Lublinie. Zasięgiem działania obejmowało obszar powiatu chełmskiego, później województwa, a teraz, po ostatniej reformie administracyjnej z 2000 r., znowu powiatu. Niezależnie od zmieniających się struktur administracyjnych zawsze było ściśle związane z regionem chełmskim, gromadząc materiały archiwalne wytworzone na jego terenie. W ciągu minionego półwiecza Archiwum chełmskie głęboko zakorzeniło się w pejzażu miejscowych instytucji publicznych, dobrze służąc lokalnej społeczności jako urząd wiary publicznej i placówka o ważnym znaczeniu naukowym, edukacyjnym i kulturalnym.

Z okazji jubileuszu pięćdziesięciolecia została w Archiwum chełmskim 15 maja 2002 r. zorganizowana sesja naukowa „50 lat Oddziału Chełmskiego Archiwum Państwowego w Lublinie”, która stała się najbardziej doniosłym wydarzeniem w rocznicowych obchodach. Plonem spotkania jest ta niewielkich rozmiarów książka, w której zostały zebrane referaty wówczas wygłoszone. Zamieszczone w niej teksty mają zróżnicowaną tematykę,

razem jednak starają się dać odpowiedź na pytanie o miejsce i rolę współczesnego archiwum państwowego w życiu i kulturze społeczności lokalnych. Pytanie to ma dziś szczególne znaczenie, gdy pamiętając o historii chełmskiego Archiwum bacznie obserwuje się zachodzące zmiany kulturowe i technologiczne, które nie pozostają bez wpływu na pracę archiwisty. Wyzwania cywilizacyjne podyktowane tworzeniem się społeczeństwa informacyjnego stawiają przed archiwami nowe zadania i określają nowe metody pracy. Publikowane w tym zbiorze jubileuszowe referaty dobrze oddają atmosferę zachodzących zmian, gdy z jednej strony próbuje się scharakteryzować dotychczasowy dorobek chełmskiego Archiwum, a z drugiej stara się opisać istotę i kierunki rozwoju pracy archiwisty obecnie i w przyszłości.

Zasadniczą część książki tworzą cztery referaty wygłoszone w czasie Sesji Jubileuszowej. Istotnym jej uzupełnieniem jest dołączony spis zespołów zasobu Archiwum chełmskiego, który po 10 latach od wydania ostatniego informatora tego typu dostarcza aktualnych wiadomości na temat archiwaliów w nim przechowywanych. Znajdujący się na końcu książki aneks wymienia wszystkich pracowników Archiwum w Chełmie, którzy, pracując na różnych stanowiskach i wykonując różne funkcje, w ciągu 50 lat tworzyli jego historię.

Piotr Dymmel

Krzysztof Skupieński

Miejsce archiwum we współczesnym społeczeństwie

Wyrysowanie mapy obszarów zajmowanych w dzisiejszych społeczeństwach przez archiwa, nie jest sprawą prostą. Słowo „archiwum” ma obecnie rozmaite znaczenia, nie inaczej było w przeszłości. Nie ulega przy tym wątpliwości, że przyszłość raczej rozbuduje tę różnorodność, niż ją zredukuje. Różne też są kształty społeczeństw współczesnych. Jedne weszły już w etap społeczeństwa informacyjnego, pojmowanego jako postindustrialna faza rozwoju, drugie stoją u jego progu, inne pozostają na wcześniejszych szczeblach ewolucji. Trzeba też wziąć pod uwagę, że przekształceniom, zarówno w przeszłości, jak i na naszych oczach, ulegały i ulegają funkcje archiwów, ich kształty, zakres działania etc.¹, a przyszłość tych instytucji często rysuje się, pod tym względem, jako wielka niewiadoma.

Jubileusz półwiecza archiwum chełmskiego wydaje się okazją nie tyle do systematycznego przeglądu zagadnień związanych z kwestią tytułową, ile do zaprezentowania garści refleksji, skupionych wokół pytań: poprzez jakie główne etapy przebiegało wytyczenie granic miejsca zajmowanego we współczesnej Polsce przez archiwa takie jak chełmskie; w jakiej mierze domena zakreślo-

¹ Zob. interesujące rozważania H. Bautier, *La mission des archives et les tâches des archivistes*, [w:] *Techniques modernes d'administration des archives et de gestion des documents: recueil de textes. Compilés par Peter Walne*, Paris 1985. Opracowanie to jest dostępne w Internecie pod adresem: <http://www.unesco.org/webworld/ramp/html/r8532f/r8532f00.htm#Contents>.

na tymi granicami odpowiada dzisiejszym potrzebom i oczekiwaniom; czy w przyszłości ten rodzaj archiwów czeka prosta kontynuacja dotychczasowych trendów, czy też należy się spodziewać przemian wręcz rewolucyjnych?

Mowa będzie o sprawach zazwyczaj dobrze znanych archiwistom. Jednak jubileusz stanowi też okazję, by tego rodzaju problemy przybliżyć gościom, którzy w dni mniej uroczyste nie przekraczają archiwalnych progów. Warto więc nie tylko podkreślić, jak ważna dla społeczeństwa pozostaje dziedzina archiwalna, ale też wskazać na skalę czekających nas przemian, gdyż wszystko zapowiada, że rola i znaczenie placówek takich jak archiwa rosnąć będzie wręcz niepomiarowo w społeczeństwie jutra.

Archiwa istnieją dlatego, że nasza cywilizacja, w swym zasadniczym kształcie, oparła swe istnienie na piśmie. Na całej przestrzeni dziejów spełniało ono dwie odmienne funkcje. Najstarsze z zachowanych ślady zastosowań pisma dowodzą, że zostało ono wymyślone początkowo nie po to, aby utrwalac teksty religijne, literackie, naukowe czy też prawodawcze. Chodziło raczej o zapisywanie spraw bardziej przyziemnych, takich jak m.in. zapiski gospodarcze², wyroki sądowe, kontrakty majątkowe lub handlowe, decyzje rozmaitych organów władzy itp., a więc o pisma, które w odróżnieniu od tekstów religijnych, dzieł literackich czy traktatów naukowych nazwać możemy dokumentami. One też zaczęły być gromadzone i przechowywane.

Jak wiadomo, w starożytnej Grecji miejscem do tego stała się siedziba władz miasta lub państwa, od III w. przed Chrystusem określana słowem *archeion*, które zarazem oznaczało miejsce przechowywania dokumentów publicznych oraz samą władzę, a także coś co jest dawne. Podobny zakres znaczeniowy wiązał się ze słowem *arche*, wywodzącym się od szeroko pojmowanych „początków, władzy i kierownictwa”. W tych pokrewieństwach

² Zapiskami gospodarczymi są np. tabliczki z pismem klinowym sprzed ponad pięciu tysięcy lat, uważane za najstarsze zabytki pisma na świecie — C. B. F. Walker, *Pismo klinowe*, przeł. A. Reiche, [Warszawa 1998], s. 11.

semantycznych po raz pierwszy daje się dostrzec odblask przekonania, że dokumenty tworzone i przechowywane w *archeion*, zaopatrzone przy tym w rozmaite środki uwierzytelniające, gwarantujące ich autentyczność, stanowią niezbędne narzędzie wykonywania władzy publicznej. Warto przy tym pamiętać, że publicznym dokumentom ateńskim, przechowywanym w świątyni Kybele, w miejscu zwanym *Métroon*, za całe uwierzytelnienie wystarczał sam fakt przechowywania ich właśnie tutaj³. Ten zbiór stanowił już prawdziwe archiwum państwowe w dzisiejszym tego słowa rozumieniu. Choć współczesne brzmienie, a także znaczenie słowa „archiwum”, bezpośrednio wywodzi się od łacińskiego *archium* lub *archivum*, to łatwo tu rozpoznać greckie korzenie. Możemy więc stwierdzić, że od samych początków miejsce zajmowane przez instytucje nazywane dziś archiwami, wiązało się ściśle ze strukturami władzy. Zbiory dokumentów przez nie wytworzonych, zgromadzonych i przechowywanych służyły im za narzędzie usprawniające ich działalność, polegającą na rządzeniu, kierowaniu, administrowaniu, zarządzaniu, panowaniu etc.⁴

Na przestrzeni dziejów sięgała po ten instrument zwłaszcza władza biurokratyczna, czy to w hellenistycznym Egipcie, dioklecjańskim Rzymie, czy też w późnośredniowiecznym, papieskim Awinionie, a potem — już na stałe, aż do dzisiaj i zapewne w przyszłości — rządy w nowożytnych absolutyzmach i w państwach nowoczesnych. Słynny badacz biurokracji, Max Weber, nie wahał się uznać tworzenia i przechowywania dokumentacji pisanej za jeden z podstawowych elementów, dających strukturze biurokratycznej zdecydowaną przewagę nad innymi sposobami sprawowania władzy.

³ J. Favier, *Les archives*, Paris 1965, s. 10–11.

⁴ Por. J.-Y. Rousseau, C. Couture, *Les Fondements de la discipline archivistique*, Québec 1994, s. 9 (korzystałem ze zdigitalizowanego odpisu umieszczonego w Internecie pod adresem: <http://www.unil.ch/central/data/unit/du.arch.cours.html#1>, w programie kursu archiwalnego uniwersytetu w Lozannie).

Aż do schyłku XVIII w. archiwa stanowiły więc instytucje, które zajmowały się gromadzeniem dokumentów w służbie organów władzy, będąc przy tym zazwyczaj ich częścią składową. Przechowywały pisma opatrzone mocą prawną czy też urzędową, których istotą była władza nad ludźmi i instytucjami; czy to bezpośrednio, jak w przypadku np. decyzji władców, czy też pośrednio, jak w przypadku rozmaitego rodzaju pism mogących stanowić dowód wobec sądu lub innego urzędu.

Ten walor mocy prawnej, dowodowej czy też poświadczeniowej, odróżnia pisma przechowywane w archiwach od pism chronionych w bibliotekach, których wartość polega na przekazywaniu wiedzy religijnej, literackiej, naukowej itp. Warto przy tym zauważyć, że ateński *Métron*, działający już w IV w. przed Chr., był starszy od najśłynniejszej ze starożytnych bibliotek, założonej w Aleksandrii przez Ptolemeusza I w III w. przed Chr. W dziejach cywilizacji zapoczątkowano w ten sposób dwa główne nurty — archiwalny i biblioteczny — którymi zapisana pamięć o kulturalnym i cywilizacyjnym dorobku poprzedników płynęła ku sukcesorom.

Jak wiadomo, dopiero przemiany wywołane Rewolucją Francuską spowodowały usamodzielnienie archiwów. Przerwana została działalność instytucji dawnej władzy, po których pozostały zarchiwizowane dokumenty. Rewolucyjny zapał skłaniał do ich niszczenia, chociażby po to, by wymazać pamięć o feudalnych obciążeniach i powinnościach. Jednak władze Republiki Francuskiej zdawały sobie sprawę, że w tych archiwach spoczywają też uwierzytelnione pisma, stanowiące dowody na posiadanie majątków. Zwycięscy *bourgeois* nie mogli wyrzec się tytułów prawnych swej świętej własności. Swobodny do nich dostęp stanowił część składową innych praw wywalczonych przez rewolucję, takich zwłaszcza, jak, znana ze sztandarowego hasła, *liberté*. Dlatego też słynny dekret z 25 czerwca 1794 r. zapewnił każdemu obywatelowi możliwość nieskrępowanego wglądu w archiwa. W ten sposób archiwa historyczne stały się instytucjami nowego społeczeństwa, przechowując materiały po nieistniejących już organach władzy, nie tyl-

ko na użytek administracji publicznej, ale przede wszystkim dla wszystkich obywateli, strzegąc ich interesów. Ta przemiana, z narzędzia władzy w organ społeczeństwa obywatelskiego, oznaczała początek nowej ery w dziejach archiwów.

Wiek XIX dopełnił metamorfozy archiwów. Przyczynił się do tego romantyzm ze swym programem poznawania dziejów narodów, a następnie także pozytywizm z kultem metody naukowej. Wiązało się to z postępowaniem badań historycznych, którym nie wystarczało już opieranie się na dawnych kronikach i rocznikach, dostępnych w bibliotekach. W poszukiwaniu świadectw o bardziej obiektywnym charakterze, poddano intensywnej eksploracji nieporównanie liczniejsze akta i dokumenty przechowywane w archiwach. Aby doskonalić metody ich krytycznej analizy, trzeba je było odnajdywać, badać i szeroko udostępniać poprzez edycje naukowe. W efekcie archiwa stały się w pierwszym rzędzie naukowymi placówkami historycznymi. Historycy nie tylko gościli w nich, aby prowadzić swe studia, ale wkrótce opanowali je całkowicie, obsadzając najważniejsze stanowiska pracy swymi kolegami po fachu. Wydawało się to oczywiste. Archiwista musi jednak umieć czytać dawne pisma, znać łacinę, rozpoznawać zatarte pieczęcie i posiadać wiele podobnych umiejętności, których znajomości dostarcza właśnie wykształcenie adepta Klio w zakresie nauk pomocniczych historii, dających poznawać źródła historyczne.

Poszukując metody najwłaściwszego uporządkowania zasobów, opracowano zasadę poszanowania całości zespołu archiwalnego, rozwiniętą następnie w tzw. zasadę proveniencji. Jej stosowanie zmuszało archiwistów do głębokich studiów nad dziejami instytucji i urzędów, które przed wiekami wytworzyły akta. Podkreślało to jeszcze znak równości postawiony pomiędzy historykami i archiwistami.

Taki stan rzeczy, wytworzony w Europie w XIX w., utrzymywał się też w głąb XX w. W sposób niejako naturalny wywiodła się zeń również misja archiwów polskich, których pełny rozwój był możliwy dopiero w ramach dwukrotnie odradzanej państwo-

wości. W chwili powstawania archiwum w Chełmie, jak sądzę, nikt nie miał wątpliwości, co do tego, że pierwszoplanową rolą tego rodzaju placówek jest przechowywanie dla potomności źródeł historycznych. Nie ma ich również i dzisiaj — po półwieczu istnienia archiwum chełmskiego — obowiązujące ustawodawstwo⁵, które wyjaśnia to zawiłym prawniczym językiem z epoki sprzed 1989 r. Archiwa państwowe tworzą podstawową sieć instytucji, na których spoczywa obowiązek troszczenia się, by „wszelkiego rodzaju akta i dokumenty, korespondencja, dokumentacja finansowa, techniczna i statystyczna, mapy i plany, fotografie, filmy i mikrofilmy, nagrania dźwiękowe i wideofonowe oraz inna dokumentacja, bez względu na sposób jej wytwarzania”, która ma „znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej o działalności Państwa Polskiego, jego poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz o jego stosunkach z innymi państwami, o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki — powstała w przeszłości i powstająca współcześnie” była przechowywana po wsze czasy, czyli wieczyście.

Nic też dziwnego, że ustawa archiwalna wymienia naukę na pierwszym miejscu spośród tych sfer życia społecznego, którym mają służyć te skarby pamięci narodowej. Chodzi z pewnością o historię, jeśli nie wyłącznie, to w stopniu mocno przeważającym. Jednak miejsce archiwów we współczesnym społeczeństwie określane jest także przez ich służbę na rzecz kultury, gospodarki narodowej, jak również potrzeb obywateli. W innym miejscu ustawy mowa jest także o potrzebach techniki, jakby to dzisiaj, nieco zagadkowo, nie brzmiało.

Z powyższego wynika też zakres działania archiwów państwowych. Ustawodawca wymienia tu aż siedem punktów, zaznacza-

⁵ Zob. tekst ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 — S. Sierpowski, D. Matelski, *Dzieje Archiwistyki polskiej. Wybór źródeł*, Poznań 1988, s. 204–222. Stąd poniższe cytaty i omówienia.

jąc, że chodzi o nie w „w szczególności”, a więc nie wykluczając innych sfer działalności. Archiwa mają więc kształtować państwowo zasób archiwalny oraz prowadzić rejestr zasobu niepaństwowego. Oznacza to, z grubsza, dokładanie starań, aby z całej masy wytwarzanej w kraju dokumentacji, właściwie wybrać i bezpiecznie umieścić w murach archiwów tę część, która ma stanowić źródło historyczne, informujące o działalności państwa polskiego, życiu społecznym, gospodarczym, kulturalnym etc. Polaków — jednym słowem narodowy zasób archiwalny. Głównym środkiem do tego jest wychodzenie poza archiwalne progi, by kontrolować, co dzieje się z aktami, które przestały już być potrzebne rozmaitym instytucjom i urzędom do bieżącej działalności, obecnie zaś spoczywają w ich archiwach zakładowych i innych tego rodzaju składnicach, w przyszłości zaś, w swej najważniejszej części, powinny trafić do magazynów archiwów państwowych.

Jeśli zaś chodzi o materiały już znajdujące się w rękach archiwistów, to powinni oni je ewidencjonować, przechowywać, opracowywać, zabezpieczać i wreszcie udostępniać. Spoczywa też na nich obowiązek wydawania uwierzytelnionych odpisów, wyciągów itp. oraz reprodukcji, a także zaświadczeń na ich podstawie. Na szóstym miejscu na liście powinności archiwów państwowych umieszczono „prowadzenie prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i dziedzin pokrewnych”. Na ostatku mamy wreszcie nakaz upowszechniania wiedzy o archiwaliach i archiwach oraz „prowadzenia działalności informacyjnej”.

Rzecz jasna, państwowa służba archiwalna nie ma monopolu na nazywanie swych placówek archiwami. Zajmują one co prawda wyróżnioną pozycję, ale typologia archiwów zna też inne ich rodzaje, co znajduje odzwierciedlenie w nazwach, funkcjach i zakresach działania⁶. Obok państwowych mamy więc archiwa publiczne, samorządowe, a także społeczne, czyli np. kościelne, partii

⁶ O pojęciu archiwum zob. ostatnio H. Robótka: *Wprowadzenie do archiwistyki*, Toruń 2002, s. 67–70.

politycznych, stowarzyszeń itp., jak również prywatne — rodzinne, majątkowe, przedsiębiorstw etc.

Pod innymi względami można też mówić o archiwach historycznych, czyli wieczystych, archiwach administracyjnych instytucji oraz przejściowych albo zbiorczych. Nie ma tu potrzeby szczegółowo określać tych odmienności, ani też podawać dalszych przykładów tego rodzaju klasyfikacji. Interesują nas wszakże tutaj głównie archiwa państwowe, takie jak chełmskie. Wydaje się, że to, co napisano, powinno wystarczyć dla uświadomienia, jakie jest ich zasadnicze miejsce we współczesnym społeczeństwie. Mówiąc górnolotnie, ale za to krótko, to one, obok bibliotek i muzeów, mieszczą pamięć narodu, przechowując skarby jego dziedzictwa kulturowego. Warto dodać, że archiwiści, podobnie jak bibliotekarze i muzealnicy, odczuwają wyraźny niedosyt, ze względu na stopień społecznego uznania dla ich pracy. Zwłaszcza jeśli chodzi nie o wyrazy jubileuszowych pochwał i przy innych uroczystych okazjach, ale o bardziej codzienne, a przy tym bardziej namacalne, tego dowody.

Wizja archiwów jako placówek, których najważniejszy personel stanowią historycy, ulega jednak przemianom. Wynika to najpierw z faktu, że do obowiązków archiwistów należy wspomniane kształtowanie zasobu archiwalnego. Chodzi o wyselekcjonowanie, spośród ogromnej masy tworzonej aktualnie dokumentacji, części zasługującej na wieczyste przechowywanie. Następnie, gdy materiał ten znajdzie się już w magazynach archiwów państwowych, trzeba go, tak czy inaczej, zewidencjonować, opracować, zabezpieczyć i udostępnić. Jedno i drugie wymaga od archiwisty nie tyle kwalifikacji historyka, ile znawcy dokumentacji współczesnej, obeznanego z nowymi technikami i procedurami biurowymi i kancelaryjnymi, w tym z zastosowaniem technik informatycznych do zarządzania dokumentacją. Nie trzeba chyba dodawać, że tej najnowszej dokumentacji jest w archiwach coraz więcej, a ponieważ dawniejszych archiwaliów historycznych raczej nie przybywa, więc w ogólnych proporcjach całego zasobu

dokumenty współczesne zyskują coraz większą przewagę. To zaś sukcesywnie zwiększa zapotrzebowanie na specjalistów, którym nie wystarcza wykształcenie historyka.

Można w związku z tym stwierdzić, że potrzebna byłaby tu formacja zawodowa zbliżona do profesji *records managerów*. Ukształtowała się ona w USA w ciągu XX w., zajmując się taką organizacją obiegu dokumentów w kapitalistycznych przedsiębiorstwach i firmach, która pomaga w uzyskiwaniu jak najlepszych wyników pracy całości tych struktur⁷. Wywiodła się z zasad słynnej naukowej szkoły organizacji Fryderyka W. Taylora. Jeden z najważniejszych punktów w regułach *management of records* mówi, że dokumentem należy się w sposób zintegrowany zajmować podczas całego jego cyklu życiowego — od powstania do archiwizacji czy też zniszczenia. Walory takiego postawienia sprawy szybko dostrzegli archiwiści amerykańscy, a nieco później także zachodnioeuropejscy. Obok tych z klasycznym wykształceniem historycznym, którego nic nie zastąpi przy pracy nad archiwaliami dawnymi (nb. którego to personelu właściwie nie potrzeba w USA), coraz więcej jest wśród nich takich, którzy kształceni są w sposób zbliżony do *records managerów*.

Jak w dodatku łatwo zauważyć, z dokonanego powyżej przeglądu zadań, postawionych przed archiwami polskimi przez obowiązujące prawo, wynika, że obejmują one również inne sfery niż tylko w ostatecznym rozrachunku służyć historykom. Jak pamiętamy, chodzi tu o kulturę, gospodarkę narodową, technikę, a także ogólnikowo sformułowane — potrzeby obywateli. Z jednej strony mamy tu nawiązanie do przekonania, że archiwa powinny stanowić, jeśli nie bezpośrednio narzędzie sprawowania władzy (za takie bowiem można raczej uważać dzisiejsze archiwa zakładowe organów administracji i samorządów), to w każdym razie instrument wspomagający działania państwa w wymienionych dziedzi-

⁷ Por. K. Skupieński, *Od archiwariusza do zarządcy dokumentacji. Ewolucja zawodu archiwisty na przestrzeni wieków*, „Archiwista Polski” 2001, nr 3-4 (23-24), s. 81-91.

nach, bo o tym najpewniej myślał ustawodawca w 1983 r. Z drugiej strony słyhać oddźwięk postanowień z czasów rewolucji francuskiej, otwierających archiwa przed obywatelami. Choć archiwom państwowym od dawna zależało na wykazaniu swej przydatności w tych domenach, jakoby praktyczniejszych niż naukowa, to trzeba było dopiero przekształceń następujących po roku 1989, aby te, dość mgliste, ustawowe zapisy doczekały się realizacji na szerszą skalę. Co więcej, życie na naszych oczach przerasta, przebrzmiała już wyraźnie, legislację.

Oto bowiem w pracowniach wielu archiwów, gdzie udostępniane są ich zasoby, historycy tracą przewagę na rzecz innych rodzajów korzystających. Są wśród nich przedstawiciele instytucji i firm, jak również osób prywatnych, ustalający stan i przemiany dawnych stosunków własnościowych, są inżynierowie poszukujący dokumentacji technicznej, są architekci i budowlani tropiący dawne projekty architektoniczne. To tylko niektóre z przykładów tego typu użytkowników, szukających nie tyle satysfakcji badawczej, ile doraźnej korzyści, jak np. uzasadnienia tytułów własności czy obniżenia kosztów projektowania.

Archiwa zaspokajają również innego rodzaju potrzeby obywateli. Coraz częściej spotkamy w nich np. osoby prowadzące badania genealogiczne nad swymi korzeniami, jak również poszukujące po amatorsku źródeł do dziejów swych małych ojczyzn. Te nowe rodzaje użytkowników zmuszają archiwa do zmian w sposobach udostępniania zasobu. Przede wszystkim dotyczy to wsparcia informacyjnego, gdyż o ile zawodowi historycy swobodnie poruszali się pośród dotychczasowych pomocy archiwalnych, potrafiąc się nimi posłużyć dla wyszukania potrzebnych archiwaliów, to inni ich eksploratorzy oczekują od archiwistów pomocy idącej dużo dalej. Już dziś można stwierdzić, że stawia to wobec archiwów nowe rodzaje zadań.

Scharakteryzowane powyżej przemiany sprawiają, że archiwa państwowe nie przestając być zasadniczo instytucjami, które mają wiczyście przechowywać źródła historyczne, w coraz większym

stopniu stają się placówkami otwartymi na współczesność. Co zatem przyniesie im dzień jutrzejszy? Czy nastaną czasy, gdy gdzieś, na uboczu archiwalnych gmachów, garstka personelu z wykształceniem historycznym krzątać się będzie przy pracy nad archiwaliami dawnymi? Zdecydowaną zaś większość miejsca zajmować będą materiały dopiero co zwiezione do magazynów, opracowywane przez przeważające liczebnie osoby z wykształceniem zarządców dokumentacji współczesnej? Do których to archiwaliów masowo sięgać będą użytkownicy nastawieni na doraźne korzyści, nie na poznawanie przeszłości.

Pragnąc powiedzieć kilka słów właśnie na temat przyszłości archiwów, trzeba zwrócić uwagę na te przekształcenia w życiu współczesnych społeczeństw, które wiążą się z osiąganiem przez nie stadium postindustrialnego społeczeństwa informacyjnego. Zażarcie dyskutują o tym tak filozofowie, jak i politolodzy, a także socjolodzy etc. Jak również wiadomo, zarówno nasza administracja, a wraz z nią także państwowa służba archiwalna od kilku lat przygotowują się do nastania tej nowej rzeczywistości⁸. Trudno tu byłoby się kusić o szersze przedstawianie tych zagadnień. Trzeba jednak pamiętać o konsekwencjach, jakie dla pytania o miejsca archiwów w społeczeństwie mają takie problemy, jak zwłaszcza prawo obywateli do swobodnego dostępu do informacji, a także postulowana przejrzystość informacyjna administracji.

Szczególnie istotne wydają się jednak konsekwencje przemian technologicznych, zwłaszcza jeśli chodzi o rozwój dokumentacji elektronicznej. Aby dać pojęcie o ich możliwej skali, jak również o niewyobrażalnej dalekosiężności skutków, warto przytoczyć głosy, dające się słyszeć wśród archiwistów zachodnioeuropejskich. Zwiastują oni niekiedy, że niemal nieograniczone możliwości budowy sieci elektronicznych i takiegoż tworzenia, kopiowania, przesyłania i magazynowania informacji sprawią, iż, po po-

⁸ Zob. np. ostatnio *Archiwa i archiwiści w dobie społeczeństwa informacyjnego. Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Szczecin 12-13 września 2002 r.*, t. I, pod red. D. Nałęczy, Toruń 2002.

nad dwóch tysiącach lat nieprzerwanego trwania, tradycja odrębnego przechowywania dokumentów i książek ulegnie przerwaniu. Na miejsce archiwów magazynujących pisma o mocy prawnej oraz dowodowej, a także bibliotek gromadzących pisma przekazujące wiedzę, powstanie nowa jakość, czyli coś, co można by nazwać ośrodkami dokumentacyjno-informacyjnymi. W jednym lokalu będzie w nich dostępna wszelka niedawno powstała informacja, zapisywana elektronicznie niejako już w powiciu, a także ta dawna, osiągalna w postaci zdigitalizowanych kopii, niezależnie od miejsca fizycznego przechowywania oryginałów.

Jeśli nawet uznamy za nietrafioną tę przepowiednię Anne-Marie Chabin⁹, to jednak trzeba zadawać sobie pytanie, jakie miejsce zajmą archiwa w społeczeństwie informacyjnym. Jedno chyba jednak nie ulega wątpliwości. Działalność polegająca na archiwizowaniu informacji nie tylko nie zaniknie, ale będzie obejmowała coraz szersze sfery życia społecznego. Nie może być inaczej w społeczeństwie, w którym informacja ma być najważniejszym produktem, towarem, a nawet bronią oraz przedmiotem najistotniejszej części wykonywanych usług. Archiwa, czy to jako samodzielne instytucje, czy też jako część składowa ośrodków dokumentacyjno-informacyjnych, albo też innych struktur, których kształt trudno nam sobie dzisiaj wręcz wyobrazić, niepomniernie zyskają na znaczeniu. Podobnie archiwiści powinni stanąć w jednym szeregu nie tylko z takimi już dziś rozwijającymi się zawodami przyszłego społeczeństwa, jak *records manager*, a także *information manager*, czy *science manager*, ale też takimi, o których dziś jeszcze nikt nie słyszał. W końcu coś musi wynikać z faktu, że archiwa są najstarszymi instytucjami społeczeństwa informacyjnego.

⁹ *Je pense donc j'archive. L'archive dans la société de l'information*, Paris-Montreal 1999.

Stanisław Minicki

Dzieje i zasób Oddziału Chełmskiego Archiwum Państwowego w Lublinie

Powiatowe Archiwum Państwowe w Chełmie zostało utworzone na mocy zarządzenia nr 9 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 28 lipca 1952 r.¹ Jego organizatorem i pierwszym kierownikiem był Jan Kunicki², wcześniej zatrudniony jako kierownik Wydziału Gospodarki Komunalnej Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chełmie. Powiatowe Archiwum w Chełmie podlegało bezpośrednio Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Lublinie. Obejmowało terenem działania powiaty: chełmski, hrubieszowski i włodawski.

Utworzona placówka borykała się z trudnościami lokalowymi. Początkowo mieściła się przy ul. Lubelskiej 68, jednak w sierpniu 1953 r. przeniesiono ją do 4-izbowego lokalu (o pow. ok. 72 m²) przy ul. Lubelskiej 59. Kolejną siedzibą Archiwum był (na mocy decyzji Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chełmie z dnia 22 sierpnia 1957 r.) gmach PKP, gdzie otrzymało ono pomieszczenia o powierzchni 110 m².

W początkowym okresie działalności archiwum zabezpieczało akta w terenie i przejmowało je do swojej siedziby. W 1952 r.

¹ Zarządzenie nr 9 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 28 lipca 1952 r. w sprawie utworzenia i zwinięcia niektórych archiwów państwowych.

² *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. I, 1918–1984, Warszawa–Łódź 1998, PWN, s. 119. Jan Kunicki pełnił funkcję kierownika PAP w Chełmie od 1 kwietnia 1952 do 30 czerwca 1963 r. W latach 1963–1973 pracował jako archiwista zakładowy w Cementowni w Chełmie. Zmarł 17 września 1973 r. w Chełmie.

kierownik Archiwum przeprowadził wizytacje składnic akt m.in. w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Chełmie, prezydiach miejskich rad narodowych w Chełmie, Hrubieszowie, Parczewie i Włodawie, zarządach gmin pow. chełmskiego, Powiatowym Związku Gminnych Spółdzielni w Chełmie, Banku Rolnym w Hrubieszowie, Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń w Chełmie, Chełmskich Zakładach Metalowych. Łącznie zostało skontrolowanych 98 składnic akt, oraz wiele punktów — zbiornic makulatury, do których niejednokrotnie nieświadomie oddawane były cenne dokumenty, zasługujące na uratowanie od zniszczenia. W wyniku tych czynności zabezpieczono wówczas 140 mb akt. W 1952 r. przejęte zostały do Archiwum akta zespołów: Magistratu miasta Chełma z lat 1821–1950, Magistratu miasta Ostrowa Lubelskiego z lat 1890–1947, Rejonowego Urzędu Likwidacyjnego w Chełmie z lat 1944–1951, Szpitala św. Mikołaja w Chełmie z lat 1915–1947, Szpitala Sejmikowego w Dorohusku z lat 1926–1934, Komunalnej Kasy Oszczędności w Hrubieszowie z lat 1929–1947, Spółdzielni Spożywców w Ostrowie Lubelskim z lat 1909–1948. Prowadzenie czynności nad zabezpieczeniem i opracowaniem akt napotykało początkowo duże trudności, gdyż nie były wówczas znane w zakładach pracy przepisy odnośnie do sposobu postępowania z dokumentacją. Akta były przechowywane w trudnych warunkach, często składano je w komórkach, piwnicach, a nawet na strychach. W wielu przypadkach Archiwum zdołało przejąć zespoły zachowane tylko szczątkowo.

W działalności Archiwum ważne miejsce zajmowały czynności związane z porządkiem zasobu, czemu towarzyszyło sporządzanie dla wielu zespołów akt pomocy ewidencyjnych w postaci inwentarzy archiwalnych. W latach 1952–1963 kierownik Jan Kunicki opracował wiele cennych zespołów archiwalnych, m.in. akta miasta Chełma (1821–1950), akta notariuszy chełmskich (1810–1935), hipotekę w Hrubieszowie (1725–1959), akta gmin powiatu chełmskiego (1833–1954) i powiatu hrubieszowskiego (1913–1954),

Urzędu Skarbowego we Włodawie (1944–1950), akta starostw powiatowych i powiatowych rad narodowych w Chełmie, Hrubieszowie i Włodawie oraz Rejonowy Urząd Likwidacyjny w Chełmie (1944–1951). Z biegiem lat rosła liczba zespołów archiwalnych całkowicie opracowanych, tj. zespołów zamkniętych, posiadających inwentarz książkowy zaopatrzonego wstępem, w którym opisywano dzieje ustrojowe instytucji, zakres jej działalności, dzieje samych akt i charakterystykę ich zawartości. Zasób Archiwum na koniec 2001 r. wynosił 456 zespołów, liczących 97 219 j.a., o rozmiarach 965 mb.

W wyniku reformy administracji państwowej w 1975 r. i likwidacji powiatów, Archiwum zabezpieczało, przejmowało i opracowywało dokumentację powiatowych organów władzy i administracji państwowej. PAP przekształcono w Oddział Terenowy Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie, jednocześnie przenosząc jego siedzibą do Krasnegostawu³. Odtąd obejmowała działalnością teren województwa chełmskiego. Pod koniec 1990 r. placówka powróciła do Chełma, gdzie przydzielono jej lokal w budynku byłej piekarni PSS „Społem” przy ulicy Sieleckiej 4. Od 1997 r. Archiwum mieści się w gmachu Chełmskiej Biblioteki Publicznej (wtedy jeszcze Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej) przy ulicy Partyzantów 40. Ma do swej dyspozycji pomieszczenia o łącznej powierzchni użytkowej 490 m², z czego 385 m² to powierzchnia magazynowa.

W ciągu minionego 50-lecia Archiwum Chełmskim kierowały trzy osoby. Pierwszym kierownikiem był J. Kunicki, który pełnił tę funkcję do 1963 r. Od 1 sierpnia 1963 do 30 listopada 1975 r. placówką kierowała Helena Jamka-Gabryńska. Po jej odejściu do

³ Zarządzenie nr 1 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 31 stycznia 1976 r. w sprawie utworzenia na terenie poszczególnych województw oddziałów wojewódzkich archiwów państwowych i zniesienia dotychczasowych oddziałów terenowych archiwów wojewódzkich, właściwości terytorialnej oraz obsługi finansowej wojewódzkich archiwów państwowych, jak również zmiany nazw niektórych archiwów.

Jan Kunicki — organizator i pierwszy kierownik Archiwum Państwowego w Chełmie w latach 1952–1963

Helena Jamka-Gabryńska — kierownik Archiwum Państwowego w Chełmie w latach 1963–1975

pracy w Urzędzie Wojewódzkim w Chełmie kierownikiem został Stanisław Minicki.

Obok opracowania zespołów akt znajdujących się w Archiwum, na bieżąco był i jest prowadzony tzw. nadzór nad narastającym zasobem archiwalnym. Wiąże się z tym dokonywanie kontroli archiwów zakładowych, w których powstają materiały o wartości historycznej, ekspertyz archiwalnych oraz nadzór nad przekazywaniem na makulaturę dokumentacji niearchiwalnej. Pod specjalnym nadzorem Archiwum znajduje się 99 zakładów pracy.

Archiwum od samego początku swego istnienia służyło chełmskiemu społeczeństwu poprzez gromadzenie materiałów archiwalnych, ich naukowe opracowanie oraz udostępnianie dla celów naukowych i administracyjno-gospodarczych. Rozwijało działalność popularyzatorską, wykorzystując w tym celu lokalną prasę i rozgłośnię radiową. Przygotowywało samodzielnie lub wspólnie z Muzeum Chełmskim i Chełmską Biblioteką Publiczną w Chełmie wystawy historyczne, z których ważniejsze to: „Miasto Chełm i ziemia chełmska w dokumencie archiwalnym”, „Ziemia chełmska w dokumentach i zabytkach”, „Chełm 1001–1961”, „Oświata chełmska w XIX–XX wieku”, „Chełm między wojnami 1918–1939 w dokumentach archiwalnych”, „Takie były początki — Chełm w latach 1944–1945 w dokumencie archiwalnym”, „Region chełmski w roku 1944 i w pierwszych latach po wyzwoleniu”; „Chełm 1939–1944 w dokumentach życia społecznego”, „Skarby chełmskiego archiwum”, „Krasnystaw w latach 1918–1939 w dokumentach archiwalnych”. Nawiązywało współpracę ze szkołami podstawowymi i średnimi, przygotowując pogadanki i prelekcje z prezentacją najciekawszych dokumentów archiwalnych. Archiwum spełnia również funkcję urzędu wiary publicznej, gdyż wydaje z dokumentów uwierzytelnione odpisy i zaświadczenia, np. zaświadczenie o pracy, odpis świadectwa szkolnego, odpisy z akt notarialnych, hipotecznych, sądowych, ksiąg ludności.

Zgromadzony w archiwum zasób zawiera różnorodne akta i dokumenty, sięgające od XVIII w. do 1998 r. Zachowane materiały

archiwalne służą do poznania wydarzeń z historii regionalnej i ogólnopolskiej. Archiwum w swoich zbiorach ma akta miast i gmin z XIX i XX w., akta sądowe i hipoteczne z XIX i XX w., akta władz, urzędów i instytucji społecznych i gospodarczych zarówno z okresu 20-lecia międzywojennego, jak i czasów najnowszych.

Do najcenniejszych należy zaliczyć XIX-wieczne księgi hipoteczne i notarialne. Księgi hipoteczne zakładane były w XIX w. na podstawie odpowiednich rozdziałów dotyczących hipoteki w Kodeksie Napoleona oraz ustaw hipotecznych z 1818 i 1825 r., obowiązujących bez większych zmian do końca 1946 r.; dopiero w 1947 r. weszło w życie prawo rzeczowe i prawo o księgach wieczystych oraz przepisy wprowadzające te prawa⁴. Każda księga składała się z 3 części: wykazu hipotecznego, księgi umów wieczystych i zbioru dokumentów. Archiwum przechowuje akta Hipoteki w Chełmie z lat [1752] 1818–1942 (795 j.a.), Hipoteki w Hrubieszowie z lat [1725] 1818–1959 (201 j.a.), Hipoteki we Włodawie z lat 1822–1935 (893 j.a.), Hipoteki we Włodzimierzu z lat 1922–1939 (1612 j.a.). Zawartość hipotek stanowią m.in. protokoły posiedzeń zwierzchności hipotecznej, rejestr wniosków, skorowidzów i wykazów zajętych nieruchomości niehipotekowanych; księgi hipoteczne i zbiory dokumentów dóbr, folwarków i wsi oraz nieruchomości miejskich. W zbiorach dokumentów załączanych do ksiąg znajdują się m.in. upoważnienia, kontrakty, testamenty, odpisy aktów notarialnych i metryk, protokoły rad rodzinnych, zaświadczenia o ubezpieczeniu budynków od ognia, wyroki sądowe, korespondencja w sprawach majątkowych, plany, mapy. Odrębną grupę stanowią załączone do akt gazety, dzienniki i inne druki ulotne. Księgi hipoteczne zawierają cenne informacje do dziejów walk narodowo-wyzwoleńczych w XIX w. (powstanie styczniowe), stanu ekono-

⁴ Dekret z dnia 11 października 1946 r. — „Prawo o księgach wieczystych” i przepisy wprowadzające prawo rzeczowe i prawo o księgach wieczystych (Dz. U. nr 57 poz. 320 i 321).

micznego i rentowności majątków ziemskich. Urząd notariuszy na terenie Księstwa Warszawskiego wprowadzono na podstawie Kodeksu Napoleona w początku XIX w. Powstanie notariatu wiązało się z koniecznością nadawania aktom tzw. dobrej woli cech aktów publicznych. W okresie rusyfikacji sądownictwa wprowadzono na terenie Królestwa Polskiego rosyjską ustawę notarialną z 1866 r. Wprowadzono język rosyjski — jako urzędowy. Po I wojnie światowej obowiązywało jednolite dla całego kraju prawo o notariacie, wprowadzone rozporządzeniem Prezydenta RP z dnia 27 października 1933 r.⁵ Ustrój notariatu w swych podstawowych funkcjach pozostał niezmienny aż do 1952 r., kiedy to weszła w życie nowa ustawa „Prawo o notariacie” z 25 maja 1951 r.⁶ Akta notariuszy miasta Chełma pochodzą z lat 1810–1945 (549 j.a.). Akta notariuszy miasta Hrubieszowa zachowały się z lat 1812–1924 (321 j.a.). Akta notariusza miasta Parczewa Stanisława Drozdowskiego pochodzą z lat 1912–1946 (165 j.a.). Akta poprzednich notariuszy z wcześniejszych lat nie zachowały się. Akta notariuszy miasta Włodawy występują z lat 1899–1940 (79 j.a.). Nie zachowały się akta pierwszych notariuszy we Włodawie. Akta są do roku 1919 kompletnie zniszczone (zachowały się tylko niektóre odpisy). Według informacji zawartych we wstępie do zespołów akt notariuszy włodawskich stacjonujące w gmachu sądowym wojsko w okresie II wojny światowej używało akt notarialnych i hipotecznych na opał. Akta późniejsze dzięki temu, że znajdowały się w innym pomieszczeniu — założone różnym sprzętem — ocalały. W księgach notarialnych znajdują się akty dotyczące transakcji majątkowych. Są to umowy kupna-sprzedaży, dzierżawy, zamiany gruntów, interczy przedślubne, akty darowizny, testamenty i inne. Załączniki do akt notarialnych to głównie zaświadczenia o stanie posiadania, odpisy wyroków sądowych dotyczących podziału spadków, zaświadczenia urzędów skarbo-

⁵ Dz. U. nr 84, poz. 609.

⁶ Dz. U. nr 36, poz. 276.

wych o należnościach podatkowych, metryki USC, plany i inne. Do akt notarialnych występują pomoce kancelaryjne w postaci repertoriów i skorowidzów.

Archiwum przechowuje akta miast i gmin z XIX i XX w. Ustrój miast w okresie Królestwa Polskiego regulowały postanowienia namiestnika z 3 lutego 1816 r. i 30 maja 1818 r. W większych miastach władzę sprawował prezydent przy pomocy radnych, którzy tworzyli urząd municypalny, w mniejszych zaś burmistrz wraz z ławnikami i radą municypalną. Od 1843 r. w miejsce urzędów municypalnych działały magistraty. W okresie międzywojennym organizację samorządu miejskiego na terenie b. zaboru rosyjskiego regulowała ustawa z 23 marca 1933 r.⁷ Podczas okupacji hitlerowskiej władzę w mieście sprawował burmistrz komisaryczny uzależniony całkowicie od władz okupacyjnych i wykonujący polecenia okupanta. Po II wojnie światowej dekretem o organizacji i działaniu rad narodowych z 11 września 1944 r.⁸ i dekretem o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego z 23 listopada 1944 r.⁹ powołano zarządy miejskie jako organy wykonawcze miejskich rad narodowych. W 1950 r. zlikwidowano zarządy miejskie i miejskie rady narodowe, a w ich miejsce utworzono prezydium miejskich rad narodowych. Z zespołów akt miejskich na szczególną uwagę zasługują akta m. Chełma pochodzące z lat 1821–1950, które liczą 3820 j.a. Zespół zawiera bogate i różnorodne źródła do życia miasta, organizacji władz miejskich. W aktach są protokoły posiedzeń władz miejskich, sprawozdania z działalności Zarządu Miejskiego, akta kasy ekonomicznej, sprawy wyborów do Rady Miejskiej, Sejmu i Senatu, finansowe, budowlane, opieki społecznej i zdrowia, sanitarne, wojskowe, podatków i opłat, oświaty, szkolnictwa, ewidencji ludności, szpitali, bezrobocia i funduszu pracy, statystyki, przedsiębiorstw miejskich. Cenne

⁷ Ustawa o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego (Dz. U. nr 35, poz. 294).

⁸ Dz. U. nr 5, poz. 22.

⁹ Dz. U. nr 14, poz. 74.

są budżety miasta, które dokładnie obrazują sytuację miasta i działalność władz miejskich. Ciekawe są materiały dotyczące rozwoju przestrzennego miasta — w tym budowy dykcji kolei państwowych i osiedla mieszkaniowego na terenie rozparcelowanego majątku Obłonie. Ponadto występują sprawy personalne, wykazy nieruchomości żydowskich, zakładów przemysłowych i rzemieślniczych, straży pożarnej. Z okresu okupacji ciekawe są afisze z zarządzeniami władz niemieckich dotyczącymi m.in. obowiązku meldunkowego ludności, oznakowania pojazdów, obwieszczenia w sprawie broni, godziny policyjnej, zaświadczeń o użytkowaniu rowerów. Zespół akt miasta Hrubieszowa pochodzi z lat 1864–1950 i liczy 201 j.a. Zachowały się m.in. protokoły posiedzeń władz miejskich, akta podatkowe, budżety, sprawozdania, sprawy budowlane, aprowizacji, opisy nieruchomości opuszczonych, księgi ludności stałej oraz skorowidze do tych ksiąg. Akta miasta Włodawy obejmują lata 1915, 1944–1950 i liczą 227 j.a. Z 1915 r. zachowała się korespondencja w sprawach sądowych. Z okresu Polski Ludowej występują m.in. protokoły posiedzeń władz miejskich, sprawozdania z działalności, sprawy wyborów do Sejmu, szkolnictwa, handlu, aprowizacji, przedsiębiorstw miejskich, wysiedleń ludności ukraińskiej, zniszczeń wojennych i odszkodowań. W zespole akt miasta Dubienki z lat 1773, 1850–1915, które liczą 6 j.a., zachowały się sprawozdania kasy ekonomicznej, rejestr pomiarowy, opis nieruchomości mieszczkańskich, protokoły szkód wojennych mieszkańców miasta.

Gminy wiejskie były najmniejszymi jednostkami administracyjnymi w Królestwie Polskim. Stanowiły samorząd miejscowy — terytorialny, obejmujący wszystkich mieszkańców. Na czele gminy stał wójt, który zarządzał majątkiem gminy, czuwał nad przestrzeganiem bezpieczeństwa i porządku publicznego, sprawował opiekę nad instytucjami na powierzonym terenie. Na mocy ukazu carskiego z 19 lutego 1864 r.¹⁰ o urządzeniu gmin wiejskich

¹⁰ Dz. Praw K. P., t. 62, s. 37.

organy administracji gminnej stanowiły: zebranie gminne, wójt gminy, sołtysi i sąd gminny z ławnikami. Językiem urzędowym w gminie od roku 1864 do 1915 był język rosyjski. Po odzyskaniu niepodległości na terenach b. zaboru rosyjskiego nadal obowiązywała ustawa z 2 marca 1864 r. uzupełniona dekretem Naczelnika Państwa z 27 listopada 1918 r.¹¹ Gminy stanowiły jednostki samorządu terytorialnego i jednocześnie wykonywały funkcje zlecone przez organy administracji ogólnopaństwowej. W dniu 23 marca 1933 r. weszła w życie jednolita dla gmin w kraju (oprócz Śląska) ustawa o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego¹². Na jej podstawie na terenach b. zaboru rosyjskiego zniesiono zgromadzenia gminne, zwiększając kompetencje rady gminnej o sprawy dotyczące wyboru wójta, zastępców, ustalania budżetu gminy. Równocześnie rada przekazała część swoich funkcji nowo powołanemu zarządowi gminnemu. W okresie okupacji, na mocy rozporządzenia Generalnego Gubernatora z 28 listopada 1939 r. gminy w GG zostały podporządkowane władzom okupacyjnym, stając się organem wykonawczym tych władz. Po wyzwoleniu utworzono gminne rady narodowe¹³, które istniały do 1954 r. Burzliwe dzieje historyczne kraju miały odbicie w stanie zachowania akt. Ze względu na złe warunki przechowywania najstarsze akta przetrwały sporadycznie. Głównie zachowały się akta gmin po 1944 r. Archiwum posiada akta gmin powiatu chełmskiego z lat 1833–1954 (4391 j.a.), hrubieszowskiego z lat 1850–1954 (3034 j.a.) i włodawskiego z lat 1897–1954 (2221 j.a.). Akta gmin zawierają m.in. protokoły posiedzeń władz gminnych, sesji sołtysów, uchwały zgromadzenia gminnego, sprawy wyborów do władz gminnych, Sejmu i Senatu, majątku gminy, finansowe, ewidencji ludności, zdrowia i opieki społecznej, przemysłu i handlu, bezpieczeństwa i porządku publicznego, werbunku na roboty do

¹¹ Dz. Praw nr 18, poz. 48 z dnia 6 XII 1918 r.

¹² Dz. U. nr 35, poz. 294.

¹³ Ustawa z dnia 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych (Dz. U. nr 5).

Rzeszy, akcji przesiedleńczej, zestawienia strat wojennych, księgi ludności stałej.

Institucje wymiaru sprawiedliwości reprezentowane są przez zespoły akt sądów i prokuratur. Sądy pokoju w Księstwie Warszawskim ustanowiła w 1808 r. Konstytucja z 22 lipca 1807 r. Sądy te istniały do początku XX w. Archiwalia pozostałe po działalności Sądu Pokoju w Chełmie z lat 1812–1913 liczą 43 j.a. Zawierają sprawy organizacji, zakresu działania, akta spraw opiekuńczych i spadkowych. Sądy gminne, utworzone na podstawie ukazu z 2 marca 1864 r. o urządzeniu gmin wiejskich, istniały do 1916 r. Akta Sądu Gminnego 1 i 2 Okręgu powiatu chełmskiego z lat 1870–1919 liczą 497 j.a. Zawierają sprawy cywilne, m.in. o dział spadku, kuratelę nad majątkiem, ustanowienie opieki nad nieletnimi, skorowidz spraw cywilnych za lata 1915–1919. Sąd Gminny 1, 2 i 3 Okręgu powiatu hrubieszowskiego z lat 1876–1916 liczy 37 j.a. Zespół zachowany jest w stanie szczątkowym. Zawiera zarządzenia, okólniki, korespondencję, sprawy osobowe, finansowe, akta spraw cywilnych, m.in. o dział spadku, zwrot należności finansowych, przywrócenie zakłóconego posiadania, repertoria i skorowidze.

W okresie II Rzeczypospolitej na terenach b. zaboru rosyjskiego wznowiły swą działalność sądy pokoju. W powiecie chełmskim powołane zostały sądy pokoju w następujących miejscowościach: Kuliku, Rejowcu, Sawinie, Siedliszczu, Sielcu. Akta sądów pokoju powiatu chełmskiego pochodzą z lat 1915–1928 (425 j.a.); zawierają akta spraw cywilnych, m.in. o dział spadku, przywrócenie zakłóconego posiadania, eksmisje, przyznanie praw serwitutowych, alimenty, ustanowienie opieki nad nieletnimi, repertoria i skorowidze. W powiecie hrubieszowskim działały 2 sądy pokoju: w Grabowcu i w Mirczu. Sądy te jako sądy I instancji orzekały w drobnych sprawach cywilnych i karnych. Pozostałość po sądach pokoju powiatu hrubieszowskiego obejmuje lata 1918–1928 (174 j.a.). Zawartość stanowią akta spraw cywilnych o dział spadku, eksmisje, przywrócenie zakłóconego posiadania, należności

pieniężne, repertoria, skorowidze do spraw cywilnych, skorowidz do spraw karnych z 1923 r. Akta sądów pokoju powiatu włodawskiego z lat 1919–1923 liczą 38 j.a. Są to zachowane szczątkowo zespoły sądów pokoju w Sławatyczach, Wisznicach i Wołoskowlu. Zachowały się akta spraw cywilnych o zwrot należności pieniężnych, dożywocie, utrzymanie zakłóconego posiadania, ustanowienie opieki nad nieletnimi i ich majątkiem. Rozporządzeniem Prezydenta RP z 6 lutego 1928 r.¹⁴ zostały powołane w miejsce sądów pokoju — sądy grodzkie, które rozpoczęły działalność od 1 stycznia 1929 r. Akta Sądu Grodzkiego w Chełmie obejmują lata [1918–] 1929–1950 i liczą 3300 j.a. Zawierają również akta Sądu Pokoju w Chełmie z lat 1918–1928. Występują zarządzenia, akta finansowe, korespondencja, statystyka. Akta spraw cywilnych m.in. o dział spadku, eksmisje, przywrócenie zakłóconego posiadania, należności pieniężne, alimenty, ustanowienie opieki nad nieletnimi i ich majątkiem; akta spraw karnych m.in. przeciw redakcjom dzienników i czasopism, o przestępstwa gospodarcze, obrażę moralności, godności urzędników; repertoria, skorowidze do spraw cywilnych i karnych, księgi aresztów; akta komornicze. Zespół akt Sądu Grodzkiego w Hrubieszowie z lat [1918–] 1929–1950 liczy 1662 j.a. W jego skład wchodzi również akta Sądu Pokoju w Hrubieszowie z lat 1918–1928. Na zawartość składają się akta spraw cywilnych, m.in. o dział spadku, przywrócenie zakłóconego posiadania, należności pieniężne, eksmisje, alimenty, rozgraniczenie; akta spraw karnych o przestępstwa pospolite, zabójstwo, znieważenie funkcjonariuszy MO; repertoria i skorowidze do spraw cywilnych i karnych. Akta zespołu Sądu Grodzkiego we Włodawie z lat [1919–] 1929–1950 liczą 1707 j.a. Zespół zawiera również akta Sądu Pokoju Okręgu Wiejskiego we Włodawie 1920–1922 i Sądu Pokoju we Włodawie 1919–1928. Zawartość stanowią akta spraw cywilnych m.in. o dział majątku, eksmisje, opiekę nad nieletnimi i ich majątkiem; akta spraw karnych o przestępstwa pospolite; re-

¹⁴ Dz. U. nr 12, poz. 93.

Siedziba Oddziału Terenowego APL w Krasnymstawie przy placu 1 Maja w latach 1975-1990

Siedziba Archiwum Państwowego w Chełmie przy ulicy Siedleckiej 4 w latach 1991-1997

Obecna siedziba Archiwum Państwowego w Chełmie przy ulicy Partyzantów 40 (gmach Chełmskiej Biblioteki Publicznej)

Magazyn Archiwum chełmskiego

pertoria i skorowidze. Archiwum przechowuje również akta Sądu Powiatowego w Chełmie 1950–1958 (140 j.a.), Sądu Powiatowego we Włodawie 1950–1966 (28 j.a.), Prokuratury Powiatowej w Chełmie 1950–1966 (48 j.a.), Prokuratury Powiatowej w Hrubieszowie 1955–1958 (25 j.a.), Prokuratury Powiatowej we Włodawie 1950–1959 (143 j.a.).

Z jednostek samorządu powiatowego sprzed 1945 r. występuje zespół akt Wydziału Powiatowego w Chełmie z lat 1918–1944 (197 j.a.). Zawiera m.in. protokoły posiedzeń, sprawozdania z działalności z informacjami o organizacjach społeczno-oświatowych, służbie zdrowia, opiece społecznej, funduszu bezrobocia, preliminarze budżetowe, sprawy rolnictwa, weterynarii, melioracji, pożarnictwa. Ponadto zachowały się akta osobowe pracowników za lata 1918–1944.

Od 1932 r. istniały urzędy rozjemcze do spraw majątkowych (kredytowych) posiadaczy gospodarstw wiejskich. Miały na celu poprawę sytuacji gospodarstw ekonomicznie podupadłych poprzez rozkładanie długów na raty, obniżanie nadmiernych odsetek. Archiwum przechowuje akta Powiatowego Urzędu Rozjemczego w Chełmie z lat 1932–1939 (3763 j.a.). Zespół zawiera akta ogólne: normatywy, materiały statystyczne; akta szczegółowe dotyczą ustalenia terminów spłat długów, odsetek, przeliczeń walutowych, rozwiązywania umów, sprzedaży ziemi.

Z lat 1944–1950, tj. do czasu powołania jednolitych organów władzy z istniejących do tego czasu urzędów szczebla powiatowego, archiwum przejęło akta starostw powiatowych i powiatowych rad narodowych. Dokumentują one problemy kształtowania się władz powiatowych i gminnych, sytuację społeczno-polityczną w powiecie, przebudowę ustroju rolnego, ruchy migracyjne ludności (przesiedlenia na ziemie zachodnie i repatriację do ZSRR), zniszczenia i odbudowy miast i wsi, gospodarki komunalnej, miejscowego przemysłu, rzemiosła, handlu, oświaty, kultury. W treści akt dominują problemy komunalne. Zespół akt Starostwa Powiatowego w Chełmie z lat 1944–1950 liczy 2007 j.a., akta Starostwa

Powiatowego w Hrubieszowie z lat 1944–1950 obejmują 1264 j.a., akta Starostwa Powiatowego we Włodawie z lat 1944–1950 liczą 1091 j.a. W aktach tych zespołów znajdują się m.in. sprawozdania sytuacyjne starostów, raporty MO o stanie bezpieczeństwa w powiecie, protokoły ze zjazdów starostów, wójtów i sekretarzy gminnych, informacje o działalności partii politycznych, stowarzyszeń i związków, materiały z wyborów do Sejmu i ciał samorządowych, zestawienia i kwestionariusze rejestrujące szkody wojenne mieszkańców powiatu, wykazy strat w majątku samorządowym, wykazy mienia opuszczonego i poniemieckiego, wykazy ludności ukraińskiej podległej ewakuacji do ZSRR, materiały z akcji „Wisła”, wykazy osób powracających z robót przymusowych i obozów. Powiatowe rady narodowe powołane ustawą z 11 września 1944 r. zostały zlikwidowane w 1950 r. W Oddziale są przechowywane akta Powiatowej Rady Narodowej w Chełmie 1944–1950 (139 j.a.), Powiatowej Rady Narodowej w Hrubieszowie 1944–1950 (166 j.a.), Powiatowej Rady Narodowej we Włodawie 1944–1950 (125 j.a.). W aktach występują m.in. protokoły posiedzeń plenarnych i prezydium, sprawozdania z działalności PRN, preliminarze i sprawozdania budżetowe, sprawy podziału administracyjnego, inspekcji gminnych rad narodowych, składu osobowego powiatowych i gminnych rad narodowych, materiały dotyczące akcji przesiedleńczo-osiedleńczej. W aktach komisji są informacje dotyczące kontroli społecznej w urzędach, instytucjach, ośrodkach rolnych, o akcjach siewnych, żniwnych, o parcelacji i regulacji gospodarstw opuszczonych, melioracji, elektryfikacji, radiofonizacji, organizacji szkolnictwa i walce z analfabetyzmem.

Z okresu przeprowadzania reformy rolnej zachowały się akta Powiatowego Urzędu Ziemskiego w Chełmie 1944–1947 (62 j.a.), Powiatowego Urzędu Ziemskiego w Hrubieszowie 1944–1947 (154 j.a.), Powiatowego Urzędu Ziemskiego w Krasnymstawie 1944–1947 (29 j.a.). Zawartość zespołów stanowią rejestry pomiarowe, akta dotyczące parcelacji majątków ziemskich, sprawy scaleń, osadnictwa, administrowania ziemiami opuszczonymi, spra-

wozdana z przebudowy ustroju rolnego, materiały dotyczące likwidacji dworów, folwarków, inwentarze majątków, wykazy resztek, plany zagospodarowania i przeznaczenia na ośrodki kultury rolnej.

Urzędy skarbowe powołane w 1919 r. zajmowały się ściąganiem podatków i opłat skarbowych oraz innych opłat. Zlikwidowane zostały w 1950 r. Stanowią źródło do badań nad historią społeczno-gospodarczą. Oddział posiada akta Urzędu Skarbowego w Chełmie z lat 1920–1950 (195 j.a.), Urzędu Skarbowego w Hrubieszowie z lat 1922–1950 (264 j.a.), Urzędu Skarbowego we Włodawie z lat 1931–1950 (145 j.a.). Trzeba zaznaczyć, iż akta tych zespołów z okresu międzywojennego i okupacji zachowały się w nikłym fragmencie i większość pochodzi z okresu 1945–1950. Zawartość stanowią m.in. okólniki i zarządzenia, rejestry wymiarowe z okresu międzywojennego, w tym zachowany w zespole Urzędu Skarbowego w Chełmie kataster podatków dworskich z 1920 r., rejestry wymiarowe różnych podatków, księgi biercze podatków i danin, wykazy strat wojennych poniesionych przez właścicieli majątków z lat 1937/1944, dające obraz majątków — ma to tym większe znaczenie, że w większości wypadków akta podworskie uległy zniszczeniu. Można się na ich podstawie dowiedzieć, jaki był obszar majątku, dochód, świadczenia gospodarstwa. Można znaleźć również informacje w sprawie majątków i ziem pocerkiwnych dla ustalenia nowych podatków. Są też akta do spraw podatku od wzbogacenia wojennego. Do dziejów spółdzielczości posłużą wykazy spółdzielni i zeznania o ich obrocie.

Z okresu powojennego występuje zespół akt Rejonowego Urzędu Likwidacyjnego w Chełmie 1944–1951 (1042 j.a.). RUL załatwiał sprawy dotyczące ujawniania, zabezpieczania, ewidencjonowania, oszacowania majątków nieruchomości i ruchomych, opuszczonych i poniemieckich. Obejmował swą działalnością 7 powiatów: chełmski, hrubieszowski, włodawski, biłgorajski, krasnostawski, tomaszowski i zamojski. Zespół zawiera m.in. sprawy orga-

nizacyjne, ewidencje majątków zlikwidowanych i przejętych na rzecz Skarbu Państwa, opisy majątków, inwentarze majątku ruchomego, sprawy personalne, finansowe, księgi depozytów, magazynowe, księgi ujawnień, opisy nieruchomości, opisy przedsiębiorstw, jak młyny, wiatraki, kaszarnie, olejarnie, piekarnie, browary, opisy pojazdów mechanicznych, ewidencje nieruchomości, wykazy imienne nieruchomości opuszczonych, wykazy nieruchomości pożydowskich, rejestry nieruchomości, opisy nieruchomości po przesiedlonych do ZSRR, protokoły komisji szacunkowej, korespondencję dotyczącą budowli poniemieckich, rejestry nakładów, rejestry przedsiębiorstw, m.in. Cementowni Firlej w Rejowcu, Huty Szkła w Rudzie Opalin, Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żelaza w Chełmie, Fabryki Wódek i Rektyfikacji A. Daumana w Chełmie, Fabryki Przetworów Owocowych w Nieleddwi, księgi majątkowe nieruchomości, skorowidz alfabetyczny nieruchomości, sprawy dotyczące licytacji i przetargów, ewidencje sprzedanych nieruchomości, protokoły majątków skonfiskowanych, sprawy sądowe, repertoria spraw egzekucyjnych i skorowidze, sprawy egzekucyjne, opisy mienia na polecenie prokuratora.

W 1950 r., w związku z ustawą o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, w miejsce dotychczasowych urzędów powstały prezydya rad narodowych. Z okresu od 1950 do 1975 r. archiwum posiada cenne akta prezydiów powiatowych rad narodowych i urzędów powiatowych w Chełmie (6072 j.a.), Hrubieszowie (5928 j.a.) i Włodawie (5213 j.a.), które stanowią prawdziwą kopalnię wiedzy do badań nad działalnością rad narodowych jako jednolitych organów władzy państwowej. Zachowane materiały zawierają informacje do wielu zagadnień z dziedziny społeczno-gospodarczej i politycznej. Na wyróżnienie zasługują protokoły sesji rad narodowych, posiedzeń prezydium i teksty podejmowanych w ich trakcie uchwał. Akta wydziałów informują o realizacji uchwał rady. W aktach powiatowych komisji planowania cenny materiał stanowią sprawozdania z realizacji powiatowego planu gospodarczego, które na podstawie statystyki informują

o najważniejszych problemach rozwoju gospodarczego na terenie powiatu. W materiałach są informacje dotyczące wsi, jak parcelacja, elektryfikacja, obsługa rolnictwa, mechanizacja, melioracja. W aktach mają odbicie sprawy likwidacji analfabetyzmu i zabezpieczenia powszechnego nauczania. Ponadto występują różnego rodzaju sprawozdania i informacje odnoszące się do składu osobowego rady, członków komisji, rad niższego szczebla i sołtysów. Archiwum przechowuje akta zespołów prezydiów miejskich rad narodowych w Chełmie 1950–1973 (1497 j.a.), Hrubieszowie 1950–1973 (146 j.a.), Włodawie 1950–1973 (348 j.a.), Rejowcu Fabrycznym 1954–1972 (213 j.a.). Stanowią one źródło do badań nad gospodarką i innymi dziedzinami życia miasta. Z okresu 1974–1990 znajdują się zespoły urzędów miejskich i miejskich rad narodowych w Chełmie, Krasnymstawie i Włodawie (1203 j.a.), Urzędu Miasta i Gminy w Rejowcu Fabrycznym (70 j.a.), Rady Narodowej Miasta i Gminy w Rejowcu Fabrycznym (74 j.a.). Akta urzędów administracji państwowej najniższego szczebla po 1954 r. reprezentują zespoły prezydiów gromadzkich rad narodowych powiatów: chełmskiego, hrubieszowskiego, włodawskiego. Pochodzą z lat 1954–1972 i liczą 6316 j.a. Zawierają materiały z życia społeczno-gospodarczego, stanu oświaty i kultury na wsi. Z lat 1973–1990 pochodzą akta urzędów gmin i gminnych rad narodowych województwa chełmskiego (5352 j.a.). Z lat 1975–1998 pochodzą akta zespołu Urzędu Wojewódzkiego w Chełmie (1811 j.a.), natomiast z lat 1975–1982 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Chełmie (226 j.a.). Po 1990 r. znajdują się zespoły akt urzędów rejonowych w Chełmie 1990–1998 (42 j.a.), Krasnymstawie 1990–1998 (13 j.a.), Włodawie 1990–1998 (57 j.a.) i zespół Sejmiku Samorządowego województwa chełmskiego z lat 1990–1998 (29 j.a.).

Z instytucji opieki społecznej i szpitali znajdują się akta Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności w Chełmie z lat 1918–1954, które liczą 54 j.a. Towarzystwo powstało w 1916 r. dla wspomaganie ubogich z terenu miasta i powiatu, pozostałość stanowią m.in. statut, księga wizyt, budżety. Powiatowa Kasa Chorych

w Chełmie powstała w 1920 r. jako Oddział Kasy Chorych w Lublinie. Obejmowała opieką lekarską pracowników ubezpieczonych, pokrywała koszty ich leczenia szpitalnego, wypłacała zasiłki chorobowe. Akta zachowały się za lata 1920–1937 i liczą 146 j.a. Zawartość stanowią m.in. zarządzenia, protokoły posiedzeń, statut, sprawy komisji rozjemczej, pojednawczej i rewizyjnej, budżet, wykaz pracodawców. Z okresu okupacji pochodzi zespół Polskiego Komitetu Opiekuńczego w Hrubieszowie. Jego celem była pomoc ludności biednej, uchodźcom, przesiedleńcom, a niekiedy jeńcom wojennym. Zachowały się 54 j.a. z lat 1940–1944. Zawierają m.in. budżety, sprawozdania, księgi wydatków. Po II wojnie światowej reprezentowane są zespoły powiatowych komitetów opieki społecznej. Prowadziły działalność charytatywną, organizując różnorodną pomoc doraźną, jak utworzenie kuchni dla repatriantów, schronisk dla inwalidów i bezdomnych. Akta Powiatowego Komitetu Opieki Społecznej w Chełmie pochodzą z lat 1944–1948 i liczą 19 j.a. Zawierają m.in. wykazy osób powracających z niewoli, obozów, robót przymusowych, spisy osób pomordowanych w czasie wojny, wykazy poległych żołnierzy, sprawozdania z działalności, wiadomości o pomocy uzyskiwanej z UNRRA. Zespół Powiatowego Komitetu Opieki Społecznej w Hrubieszowie z lat 1944–1949 liczy 48 j.a. Pozostałość stanowią m.in. statut, protokoły posiedzeń, sprawy budżetowe, sprawozdania z działalności, ewidencje i rozliczenia darów z UNRRA. W zespole akt Powiatowego Komitetu Opieki Społecznej we Włodawie z lat 1944–1949 zachowało się 40 j.a. Są to sprawy organizacyjne, budżetowe. Polski Czerwony Krzyż Oddział w Hrubieszowie istniał od 1919 r. Zachowały się akta za okres 1931–1947 w liczbie 40 j.a. Zawierają m.in. sprawozdania z działalności, budżety, sprawy pomocy chorym i rannym w szpitalu wojskowym, dożywiania uciekinierów, wysiedlonych, jeńców w obozach, wykaz żołnierzy i oficerów pomordowanych w Katyniu. Materiały do dziejów służby zdrowia zawierają akta szpitali powiatu chełmskiego. Akta Szpitala św. Mikołaja w Chełmie z lat 1915–1947 liczą 164 j.a.; za-

wierają księgi chorych, sprawy organizacyjne, farmakologiczne, gospodarcze, finansowe. Szpital Sejmikowy w Dorohusku został utworzony w okresie międzywojennym dla rozluźnienia natłoku chorych w szpitalu w Chełmie. Zachowało się 12 j.a. z lat 1926–1934. Są to księgi chorych, sprawy farmakologiczne, gospodarcze, finansowe. Archiwum posiada akta aptek powiatu chełmskiego. Są to: Apteka Józefa Papużyńskiego z lat 1922–1950 (17 j.a.), Apteka spadkobierców Feliksa Gency w Dorohusku z lat 1940–1949 (15 j.a.), Apteka Stanisława Makiełły z lat 1939–1948 (2 j.a.). Zespoły zawierają korespondencję, księgi finansowe, laboratoryjne, inwentarze lekarstw, receptury, ewidencje środków odurzających.

Uchwałą Sejmu Ustawodawczego z 25 lutego 1948 r. powołana została Powszechna Organizacja „Służba Polsce”. W 1955 r. została rozwiązana. Archiwum posiada akta komend powiatowych Powszechnej Organizacji SP w Chełmie, Hrubieszowie i Włodawie z lat 1952–1955, które liczą 87 j.a. Zawierają m.in. plany pracy, szkolenia, sprawozdawczość, werbunki do szkół zawodowych, sprawy wcielen do brygad SP, sprawy hufców wiejskich, miejskich, fabrycznych.

Zagadnień szkolnictwa i oświaty dotyczą zespoły szkół państwowych i prywatnych z XIX i XX w., inspektoraty szkolne. Wśród szkół najciekawsze są akta zespołów Chełmskiego Gimnazjum Męskiego z lat 1866–1916 (333 j.a.), Prywatnego Gimnazjum Męskiego Mikołaja Newskiego w Chełmie z lat 1909–1914 (64 j.a.), Prywatnego Żeńskiego Progimnazjum i Gimnazjum Sawatiejewej w Chełmie z lat 1907–1915 (20 j.a.). Zawierają m.in. protokoły posiedzeń rad pedagogicznych, dzienniki lekcyjne, wykazy ocen, nauczycieli, świadectwa uczniów, akta osobowe nauczycieli. Ciekawy jest zespół akt Państwowej Szkoły Ogólnokształcącej stopnia podstawowego i licealnego im. Królowej Jadwigi w Chełmie z lat 1937–1954, który liczy 160 j.a. Zachowały się protokoły posiedzeń rady pedagogicznej, katalogi ocen, protokoły egzaminów dojrzałości, świadectwa maturalne, budżety, protokoły komitetu rodzi-

cielskiego. Z okresu po II wojnie światowej pochodzi zespół akt Państwowego Liceum Felczerskiego w Chełmie. Liceum zostało założone przez Ministerstwo Zdrowia i Ministerstwo Obrony Narodowej w 1951 r. Uległo likwidacji w 1958 r. Zespół liczy 305 j.a. z lat 1951–1958. Akta zawierają m.in. księgi protokołów rady pedagogicznej, katalogi klasyfikacyjne, arkusze ocen, egzaminy dyplomowe, spisy uczniów i absolwentów, dzienniki lekcyjne, sprawy personalne uczniów i personelu szkolnego. Cenne są akta Inspektoratu Szkolnego w Chełmie z lat 1916–1950/1951, 1958 (2211 j.a.), Inspektoratu Szkolnego we Włodawie z lat 1929–1950/1951, 1959 (589 j.a.). W zespołach występują materiały dotyczące okresu międzywojennego — w tym ciekawe akta osobowe nauczycieli. W materiałach znajdują odbicie sprawy sieci szkolnej, organizacji szkół, statystyki szkół, walki z analfabetyzmem, oświaty dorosłych, bibliotek szkolnych, budżety.

Z instytucji ubezpieczeniowych zachowały się akta Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych w Chełmie z lat 1928–1952, liczące 38 j.a. Zawierają m.in. zarządzenia, księgi ubezpieczonych, sprawozdania statystyczne.

Z grupy instytucji kredytowych i banków występują zespoły komunalnych kas oszczędności w Chełmie z lat 1928–1949 (177 j.a.), Hrubieszowie z lat 1928–1947 (48 j.a.). Zawierają m.in. protokoły rady kasy, akta porewizyjne, sprawozdania, bilanse. Kasy oszczędnościowo-pożyczkowe (Kasy Stefczyka) powstawały pod koniec XIX w. Nazwę przyjęły od założyciela dra Franciszka Stefczyka. Oddział posiada akta zespołów Kas Stefczyka z terenu powiatów chełmskiego z lat 1900–1950 (202 j.a.), hrubieszowskiego z lat 1893–1947 (44 j.a.), włodawskiego z lat 1907–1944 (7 j.a.). Zespoły są zachowane w stanie szczątkowym. Zawierają protokoły walnych zgromadzeń, posiedzeń zarządu, sprawozdania, książki wkładów i pożyczek, korespondencję. Archiwum posiada akta Banku Rolnego w Chełmie z lat 1949–1955 (14 j.a.), Hrubieszowie z lat 1945–1954 (134 j.a.), Narodowego Banku Polskiego Oddział w Hrubieszowie z lat 1951–1964 (27 j.a.), Narodowego Banku Pol-

skiego Oddział w Chełmie z lat 1957–1974 (21 j.a.), Banku Gospodarstwa Spółdzielczego w Chełmie z lat 1946–1948 (49 j. a.), Banku Gospodarstwa Spółdzielczego w Hrubieszowie z lat 1946–1948 (22 j.a.)

Zagadnienia spółdzielczości mają odbicie w zachowanej dokumentacji spółdzielni i związków spółdzielczych (gospodarczych i rewizyjnych). Zachowały się akta Związku Rewizyjnego Spółdzielni RP Oddział w Hrubieszowie z lat 1929–1948 (116 j.a.). Zawierają materiały z lustracji, sprawozdania pokontrolne spółdzielni. Związki Spółdzielni Spożywców „Społem” Oddział w Chełmie z lat 1939–1951 (156 j.a.), Hrubieszowie z lat 1934–1949 (89 j.a.), Włodawie z lat 1933–1951 (16 j.a.) zawierają protokoły, sprawozdania związku rewizyjnego, księgi udziałowców, korespondencję handlową. Pozostałość aktowa spółdzielni spożywców i pracy powiatu chełmskiego z lat 1926–1954 (44 j.a.), włodawskiego z lat 1909–1964 (55 j.a.) obejmuje protokoły zarządu, rejestry członków, księgi finansowe. Na archiwalia spółdzielni rolniczo-handlowych powiatu chełmskiego z lat 1934–1949 (201 j.a.), powiatu hrubieszowskiego z lat 1928–1948 (82 j.a.) składają się m.in. materiały walnych zgromadzeń, protokoły zarządu, sprawozdania z działalności, bilanse. Akta spółdzielni mleczarskich z terenu powiatu włodawskiego z lat 1924–1950 (73 j.a.) zawierają m.in. sprawozdania, protokoły kontroli, księgi inwentarzowe majątku. Ponadto występują zespoły gminnych spółdzielni „Samopomoc Chłopska” powiatu hrubieszowskiego z lat 1929–1952, 172 j.a., Bełż, Chorobów, Krystynopol, Uhnów, Waręż — spółdzielnie istniały na terenach wymienionych z ZSRR, księgarni spółdzielczych w Chełmie, Hrubieszowie i Włodawie z lat 1935–1950 (24 j.a.)

Z instytucji samorządu gospodarczego zachowały się akta zespołu Okręgowego Związku Cechów w Chełmie z lat 1925–1950 (206 j.a.). Związek zrzeszał rzemieślników działających na terenie powiatów chełmskiego i włodawskiego. Został rozwiązany w 1950 r. Zawiera ewidencję mistrzów i uczniów, protokoły zebrania członków, posiedzeń zarządu, egzaminy uczniowskie, księgi

ocen. Akta dotyczą cechów: blacharzy, cieśli, fryzjerów, garncarzy i kołodziejów, kowali i mechaników, krawców, młynarzy, piekarzy, rzeźników, siodlarzy, ślusarzy, tapicerów.

Z grupy zakładów gospodarczych i przedsiębiorstw wymienić trzeba zbiór zespołów szczątkowych, na który składają się akta Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żelaza Dratt i Spółka Akcyjna w Chełmie z lat 1919–1947 (7 j.a.), Fabryki Maszyn Rolniczych i Odlewni Żelaza Gassner, Najdeker i Orłowski w Chełmie z lat 1921–1951 (25 j.a.), Spółki Akcyjnej Cukrowni i Rafinerii „Rejowiec” w Rejowcu z lat 1923–1945 (12 j.a.), Spółki Akcyjnej Cukrowni i Rafinerii „Trawniki” w Trawnikach z lat 1923–1933 (3 j.a.), Gorzelni i Rektyfikacji w Rejowcu z lat 1923–1931 (3 j.a.); zespoły akt: Huty Szkła w Rudzie Opalin z lat 1945–1956 (145 j.a.), Chełmskich Zakładów Ceramiki Budowlanej w Horodyszczu z lat 1944–1957 (241 j.a.), Miejskiego Przedsiębiorstwa Remontowo-Budowlanego w Chełmie z lat 1951–1956 (66 j.a.), Rejonowego Przedsiębiorstwa Młynów Gospodarczych w Chełmie z lat 1950–1961 (244 j.a.), Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Handlu Wewnętrzznego w Chełmie z lat 1976–1991 (166 j.a.), Zakładów Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego Przedsiębiorstwa Rolno-Przemysłowego w Chełmie z lat 1954–1997 (452 j.a.), Zakładu Wyrobów Sanitarnych w Krasnymstawie-Borku z lat 1967–1995 (129 j.a.), Chełmskiego Przedsiębiorstwa Budowlanego w Chełmie z lat 1950–1990 (315 j.a.), Chełmskich Zakładów Obuwia w Chełmie z lat 1969–1997 (459 j.a.).

Archiwum posiada akta partii i organizacji politycznych. Sprawy odbudowy i przebudowy wsi polskiej dokumentują akta Związku Samopomocy Chłopskiej Zarządów Powiatowych w Chełmie, Hrubieszowie i Włodawie z lat 1945–1957, które liczą 507 j.a. W 1990 r. Archiwum przejęło akta Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chełmie z lat 1975–1990, liczące ponad 6 tys. j.a. Z innych organizacji politycznych przechowuje akta Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu w Chełmie z lat 1975–1983 (79 j.a.), Rady Wojewódzkiej

Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego w Chełmie z lat 1981–1989 (21 j.a.).

Oddział przechowuje zbiory i spuścizny osobiste i rodzinne. Są to akta rodziny Zajdlerów w Chełmie z lat 1825–1940, zawierające m.in. legitymacje, paszporty, zaświadczenia, fotografie, cenzury szkolne, indeksy studenckie, listy. Na uwagę zasługuje zbiór planów urzędzeń gospodarstw leśnych i majątków powiatu chełmskiego, hrubieszowskiego i włodawskiego z lat 1887–1910, który liczy 214 j.a. Zawiera plany zagospodarowania lasów wraz z częścią opisową, plany majątków ziemskich. Ciekawy jest zbiór akt instytucji wyznaniowych powiatu chełmskiego z lat 1833–1945, liczący 111 j.a. Tworzą go akta parafii popijarskiej w Chełmie i akta dekanatu chełmskiego. Zawiera m.in. księgi dochodów kościelnych, zapowiedzi przedślubnych, zarządu cmentarza, zakładu dla starców w Nowinach.

Omówiony przegląd działalności i zasobu Archiwum pozwala wysnuć wniosek, iż zgromadzone materiały służą obywatelom do ich potrzeb życiowych, których zaspokajanie jest podstawowym celem działalności instytucji. Archiwum przyczynia się do pogłębiania wiedzy historycznej o mieście i regionie. Poprzez działalność popularyzatorską zaznacza swój wkład w rozwój życia społeczno-kulturalnego.

Katarzyna Litwin

Wykorzystanie zasobu Archiwum Chełmskiego do badań regionalnych

Poza badaniami naukowymi, obejmującymi cały kraj, państwo, naród, prowadzone są od dawna badania obejmujące mniejsze terytoria — badania regionalne. Często z poszukiwań regionalnych wyodrębnia się osobne studia lokalne, to jest historię pojedynczych osad i obiektów w ich obrębie funkcjonujących.

Przedmiotem badań historycznych jest przeszłość człowieka, przeszłość społeczeństw ludzkich układająca się w to, co zwykle określa się procesem historycznym. Możemy podejmować próby rekonstrukcji całego owego procesu, wszystkich jego aspektów we wzajemnym powiązaniu — będziemy wówczas mieli do czynienia z historycznymi badaniami ogólnymi (całościowymi). Ale można próbować rekonstruować tylko pewne wybrane wątki owego procesu. Stąd od dawna wyodrębniła się historia polityczna, społeczna, gospodarcza, ustroju, oświaty i kultury itp. Tą ogólną, kompleksowo ujmowaną albo ograniczoną do wybranego działu problematykę uprawia się z reguły w odniesieniu do tego rodzaju kategorii społecznych, jak naród oraz ich odpowiedników polityczno-terytorialnych, jakimi są państwa. Powstaje więc historia narodów czy państw. Obok tego jednak prowadzi się badania nad regionami, poszczególnymi osadami — powstaje historia regionalna i lokalna. I ta może obejmować badania kompleksowe całego procesu historycznego albo tylko badania wybranych wątków. Piszemy więc z jednej strony dzieje Wielkopolski czy dzieje Pomorza, z drugiej — dzieje szkolnic-

twą w powiecie chełmskim czy dzieje szkoły w miejscowości Kamień¹.

Wiedza historyczna potrzebna społeczności regionalnej i lokalnej nie musi być zawarta w opracowaniach stricte naukowych, opartych bezpośrednio na źródłach. Mogą jej dostarczać również prace popularnonaukowe, wykorzystujące wcześniejsze studia źródłowe. Dla społeczności regionalnej i lokalnej jest w gruncie rzeczy obojętne, z jakiego rodzaju opracowań korzysta (jeśli mają formę przystępną). Musi jednak być spełniony koniecznie wysunięty wcześniej warunek: opracowania popularnonaukowe mogą powstawać dopiero wówczas, kiedy zostaną wcześniej przeprowadzone badania źródłowe, podstawowe. Dlatego w interesie regionalnych i lokalnych społeczności leży popieranie i tego rodzaju badań stricte naukowych².

Najlepiej zaspokajają owe różnorakie potrzeby regionalne opracowania typu monografii. Co ma jednak stanowić ich przedmiot? Jaki powinny mieć zakres terytorialny? W wypadku dziejów lokalnych najpotrzebniejsza wydaje się monografia miejscowości, pełne kompleksowe opracowanie, odtwarzające proces historyczny w całej jego złożoności. Jednocześnie należy realizować zapotrzebowanie społeczne także w zakresie problematyki wyższej, specjalnej, z zakresu dziejów tylko politycznych albo tylko ustrojowych, albo kultury i oświaty itp., a więc pisać monografie przedsiębiorstw przemysłowych, instytucji naukowych, gimnazjów, władz miejskich itp.³

Problematyka regionu⁴ regionalności i regionalizmu⁵ przestała zajmować wyłącznie specjalistów lub animatorów życia kulturalnego w społecznościach lokalnych. W całym świecie obserwuje-

¹ A. Tomczak, *Historyczne badania regionalne i ich znaczenie*, [w:] *O uprawianiu i znaczeniu historii regionalnej. Materiały konferencji naukowej „Historia regionalna — jej miejsce w świadomości lokalnej” Toruń 6–7 kwietnia 1990 r.*, Ciechanów–Toruń 1991, s. 9–10.

² *Ibidem*, s. 13.

³ *Ibidem*, s. 13.

my dziś ożywienie dyskusji nad tematami regionalnymi, a terminy: „regionalizm”, „małe ojczyzny”, „kultura regionalna”, „tradycja regionu”, „dziedzictwo”, „zakorzenie” itd. wypowiedzane są coraz częściej i przy różnych okazjach. Coraz częściej podejmowane są różnorakie inicjatywy regionalne, powstają stowarzyszenia ludzi pragnących budować regionalną tożsamość⁶ i jednoczących się w wysiłkach na rzecz rozwoju małych ojczyzn. W Polsce istnieje obecnie około 1300 towarzystw regionalnych (dane z 1998 r.), zrzeszających ponad 350 tys. osób. Patronujące im hasło pioniera polskiego ruchu regionalistycznego Aleksandra Patkowskiego: „Regionalizm jest dzisiaj hasłem dnia”, wydaje się być równie aktualne jak przed 70 laty, a może jeszcze bardziej niż wówczas zobowiązujące⁷.

W epoce lotów kosmicznych i internetu obserwujemy zjawisko ożywienia ruchu regionalistycznego. Według zgodnego zdania socjologów jest ono reakcją na globalizację gospodarki, kultury i życia politycznego w epoce poprzedniej.

⁴ *Mały słownik języka polskiego*, red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Lempicka, Warszawa 1968, s. 690; „region — obszar odznaczający się swoistymi cechami (np. geograficznymi, etnograficznymi, gospodarczymi) wyróżniającymi go spośród innych obszarów”.

⁵ *Ibidem*, s. 691, „regionalizm — kultura danego terytorium; element, cecha, zespół cech charakterystycznych dla danego regionu”.

⁶ M. S. Szczepański, *Tożsamość regionalna. W kręgu pojęć podstawowych i metodologii badań*, [w:] *Badania nad tożsamością regionalną — stan i potrzeby: materiały z konferencji, Łódź 2 czerwca 1998*, red. A. Matczak, Łódź, s. 8: „Pojęcie tożsamość regionalna związane jest z licznymi terminami pokrewnymi, ale z całą pewnością spośród nich najistotniejsze są: tożsamość indywidualna, tożsamość społeczna (zbiorowa) czy kulturowa. [...] Tożsamość regionalna jest więc szczególnym przypadkiem tożsamości społecznej (zbiorowej) i kulturowej opartej zarazem na tradycji regionalnej odnośzonej do wyraźnie zdefiniowanego i delimitowanego terytorium, regionu, jego specyficznych cech społecznych, kulturowych (symbolicznych), gospodarczych czy nawet topograficznych, wyróżniających go spośród innych regionów”.

⁷ J. Bobrzykowski, [w:] *Czym jest regionalizm?*, red. S. Bednarek, Wrocław–Ciechanów, „Silesia” 1998, s. 5.

Wzrost zainteresowań problemami miejsca urodzenia lub zamieszkiwania wiąże się też z przebudową struktury państwa i społeczeństwa. Dlatego nowoczesnie pojmowany regionalizm polski musi być rozwijany w ścisłym związku z wychowaniem patriotycznym, a także wzbogacaniem kultury narodowej treściami kultury lokalnej. Powinien więc być to szeroki ruch społeczny, obejmujący wszystkie sfery życia społeczności lokalnej, stanowiący zarazem pole dla współżycia jej członków i pobudzania ich aktywności w życiu dla dalszego rozwoju tych społeczności⁸.

Z jednej strony poznawanie dziejów miejscowości, przypominanie dziejących się tutaj w przeszłości wydarzeń i bohaterów dobrze służy budzeniu dumy z faktu zamieszkiwania tam, gdzie się tyle ważnego działo. Wiedza o przeszłości lokalnej jest bowiem ważnym elementem patriotyzmu lokalnego. Zapotrzebowanie na nią w poszczególnych środowiskach można uznać za miernik poziomu kulturalnego i intelektualnego awansu społeczności lokalnych. Ponadto poprzez poznanie życia i pracy poprzednich pokoleń na określonym terytorium, poprzez ukazanie przemian gospodarczych, kulturalnych i cywilizacyjnych umacnia się przekonanie o sensie zaangażowania się w sprawy publiczne dzisiaj.

Polskie badania regionalne mają wprawdzie długą tradycję, ale również trudne początki. Zaangażowanie w ich prowadzenie licznych miłośników historii, ale jednak amatorów, przyczyniło się do utrwalenia w publikacjach wiedzy nie zawsze wiarygodnej. Tylko zaś rzetelne historyczne badania lokalne i regionalne mogą być podstawą kształtowania się właściwej świadomości historycznej członków społeczności lokalnych. Dlatego ważnym obowiązkiem wszystkich podejmujących badania regionalne jest „oddzielenie fałszywego od prawdziwego”, legend, a nawet mitów od wydarzeń faktycznie mających miejsce w przeszłości⁹.

⁸ R. Szczygieł, *Ruch regionalistyczny w Polsce. Jego cele i związki z historią regionu*, [w:] *Czym jest regionalizm?*, s. 96.

⁹ *Ibidem*, s. 97.

Grono referentów na Sesji Jubileuszowej

W czasie obrad Sesji Jubileuszowej

Otwarcie wystawy „Archiwum w Chełmie na przestrzeni 50 lat”

Wystawa „Chełm – historia miasta w dokumencie” upamiętniająca 610-lecie miasta Chełma, zorganizowana z okazji jubileuszu 50-lecia Archiwum

I właśnie archiwum, ze swoim bogatym w źródła historyczne zasobem, jest tym czynnikiem, który decydował i spełnia to zadanie do dziś, o możliwości oddzielenia „mitu od faktu”. Archiwum jest instytucją powołaną w celu gromadzenia, przechowywania, opracowywania, zabezpieczania i udostępniania materiałów archiwalnych, czyli dokumentacji, która posiada cechy źródła historycznego.

Chełmskie Archiwum w pierwszych latach swojej działalności, miało za zadanie zabezpieczenie tych materiałów, które stanowiły niewątpliwie źródło wiedzy do badań historycznych. W pierwszych latach działalności Powiatowego Archiwum Państwowego w Chełmie, obok zadań związanych z gromadzeniem, opracowywaniem zasobu, w 1958 r. rozpoczęto prace związane z udostępnianiem zasobu do różnych celów, w tym do prac historycznych. Przez 50 lat działalności Archiwum można zauważyć zdecydowaną tendencję wzrostu zapotrzebowania na korzystanie ze źródeł do prac naukowych. W ciągu tych lat pracownię udostępniania odwiedziło ok. 700 osób, które przeprowadziły badania na ok. 29 000 j.a.

Pierwsze prace badawcze prowadzone na dokumentach zgromadzonych w zasobie archiwalnym zapoczątkowały badania regionalne. Od samego początku największe zainteresowanie budziła historia miasta Chełma oraz regionu chełmskiego. Jak pokazała kwerenda przeprowadzona w archiwum zakładowym Chełmskiego Oddziału Archiwum Państwowego w Lublinie, zainteresowanie tym tematem będzie wzrastało z roku na rok. Do tej pory w badaniach nad regionem tematyka chełmska, czy to miasta czy regionu, jest najczęściej podejmowanym tematem w różnego rodzaju inicjatywach badawczych. Zawsze były to badania nad określonym problemem występującym w ścisłych ramach chronologicznych. Przeprowadzono raczej badania wyrywkowe, pomijając w większości duże opracowania typu monograficznego. Wiele razy w latach 60., 70. powracano do zagadnień okupacji w Chełmie i powiecie chełm-

skim¹⁰. Udostępniano materiały do prowadzonej przez różnych badaczy kwerendy, której głównym celem były zagadnienia rozwoju społeczno-gospodarczego Chełma w latach 1864–1974¹¹. Analogiczne badania dotyczyły powiatu chełmskiego¹². Powracano wiele razy do historii Chełma w okresie 1918–1939¹³. Podejmowane były prace nad życiem kulturalnym miasta w okresie guberni chełmskiej¹⁴. Pod koniec lat 90. powrócono do opracowania władz miejskich w Chełmie¹⁵, życia kulturalnego Chełma¹⁶ w okresie międzywojennym oraz nazewnictwa ulic, placów i osiedli w Chełmie w okresie II Rzeczypospolitej i powojennym¹⁷.

¹⁰ Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Chełmie (dalej: APL O.Chełm), Archiwum zakładowe, Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwów, 082/1969: Zbigniew Putek, student V roku historii UMCS w Lublinie — „Szkolnictwo w okresie okupacji niemieckiej w powiecie i mieście Chełmie”.

¹¹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 82/1976: Anna Miłkoła, studentka IV roku ekonomii UMCS w Lublinie, praca magisterska pod tym tytułem.

¹² APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 082/1978: Zdzisław Księżuk, praca magisterska pt. „Rozwój społeczno-gospodarczy powiatu chełmskiego w latach 1944–1975”.

¹³ *Ibidem*: Edward Ospieszyński, student IV roku historii UMCS w Lublinie, praca magisterska pt. „Chełm Lubelski w przededniu II wojny światowej”; 820/1990: Mariusz Matuła, student Wydziału Ekonomicznego UMCS w Lublinie, praca magisterska pt. „Rozwój społeczno-gospodarczy Chełma w okresie międzywojennym”.

¹⁴ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1999: Grzegorz Kuczyński, student V roku historii UMCS w Lublinie, praca magisterska pod tytułem „Życie kulturalne miasta Chełma w latach 1912–1918”.

¹⁵ *Ibidem*: Artur Kuba, student III roku historii UMCS w Lublinie, praca magisterska pod tym tytułem.

¹⁶ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania i wnioski obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/2000: Barbara Litwin, praca magisterska pt. „Życie kulturalne Chełma w latach 1918–1939”.

¹⁷ *Ibidem*: Joanna Gall, studentka V roku filologii polskiej UJ w Krakowie, praca magisterska pod tym tytułem.

Do wszystkich wymienionych zagadnień udostępniany był zespół akt miasta Chełma. Wydaje się, że przechowywane w zasobie Archiwum materiały jeszcze przez wiele lat będą wykorzystywane do prac badawczych dotyczących historii miasta i regionu. Dzieje miasta w różnych jego okresach i aspektach to najczęściej podejmowany przedmiot badań przez historyków związanych z regionem w czasie 50 lat działalności Archiwum i prawie 50 lat prowadzenia prac związanych z udostępnianiem materiałów archiwalnych.

Drugim z kolei najczęściej podejmowanym w badaniach nad regionem problemem są zagadnienia związane z oświatą. W 1967 r. rozpoczęto pierwsze prace badawcze z wykorzystaniem źródeł archiwalnych do prac nad dziejami oświaty powiatu chełmskiego¹⁸. W 1968 r. równoległe prowadzone były badania do opracowań problemów oświaty pozaszkolnej w województwie lubelskim w latach 1918–1939¹⁹ oraz szkolnictwa chełmskiego w okresie okupacji hitlerowskiej²⁰. Zainteresowanie tematem wzrastało w latach kolejnych i w pewnym momencie było to zagadnienie dominujące. Opracowywano zagadnienia z dziejów tajnego nauczania w powiecie chełmskim w latach 1939–1944²¹, rozwoju oświaty na terenie GRN w Nowosiótkach w powiecie chełmskim²²

¹⁸ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie akt, 820/1967: Bogusław Pieczykolan, nauczyciel w Szkole Podstawowej w Hucie, praca dyplomowa pt. „Rozwój szkolnictwa podstawowego w powiecie chełmskim w latach 1946–1966” oraz Józef Nizioł do opracowania historii rozwoju oświaty na Lubelszczyźnie.

¹⁹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1968; pismo z dnia 16 października 1968 r., temat opracowywała Eugenia Koprianiuk.

²⁰ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1968: Jan Longin Okoń.

²¹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1970: Władysław Kulik, praca magisterska pod tym tytułem.

²² APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1969: Maria Najman, nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 6 w Chełmie, praca dyplomowa pt. „Rozwój oświa-

oraz rozwoju szkolnictwa podstawowego w powiecie chełmskim w okresie PRL²³. W latach 60., 70. największe wykorzystanie zasobu Archiwum dotyczyło tematów szkolnictwa na terenie powiatu chełmskiego. Z zespołów archiwalnych największym zainteresowaniem cieszyły się akta Inspektoratu Szkolnego w Chełmie oraz akta miasta Chełma. W początku lat 80. problemy oświaty powróciły, lecz podejmowane badania przyjęły nową formę. Rozpoczęto prace nad placówkami szkolnymi i wychowawczymi. W połowie lat 80. zasób Archiwum wykorzystywano do badań regionu w okresie międzywojennym. Sprawy szkolnictwa tego okresu również doczekały się problemowych opracowań. Po raz pierwszy podjęto zagadnienia związane nie tylko z ogólnym traktowaniem szkół, sieci szkolnej. Zainteresowanie historyków regionu zaczęły budzić sytuacja finansowa i baza materialna szkolnictwa Chełma w II Rzeczypospolitej²⁴. Podejmowano prace nad dziejami poszczególnych szkół, jak m.in. Chełmskiego Gimnazjum Męskiego²⁵, Szkoły Podstawowej w Teresinie²⁶, Siedliszczu²⁷. Te-

ty i kultury na terenie GRN w Nowosiólkach w okresie Polski Ludowej” w II Studium Nauczycielskim w Lublinie.

²³ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1969: Aleksander Klimek, słuchacz Studium Nauczycielskiego, kierunek historia z wychowaniem obywatelskim, praca dyplomowa pt. „Rozwój szkolnictwa podstawowego w powiecie chełmskim w okresie PRL”.

²⁴ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1987: Małgorzata Sawicka, studentka III roku ekonomii UMCS w Lublinie, praca magisterska pt. „Baza materiałowa szkolnictwa miasta Chełma w okresie międzywojennym”.

²⁵ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1988: Wiesław Więcierzewski, praca magisterska pod tym tytułem.

²⁶ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1996: Stanisław Łopuszyński, monografia Szkoły Podstawowej w Teresinie.

²⁷ *Ibidem*: Barbara Kędzińska, nauczyciel, studentka III roku na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie, praca magisterska pt. „Szkoła Podstawowa w Siedliszczu w latach 1944–1975”.

mat szkolnictwa wydawał się być niewyczerpany. W tym okresie powracano do szkolnictwa w powiecie chełmskim w latach 1944–1974²⁸. Do palety zainteresowań problemami szkolnictwa dołączyły placówki opiekuńczo-wychowawcze, jak Dom Dziecka w Chełmie w opracowaniu monograficznym²⁹.

Pewien kierunek badań regionalnych skupił się na dziejach małych miejscowości. Pierwsze próby prac tego typu rozpoczęto w 1964 r. Przeprowadzona została wówczas kwerenda w aktach Hipoteki w Chełmie ze szczególnym uwzględnieniem dokumentów dotyczących wsi Wólka Tarnowska³⁰. Następne badania pojawiły się dopiero w latach 80. Wówczas zainteresowano się dziejami miejscowości: Bukowa Mała³¹, Majdan Stary³² w powiecie chełmskim. Od początku lat 90. widoczny jest już zdecydowany wzrost zainteresowania zasobem archiwalnym do prac badawczych z wykorzystaniem zasobu archiwalnego, dotyczących małych miejscowości regionu. W tym czasie akta służyły do prac nad dziejami takich miejscowości, jak Ruda Hu-

²⁸ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 82/1975: Stanisława Kaszczuk, studentka Historii UMCS w Lublinie, praca magisterska pod tym tytułem.

²⁹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1997: Lidia Stępień, studentka Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie, praca magisterska pod tym tytułem.

³⁰ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych, 820/1964: pismo znak: 820–62/64 z dnia 11 kwietnia 1964 r., kwerendę przeprowadziła Maria Kubik, projektant zespołu w Wydziale, Budownictwa Urbanistyki i Architektury Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Chełmie.

³¹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1984: Hubert Wiciński, student III roku historii UMCS w Lublinie, praca magisterska pt. „Gmina Bukowa Mała w latach 1918–1939”.

³² APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1985: Urszula Skiba, nauczyciel Szkoły Podstawowej w Majdanie Nowym, praca pt. „Monografia wsi Majdan Stary”.

ta³³, Pawłów³⁴, Dubienka³⁵, Teresin³⁶, Wojsławice i Stadarnia³⁷ oraz pod koniec lat 90. — Mościska³⁸, wszystkich z regionu chełmskiego. Obok tych prac pojawiły się opracowania miejscowości Wisznice³⁹ oraz gmina Wola Wereszczyńska⁴⁰ w powiecie włodawskim.

W latach 80. powstały prace dotyczące mniejszości narodowych na terenie Chełma i powiatu chełmskiego⁴¹. Jednak nagły wzrost ich liczby przypadł na drugą połowę lat 90. Podejmowano pro-

³³ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1992: Adam Marszałuk, nauczyciel w Szkole Podstawowej w Rudzie Hucie, praca magisterska pt. „Ruda Huta w latach 1918–1956”.

³⁴ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1995: Jolanta Boruchalska, studentka WSP w Częstochowie, praca magisterska pt. „Pawłów w latach 1887–1918”.

³⁵ *Ibidem*: Ryszard Kotowski, student IV roku UMCS w Lublinie, praca magisterska pt. „Dubienka w czasach najnowszych”.

³⁶ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1996: Stanisław Łopuszyński, monografia wsi Teresin.

³⁷ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1997: Franciszek Świstowski, monografie Wojsławic i Stadarni.

³⁸ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych — podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1998: monografia wsi Mościska w opracowaniu Franciszka Świstowskiego.

³⁹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych — podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1998: Adam Maksymiuk, student UMCS w Lublinie, praca magisterska pt. „Wisznice w latach 1944–1948”.

⁴⁰ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1996: Edward Romanowski, opracowanie historyczne dziejów gminy Wola Wereszczyńska.

⁴¹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1985: Jolanta Kiebzak, studentka IV roku historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach, praca magisterska pt. „Żydzi w Chełmie i powiecie chełmskim 1918–1939”.

blematykę głównie mniejszości żydowskiej w regionie chełmskim przed⁴² i po II wojnie światowej⁴³. Zainteresowania badaczy zaczęły również kierować się ku innej mniejszości występującej w regionie — ukraińskiej. W 1996 r. rozpoczęto cykl prac jej poświęconych⁴⁴. Zainteresowanie to wzrastało z roku na rok, a obecnie podejmowanie problemów mniejszości narodowych występujących na terenie miasta Chełma oraz powiatu chełmskiego należy do tematów najczęstszych. Coraz liczniej powraca się do mniejszości żydowskiej w różnych aspektach jej życia⁴⁵.

Pod koniec lat 90. zdecydowanie wzrosło zainteresowanie materiałami archiwalnymi i wykorzystywanie ich do badań nad dziejami regionu. W 1998 r. zagadnienia podejmowane w pracach badawczych zdominowała problematyka mniejszości narodowych w opracowaniach studentów Wyższej Szkoły Dziennikarskiej im. Melchiora Wańkowicza w Chełmie⁴⁶. Prace te przyjęły model

⁴² APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1994: Artur Gajewski, student V roku historii UMCS w Lublinie, praca magisterska pt. „Społeczność żydowska w powiecie chełmskim w latach 1918–1939”; Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1996: Krzysztof Kowalczyk, student w Zakładzie Historii i Kultury Żydów w Polsce Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, praca magisterska o Żydach chełmskich w okresie międzywojennym.

⁴³ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1992: John Lowell Armstrong, stypendysta fundacji im. Fulbrighta w Zakładzie Historii Najnowszej UMCS w Lublinie, szczególnie zainteresowany stosunkami polsko-żydowskimi po II wojnie światowej.

⁴⁴ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1996: Grzegorz Kuprianowicz, praca doktorska w Instytucie Historii UMCS w Lublinie pt. „Ukraińcy na Chełmszczyźnie i Południowym Podlasiu w dwudziestolecie międzywojennym (1918–1939)”.

⁴⁵ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1999: Agnieszka Kruszona, praca dyplomowa pt. „Własność żydowska w Chełmie w latach 1918–1939”.

⁴⁶ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych — podania obywateli polskich

monografii poszczególnych problemów, biorąc za podstawę badań określone granicami administracyjnymi terytorium, w tym przypadku powiat chełmski. Pojawiły się również prace dotyczące opracowań bardziej szczegółowych zagadnień związanych z mniejszościami narodowymi w konkretnym, małym regionie, np. dotyczące stosunków polsko-żydowskich w osadzie Sawin w latach 1939–1945⁴⁷.

Najbardziej wyczerpujące badania źródeł przechowywanych w zasobie Archiwum, jeśli weźmiemy pod uwagę obszar administracyjny, objęły gminę Sawin w powiecie chełmskim. Były one podejmowane zarówno przez badaczy historii regionalnej, jak i przez studentów opracowujących temat w związku z pracami magisterskimi lub licencjackimi. W zasobie Archiwum przeprowadzono poszukiwania w materiałach do badań nad historią szkoły w Sawinie⁴⁸ oraz rolnictwem na jej terenie w latach 1944–1954⁴⁹. Sawin i jego region został również opracowany w ujęciu monograficznym⁵⁰.

o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1998: Ryszard Starko, „Polityka władz PRL wobec mniejszości narodowych na Lubelszczyźnie”; Sylwia Węglowska, Paweł Kowalski — zagadnienia mniejszości narodowych i etnicznych, prace semestralne; Podania i wnioski obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1999: w 1999 r. Paweł Jaszczuk, Andrzej Kozorys prowadzili badania również dotyczące tych zagadnień, w 2000 r. Ryszard Starko, Ireneusz Łubkowski — 82/2000.

⁴⁷ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych — podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1998: Jadwiga Buc, praca licencjacka pt. „Polacy i Żydzi w osadzie Sawin w latach 1939–1945”.

⁴⁸ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/2000: Elżbieta Kozak, praca magisterska pt. „Historia Szkoły Podstawowej w Sawinie w latach 1918–1948”.

⁴⁹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych — podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1998: Henryka Dąbrowska, praca licencjacka pod tym tytułem.

⁵⁰ M. M. Dederko, *Sawin i jego region, przewodnik*, Czuczycze-Chełm 2000.

W ostatnich latach można było zauważyć coraz większą różnorodność wybieranych problemów do prac regionalnych badawczych, prowadzonych z wykorzystaniem materiałów archiwalnych zgromadzonych w Archiwum. Wymienić tu należy zagadnienia położenia materialnego mieszkańców Chełma w czasie II wojny światowej⁵¹ oraz ruchów migracyjnych po II wojnie światowej w powiecie chełmskim⁵².

Problemy rolnictwa, kolektywizacji były również podejmowane w odniesieniu do powiatu chełmskiego⁵³. W tym czasie powraca problem opracowania historii Szpitala św. Mikołaja w Chełmie w ujęciu monograficznym⁵⁴.

Obok bloków tematycznych związanych z dziejami regionu, do których powracano wielokrotnie, podejmowane były „jednorazowe” inicjatywy badawcze. W 1958 r. udostępniano materiały archiwalne do opracowania inwentarza zabytków powiatu chełmskiego⁵⁵ oraz odnalezienia danych personalnych żołnierzy Wojska

⁵¹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1996: Beata Poddubiuk, studentka IV roku ekonomii UMCS w Lublinie, praca magisterska pod tym tytułem.

⁵² *Ibidem*: Anna Galej, studentka III roku historii UMCS w Lublinie, praca magisterska pt. „Ruchy migracyjne po II wojnie światowej w powiecie chełmskim w latach 1944–1947”.

⁵³ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1999: Dorota Piątkowska, praca magisterska pt. „Kolektywizacja rolnictwa w powiecie chełmskim w latach 1948–1956”.

⁵⁴ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych — podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1998: Małgorzata Rzeźniczuk; praca magisterska „Szpital św. Mikołaja w latach 1915–1947”. Wcześniej, w 1960 r., prace nad dziejami szpitala podjęła Janina Paleń z polecenia Tadeusza Mencla, kierownika Katedry Historii Polski XIX i XX wieku Wydziału Humanistycznego UMCS w Lublinie; do pracy magisterskiej pt. „Szpital św. Mikołaja w Chełmie w latach 1850–1945” — APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie 301/1960.

⁵⁵ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie akt, 301/1958: kwereńde prowadził Stanisław Skibiński, asystent Muzeum w Chełmie.

Polskiego poległych w 1939 r. a pochowanych na terenie powiatu chełmskiego⁵⁶. W latach 1959–1960 pracownik Miejskiej Biblioteki Publicznej w Chełmie przeprowadził kwerendę dotyczącą m.in. ustalenia daty powołania biblioteki w związku z planowanym jubileuszem 40-lecia jej istnienia oraz wszelkich informacji związanych z działalnością tejże biblioteki, które miały posłużyć do badań nad jej historią⁵⁷. W 1961 r. do Archiwum zwróciło się Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Chełmskiej w Chełmie o udostępnienie akt miasta Chełma z okresu II Rzeczypospolitej. Zebrane materiały miały być wykorzystane w „Jednodniówce” wydawanej przez to stowarzyszenie⁵⁸. W latach 1962–1963 przeprowadzona została przez Stanisława Skibińskiego kwerenda oparta na materiałach notariuszy chełmskich z XIX wieku. Poszukiwania w materiałach archiwalnych były związane z historią powiatu chełmskiego i miasta Chełma oraz pozostawały w ścisłym związku z prowadzoną inwentaryzacją zabytków⁵⁹. W 1967 r. kontynuowano prace dotyczące zabytków chełmskich⁶⁰. W 1968 r. po raz

⁵⁶ *Ibidem*: Kwerendę prowadził Zdzisław Kozak, przedstawiciel Wydziału Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Chełmie.

⁵⁷ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie akt dla urzędów, 302/1959: pismo nr I/26/59; udostępnianie, 301/1960: pismo z dnia 15 czerwca 1960 r.

⁵⁸ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie dla celów naukowych, 300/1961, pismo z dnia 3 marca 1961 r.

⁵⁹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie dla celów naukowych, 301/1962: kwerendę przeprowadził Stanisław Skibiński jako asystent Muzeum w Chełmie — pismo z dnia 1 października 1962 r.; Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 82/1963: w 1963 r. z zasobu archiwum korzystała wówczas studentka V roku geografii Helena Janka (kierownik Powiatowego Archiwum Państwowego w Chełmie w latach 1963–1975).

⁶⁰ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie akt, 820/1967: Krystyna Wójcicka, pracownik Katedry Historii Architektury Polskiej Politechniki Krakowskiej w Krakowie, przeprowadziła poszukiwania w celu zebrania materiałów dotyczących Starówki w Chełmie.

pierwszy przeprowadzono kwerendę dotyczącą instytucji wyznaniowych w Chełmie — oo. Pijarów⁶¹. W roku następnym rozpoczęto badania zbrodni wojennych popełnionych przez okupanta hitlerowskiego w latach 1939–1944 na terenie miasta i powiatu chełmskiego. Zupełnym novum w podejmowanych badaniach były prace w związku z opracowaniem kroniki działalności straży pożarnej. Głównie nacisk położono na teren miasta Chełma i powiatu chełmskiego, zakres chronologiczny — okres okupacji i pierwsze lata po wyzwoleniu⁶². Pewną nowością stanowiły prace dotyczące opracowania drukarstwa i księgarstwa w Chełmie⁶³. Tematy społeczno-polityczne były jak dotąd zupełnie pomijane, jeżeli weźmiemy pod uwagę ruch robotniczy. W 1976 r. podjęto prace dotyczące tego zagadnienia, w powiązaniu z regionem chełmskim. Był to problem ruchu strajkowego robotników w powiecie chełmskim w latach 1918–1939⁶⁴. Badań z dziedziny ekonomii w odniesieniu do regionu chełmskiego nie prowadzono. Niemniej w tym samym roku podjęta została kwerenda, dotycząca rozwoju społeczno-gospodarczego Chełma w latach 1864–1939⁶⁵.

⁶¹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1968: kwerendę prowadził dr Rafał Leszczyński.

⁶² APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1969: kwerendę prowadził Wacław Kocharński.

⁶³ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 82/1974: kwerendę prowadziła Lidia Golik z Państwowego Studium Kulturalno-Oświatowego i Bibliotekarskie w Krośnie; praca dyplomowa pt. „Z przeszłości drukarstwa i księgarstwa w Chełmie Lubelskim”.

⁶⁴ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 82/1976: Jerzy Reszpondek, student historii UMCS w Lublinie, praca magisterska pod tym tytułem.

⁶⁵ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 82/1976: Anna Mikuła, studentka IV roku ekonomii UMCS w Lublinie, praca magisterska pod tym tytułem.

W początku lat 80. powrócono do zagadnień drukarstwa w Chełmie⁶⁶, jak również po raz pierwszy podjęte zostały badania dotyczące ruchu ludowego na terenie powiatu chełmskiego⁶⁷, prace nad biografią Kazimierza Janczykowskiego⁶⁸ oraz układem sił politycznych w powiecie chełmskim⁶⁹. W tym okresie rozpoczyna się pewna różnorodność podejmowanych tematów do prac badawczych regionalnych prowadzonych na materiałach archiwalnych zgromadzonych w Archiwum. Okres okupacji stawał się celem bardziej wnikliwych, szczegółowych, analitycznych i bardziej problemowych badań. Już nie wystarczało zagadnienie polityki okupanta wobec ludności czy traktowanie tematu ogólnie w ramach chronologicznych okresu II wojny światowej. Zainaugurowane zostały badania nad wybranymi zagadnieniami z tego okresu. Do pierwszych należało opracowanie Sądu Grodzkiego w Chełmie w latach 1939—1944⁷⁰.

⁶⁶ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 82/1980: Brygida Muda, praca magisterska pt. „Chełm jako ośrodek wydawniczy i drukarski”; Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 82/1981: Grażyna Prost, praca magisterska pt. „Drukarstwo w Chełmie 1944–1975” oraz Jadwiga Daniel, praca magisterska pt. „Drukarstwo chełmskie 1918–1944”; Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1984: Lucyna Pieczykolan, praca magisterska pt. „Drukarstwo chełmskie od II poł. XIX do I poł. XX w.”

⁶⁷ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Udostępnianie materiałów archiwalnych we własnych pracowniach naukowych, 820/1983: Adolf Dobosz, nauczyciel Szkoły Podstawowej w Rakołupach, praca magisterska pt. „Ruch ludowy na terenie powiatu chełmskiego w latach 1931–1949”.

⁶⁸ *Ibidem*: Maria Prószyńska, praca magisterska pt. „Kazimierz Janczykowski — pedagog, regionalista, działacz społeczny (1888–1972)”.

⁶⁹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1984: Jolanta Rybarczyk, praca magisterska pt. „Układ sił politycznych w powiecie chełmskim 1918–1930”.

⁷⁰ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 820/1988: Małgorzata Patyra, praca magisterska pod tym tytułem

W początku lat 90. rozpoczęto wiele inicjatyw badawczych związanych z regionem, wykraczających poza formułę prac magisterskich. W 1992 r. rozpoczęli poszukiwania w zasobie archiwum historycy zainteresowani dziejami rodzinnych miejscowości, jak Paweł Kiernikowski, który podjął opracowanie historii miasta Chełma między wojnami⁷¹, Mirosław Marek Dederko, który zajął się historią gminy Sawin⁷², czy Krzysztof Opas, który opracowywał historię miasta Chełma, jednak już z okresu po II wojnie światowej⁷³. Na ich przykładzie można stwierdzić, że zasób Archiwum jeszcze przez wiele lat będzie stanowił źródło wiedzy o regionie, zwłaszcza że co roku do archiwum przejmowane są nowe materiały. „Przygoda” z Archiwum trwa.

W latach 90. przeprowadzono pierwszą, i jak do tej pory jedyną, kwerendę, której celem było zbadanie przydatności źródeł archiwalnych do pracy z zakresu polszczyzny regionalnej, czyli opracowania historii języka polskiego ziemi chełmskiej⁷⁴.

Najczęściej wykorzystywane w minionym 5-leciu materiały do badań źródłowych obejmują zespoły akt miasta Chełma, Inspektoratu w Chełmie, gmin powiatu chełmskiego. Jednak należy zwrócić uwagę, iż wielokrotnie podejmowane były prace nad podobnymi problemami z wykorzystaniem tych samych źródeł. Zasób informacji historycznej w archiwum jest ogromny. Należałoby sięgnąć po te tematy, zagadnienia z historii regionu, po te zespoły archiwalne, które są pomijane w kwerendzie źródłowej. Wystarczy wymienić akta urzędów skarbowych, sądów gminnych, pokoju, grodzkich, notariuszy chełmskich z XIX i XX w., szkół powiatu

⁷¹ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1992: Paweł Kiernikowski, praca doktorska.

⁷² *Ibidem*: Marek Mirosław Dederko, publikacje dotyczące gminy Sawin.

⁷³ *Ibidem*: Krzysztof Opas, praca magisterska pt. „Chełm w latach 1944–1956”.

⁷⁴ APL O.Chełm, Archiwum zakładowe — Podania obywateli polskich o dopuszczenie do korzystania z archiwaliów, 82/1994: Józef Kosił, praca za zakresu polszczyzny regionalnej pod tym tytułem.

chełmskiego, instytucji finansowych, przedsiębiorstw prywatnych czy gromadzkich rad narodowych powiatu chełmskiego, które są źródłem informacji o najmniejszych miejscowościach regionu i społecznościach je zamieszkujących. Te ostatnie, jak na razie są wykorzystywane jedynie do potwierdzenia zamieszkiwania w danej miejscowości, ale tylko w tym przypadku, kiedy gromadzka książka meldunkowa zachowała się i została przekazana do Archiwum. Jednak najczęściej materiały te, pomijane w kwerendzie źródłowej, pozostają niewykorzystane do badań.

Istnieje potrzeba badań źródłowych nad historią regionalną. Ich wynikiem mogą być monografie lub opracowania poruszające wybrane aspekty procesu historycznego. Za przedmiot mogą mieć określone społeczności lokalne lub regionalne, te drugie w zasadzie w obrębie regionów istniejących w okresie badanym: jednostki podziałów administracyjnych, ale niekiedy inne, nie tak wyraźnie wyodrębnione, np. regiony gospodarcze. Wszelkie tego rodzaju badania mają wielką wartość ponadregionalną dla historii ogólnonarodowej. Muszą jednak powstać opracowania także innego rodzaju, których przedmiotem jest opis dziejów regionu wyznaczonego przez obecnie funkcjonującą jednostkę administracyjną. Społeczność zamieszkująca dziś pewne terytorium pragnie znać całą przeszłość właśnie tego terytorium⁷⁵.

Warto też mieć na uwadze to, że dla ogółu społeczności regionalnych bardziej niż same prace badawcze potrzebne i zrozumiałe są publikacje popularnonaukowe, zapoznające z wynikami najnowszych badań szeroki krąg zainteresowanych. Wiele regionów i miast ma godny uwagi dorobek i w tej dziedzinie. Składają się nań wydawnictwa podstawowych źródeł historycznych, serie wydawnictw tematycznych, czasopisma szeroko uwzględniające historię regionu czy nawet regularne publikacje historyczne na łamach miejscowych dzienników. Powinny one jednak pozosta-

⁷⁵ A. Tomczak, *op. cit.*, s. 16.

wać w zgodzie z rzeczywistością i uwzględniać zarówno wymogi atrakcyjności formy, jak i rzetelności informacji⁷⁶.

Rzetelne badania dawnej i bliższej przeszłości regionu wydają się dziś szczególnie potrzebne. Powinny być też uprawiane nie tylko przez wąskie grono historyków „uczonych”, lecz również przez rzesze kształconych na uniwersytetach magistrantów i doktorantów, zwłaszcza wywodzących się z danego regionu. Wyniki będą z pewnością użyteczne także dla przedstawicieli innych dyscyplin naukowych, którzy również podejmują prace o tematyce historycznej w zakresie ich kompetencji⁷⁷.

Wszelkie badania regionalne prowadzone metodą naukową i w odniesieniu do regionów mają niezaprzeczalne znaczenie w ramach nauki historycznej. Dostarczają cegiełek, z których budowane są następnie syntezy, pozwalają także na weryfikację wielu ustaleń przyjętych w trakcie badań nad dziejami narodowymi⁷⁸.

⁷⁶ S. Aleksandrowicz, *Różne pojęcia historii regionalnej i możliwości jej uprawiania*, [w:] *Region, regionalizm. Pojęcia i rzeczywistość*, red. K. Handke, Warszawa 1993, s. 45.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 47.

⁷⁸ A. Tomczak, *op. cit.*, s. 12.

Stanisława Rudnik, Paweł Wira

Znaczenie źródeł archiwalnych dla badania i ochrony dóbr kultury*

Praca służby ochrony zabytków, jak chyba niewiele innych, opiera się na bardzo licznych materiałach poznawczych i dziedzinach pomocniczych, które dostarczają wszechstronnych informacji o obiektach zabytkowych. Metody badawcze obejmują prawie wszystkie dziedziny wiedzy humanistycznej i teologicznej. Umiejętność posługiwania się w pracy konserwatora zabytków różnorodnymi materiałami pomocniczymi jest niezwykle istotna już w pierwszym etapie badań, poprzedzającym zabiegi konserwatorskie, remonty lub inne działania inwestycyjne.

Podstawowym i najważniejszym źródłem pozostaje zawsze sam obiekt zabytkowy, który poddany badaniom, poprzez użyte materiały i sposoby ich wykorzystania, dostarcza o sobie cennych informacji. Źródła pisane, zachowane w archiwach, muzeach czy bibliotekach, są źródłami pośrednimi, niezwykle jednak przydatnymi i chętnie wykorzystywanymi w pracy konserwatorskiej, gdyż są jednym z głównych środków poznawczych ułatwiających podejmowanie różnorodnych działań przy obiektach zabytkowych.

Struktury administracyjne, w jakich obecnie znajduje się służba konserwatorska, jej niezwykle mała liczebność i szeroki zakres obowiązków uniemożliwiają podejmowanie bezpośrednich

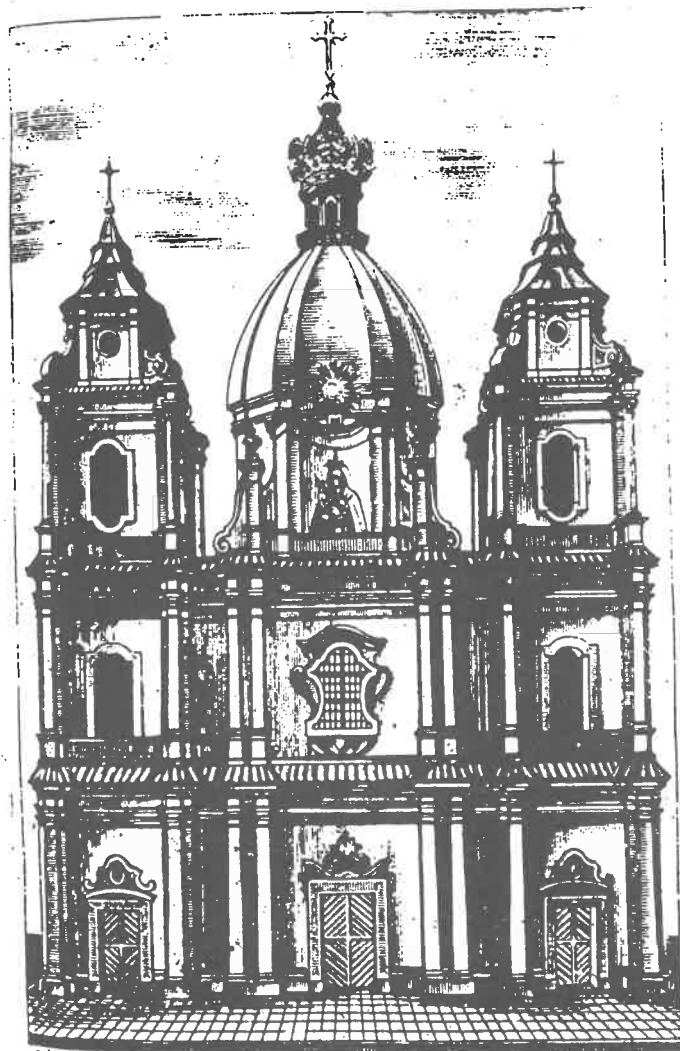
* Artykuł wykorzystuje doświadczenia służby konserwatorskiej byłego województwa chełmskiego, dotyczy jednak dóbr kultury z terenu powiatów: chełmskiego (grodzkiego i ziemskiego), krasnostawskiego i włodawskiego obecnego województwa lubelskiego.

badania archiwalnych. W swojej codziennej pracy opiera się jednak na informacjach archiwalnych zgromadzonych w dokumentacjach i opracowaniach monograficznych dotyczących poszczególnych obiektów lub zespołów urbanistycznych, ewidencjach zespołów dworsko-parkowych bądź cmentarnych¹. Znajomość źródeł archiwalnych należy do podstawowego warsztatu zarówno historyka, jak i historyka sztuki. Należy więc wyraźnie stwierdzić, że znaczenie dokumentów archiwalnych, ich analiza i wyciąganie z nich wnioski są niezmiernie istotne dla działalności służby konserwatorskiej. Są podstawowym materiałem wyjściowym przy opracowywaniu wytycznych konserwatorskich. Na ich podstawie przeprowadzana jest rejestracja aktualnego stanu zachowania, określenie wartości, a następnie precyzowanie wniosków i wytycznych do ochrony obiektów zabytkowych.

Archiwalia dotyczące dzieł sztuki, zabytków i ich twórców można podzielić na kilka grup. O twórcach obiektów zabytkowych informacji dostarczają: akta stanu cywilnego, akta cechów rzemieślniczych, akta miejskie różnego rodzaju, korespondencja i dokumenty osobiste artystów, pamiętniki i zapiski z podróży, teoretyczne traktaty i informacje o stosowanej technologii, kontrakty z rzemieślnikami i artystami, archiwa instytucji kościelnych i zakonów. Z kolei o historii obiektów zabytkowych najczęściej można dowiedzieć się z zachowanych: umów zawieranych przez wykonawców ze zleceniodawcą lub mecenasem, z rachunków, lustracji różnorodnych dóbr (królewskich, prywatnych, kościelnych), wizytacji biskupich, akt konsystorskich i klasztornych, inwentarzy dóbr i ruchomości, różnorodnej korespondencji i akt instytucji urzędowych, szczególnie budowlanych.

Przy opracowywaniu dla potrzeb konserwatorskich różnorodnych dokumentacji konieczne jest zebranie pełnej i wyczerpującej

¹ Szczególnie wnikliwego rozpoznania archiwalnego wymagają studia historyczno-urbanistyczne miast, monografie obiektów i zespołów dworsko-parkowych.

Facjata Katedry Chełmskiej obrządku greckiego

Chełm, katedra greckokatolicka, medzioryt Teodora Rakowieckiego z około 1765 r. M. Ryłto, *Koronacja cudownego obrazu NMP w chełmskiej katedrze obrządku greckiego od samego początku wiary chrześcijańskiej w krajach naszych nabożnie chowanego [...] odprawiona roku 1765 [...], Berdyczów 1780*

wiedzy na temat zabytku, tj. jego historii, wyposażenia i stanu zachowania. Dokumentację uzupełniają wyczerpujące wytyczne i postulaty konserwatorskie, aneksy, liczne zdjęcia, mapy i plany. W rezultacie powstaje wielostronicowy tekst, będący bogatym źródłem wiedzy na temat zabytku, okoliczności jego powstania i późniejszych przemian. Materiał ten staje się podstawą podejmowanych obecnie i w przyszłości działań konserwatorskich przy obiekcie. Trudno sobie wyobrazić prowadzenie prac remontowych kilkusetletnich zabytków architektury — na przykład wielokrotnie przebudowywanych w związku ze zmieniającym się ich przeznaczeniem lub nowym stylem w architekturze — bez szczegółowego przeanalizowania tych przekształceń. Dlatego rozpoczęcie prac konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków poprzedzane jest zawsze wcześniejszym opracowaniem niezbędnej dokumentacji określonej przez służby konserwatorskie. Opracowanie ewidencji lub dokumentacji historyczno-konserwatorskiej jest efektem wielomiesięcznej pracy jednej lub kilku osób. Cenne są wszelkie dokumenty traktujące o obiekcie. Ma to szczególne znaczenie przy zabytkach zdewastowanych, o zmienionej funkcji pierwotnej. Do najczęściej wykorzystywanych zespołów archiwalnych należą: plany (gmin, dekanatów, dóbr, ekonomii, wsi, folwarków, parafii i majoratów, miast lub ich części), projekty architektoniczne budynków w miastach i we wsiach, księgi hipoteczne dóbr ziemskich i zabytków architektury sakralnej i świeckiej, lustracje dóbr, księgi miejskie i grodzkie oraz akta wizytacji biskupich.

Przy opracowywaniu dokumentacji zabytków na Chełmszczyźnie wykorzystuje się najczęściej archiwalia przechowywane w Archiwum Głównym Akt Dawnych, Zakładzie Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej, Archiwum Państwowym w Lublinie i jego Oddziałach, Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie, Archiwach Wydziałów Ksiąg Wieczystych Sądów Rejonowych w Chełmie, Krasnymstawie, Włodawie i Zamościu, archiwach parafialnych, prywatnych zbiorach dokumentów byłych właścicieli majątków ziemskich.

Wiele interesujących danych przynoszą źródła dotyczące spraw często niezwiązanych bezpośrednio z badanym zabytkiem. Dla zabytków pochodzących z epoki staropolskiej do takich ważnych źródeł archiwalnych należą akta sądów i urzędów szlacheckich w postaci ksiąg grodzkich czy ziemskich i różne akta miejskie. Akta grodzkie chełmskie czy krasnostawskie zachowane z XVI–XVIII w. dotyczą spraw szlachty i dóbr do niej należących i tylko sporadycznie poruszają sprawy miejskie. Znaleźć w nich można m.in. inwentarze dóbr ziemskich, lustracje poszczególnych starostw, spisy podymnego z dóbr szlacheckich, opisy zniszczeń wojennych miejscowości, pożarów niszczących miasta oraz przywileje nadawane parafiom i klasztorom, a także akty erekcyjne świątyń różnych wyznań. Z kolei przy rozstrzygnięciach pozornie błahych zatargów z udziałem mieszczan można wynaleźć niezwykle ciekawe informacje o historii miast, granicach historycznych działek, zabudowie ówczesnej i budowlach już nieistniejących². Informacje zawarte w księgach grodzkich dotyczące Chełma, Krasnegostawu, Sawina, Pawłowa, Siedliszcza, Wojślawic, Dubienki i Włodawy wykorzystane zostały przy opracowaniu studiów historyczno-urbanistycznych ośrodków miejskich i dawnych miast historycznych, które utraciły w XIX w. prawo miejskie.

Sprawy miast i przedmieść zawierają księgi miejskie (wójtowskie, radzieckie czy ławnicze). W nich odnaleźć można inwentarze, testamenty, protokoły z wizji, wykazy rzeczy zapisanych lub oszacowanych, które są doskonałym źródłem do poznania kul-

² Analizy przydatności zbiorów archiwalnych dla badań historii i ochrony dóbr kultury dokonano głównie na podstawie wypisów z inwentarzy archiwalnych oraz dokumentacji znajdującej się w zbiorach Delegatury Służby Ochrony Zabytków w Chełmie. Ważne informacje o interesujących nas źródłach podaje M. Trojanowska, *Źródła do dziejów Chełma od XV do XX wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, „Rocznik Chełmski” 1996, s. 11–49 i ead., *Źródła do dziejów Chełma od XV do XX wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, „Rocznik Chełmski” 1997, s. 393–436, S. Piątkowski, *Źródła do dziejów Chełma w XVIII–XIX wieku w Aktach Zarządu Rolnictwa i Dóbr Państwowych w Radomiu*, „Rocznik Chełmski” 2001, s. 359–374.

tury materialnej danej miejscowości. Inwentarze zawarte w księgach miejskich mają doniosłą wartość dla rozpoznania i datowania wielu zjawisk związanych z historią miasta. Pierwszorzędne znaczenie mają zawarte w księgach miejskich opisy domów mieszczańskich i zabudowań żydowskich, dworów szlacheckich rozlokowanych wśród ogrodów na przedmieściach, opisy ratuszy, studzien, ulic oraz umocnień obronnych i najcenniejsze z nich opisy całych miast w dawnych granicach nadanych przywilejami królewskimi. Przy okazji opisu dóbr przekazanych testamentem można znaleźć przypadkowe przekazy o budowlach sąsiadujących z zapisywaną nieruchomością³. Księgi miasta Chełma, zachowane od XVII do XIX w., zawierają m.in. jedyny bardzo dokładny opis zamku starościńskiego i najważniejszych budowli miejskich z drugiej połowy XVIII w. Krasnostawskie akta miejskie przechowywane w Archiwum Państwowym w Zamościu dostarczają informacji m.in. o dziejach odbudowy Krasnegostawu zniszczonego w czasie działań I wojny światowej i zawierają plany na budowę budynków mieszkalnych i gospodarczych z okresu międzywojennego.

Po działalności sądów ziemskich, rozstrzygających różnorodne sprawy dotyczące szlachty, pozostały księgi ziemskie. Najcenniejsze informacje o zmianach własnościowych w okolicznych majątkach zawierają księgi ziemskie chełmskie i krasnostawskie prowadzone od XV do XIX w. Zarejestrowany w nich stan posiadania, procesy o granice, różnorodne zobowiązania i opisy majątków są najcenniejszymi informacjami dla historii poszczególnych dóbr ziemskich. Czasami tylko dzięki zapisom w księgach ziemskich możemy poznać treść poszczególnych przywilejów miejskich czy cechowych, których oryginały zaginęły podczas kolejnych kataklizmów dziejowych. Równie wartościowe dla odtworzenia historii dóbr szlacheckich są księgi podkomorskie. Jedyna ocalała księga

³ S. Skibiński, *Inwentarze mienia mieszkańców Chełma w XVII i XVIII w.*, „Studia i Materiały Lubelskie” t. 4: 1969, s. 153–190.

podkomorska chełmska, prowadzona od XVI do XVIII w., zawiera akta rozgraniczania dóbr i wyznaczania ich granic w obecności przedstawicieli sądów podkomorskich.

O majątkach ziemskich skonfiskowanych za udział właścicieli w powstaniu styczniowym i przejętych w zasób dóbr rządowych można się także spodziewać informacji w aktach Wydziału Skarbowego. Plany dóbr i folwarków rządowych wraz z informacjami o zarządcach i inwestycjach znajdują się w posiadaniu Archiwum Państwowego w Radomiu, gdzie przechowywane są akta Zarządu Rolnictwa i Dóbr Państwowych, zbiór planów urzędów gospodarstw leśnych oraz majątkowych powiatów: chełmskiego, hrubieszowskiego i włodawskiego, plany Państwowego Banku Rolnego, akta Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu i Komisji Spraw Wewnętrznych⁴. Badając dzieje majątków ziemskich państwowych bądź prywatnych należy spenetrować akta archiwalne Zespołu Okręgowego Urzędu Ziemskiego w Lublinie z lat 1917–1933, gdzie wynaleźć można informacje o poszczególnych dobrach, ich parcelacjach, sprzedaży czy przymusowym wykupie na rzecz państwa. Poszerzenie tych informacji zawierają niekiedy akta Urzędu Delegata Głównego Urzędu Ziemskiego do Nadzoru nad Parcelacją Prowadzoną przez Instytucje Upoważnione w Lublinie.

Protokoły przejścia majątków na cele reformy rolnej, wykazy nieruchomości ziemskich wyłączonych spod reformy, resztołek, wykazy zabezpieczonych majątków ruchomych czy archiwaliów znajdują się w aktach Pełnomocnika Wojewódzkiego PKWN do Spraw Reformy Rolnej w Lublinie, Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego działającego do 1977 r. oraz Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Lublinie. Majątkami ziemskimi do czasu ich parcelacji

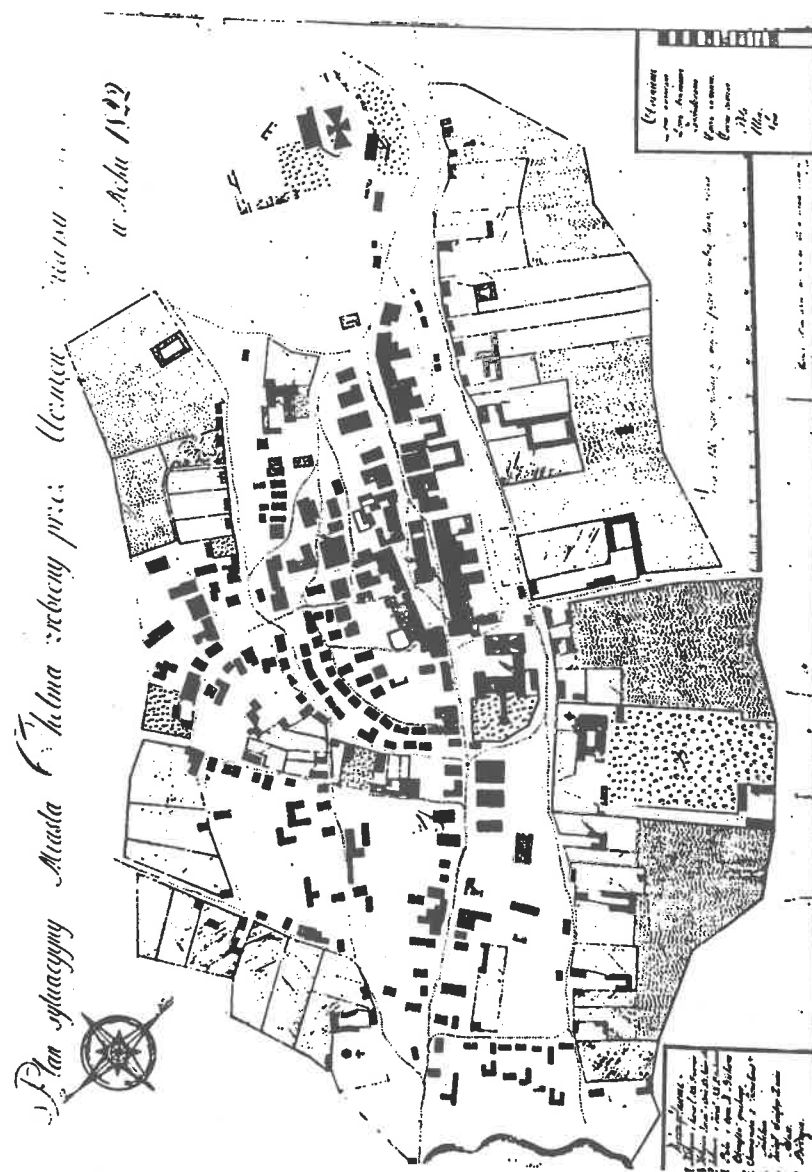
⁴ Znaczna część korespondencji dotyczy obszaru Chełma zwanego „Władczyn” a będącego jurysdykacją należącą do biskupa unickiego oraz budynków zlokalizowanych na gruntach starościńskich. Szkice sytuacyjne podają lokalizację ratusza, kancelarii grodzkiej i falwarku starościńskiego. Po konfiskacie majątków klasztornych w 1866 pozostały opisy, inwentarze i plany nieruchomości do klasztoru oo. pijarów, reformatów i bzylianów w Chełmie.

i nacjonalizacji zarządzał Zarząd Okręgowy w Lublinie Państwowych Nieruchomości Ziemskich i w jego zasobach aktowych doszukać się można stanu i opisu likwidowanych dóbr ziemskich. Dalsze koleje losu tychże nieruchomości wiązały się często z przechodzeniem na rzecz Państwowych Gospodarstw Rolnych, których akta gromadzone były w Wojewódzkim Zjednoczeniu PGR w Lublinie. Tam też znajdują się akta przejęcia gospodarstw i obiektów dworskich i kościelnych na rzecz PGR, do których dołączone są często plany i szkice sytuacyjne. Plany rozparcelowanych majątków, w większości z lat dwudziestych XX w., znajdują się w zespole Państwowego Banku Rolnego Oddział w Lublinie, działającego w latach 1928–1951, który udzielał długoterminowych kredytów na cele parcelacji.

Sprawy spadkowe i różnorodne sprawy majątkowe, w tym zatargi pomiędzy właścicielami sąsiednich majątków czy zatargi folwarków z wsią znajdują się w aktach Sądu Okręgowego Lubelskiego (1876–1915).

Dzieje miejscowości, zabytkowych zespołów dworskich czy sakralnych, nierozzerwalnie związane są z historią, rozwojem gospodarczym i podziałami administracyjnymi kraju. Po pierwszym i drugim rozbiórze Polski utworzone zostały nowe organy administracyjno-sądowe, nowe powiaty, nowe województwa, cyrkuły, obwody, gubernie. Znajomość przynależności terytorialnych miast i gmin do poszczególnych jednostek administracyjnych w każdym z okresów dziejowych jest bardzo ważna przy wyszukiwaniu archiwaliów pozostałych po funkcjonujących wówczas urządach.

Obfity zasób informacyjny zgromadzony został w aktach urzędowych Rządu Gubernialnego Lubelskiego (RGL) funkcjonującego od 1837 do 1918 r., który sprawował nadzór prawie nad wszystkimi działaniami oraz porządkiem wewnątrz województwa lubelskiego. W zachowanych aktach poszczególnych wydziałów RGL przechowywane są bezcenne informacje o świątyniach grekokatolickich, ich budowach, remontach, funduszach, zakładaniu cmentarzy wyznaniowych i funkcjonowaniu klasztorów w Cheł-

Chełm. Plan sytuacyjny wykonany przez uczniów klasy IV, 1822 r. Biblioteka Lopacińskiego w Lublinie

mie: bazylianów, pijarów i reformatów. W aktach wydziału administracyjnego odnaleźć można informacje do historii miast, w tym zwłaszcza ich rozwoju przestrzennego, pomiarów i regulacji.

Śledząc dzieje przytułków bądź szpitali dla ubogich nie należy pomijać akt Wydziału Policyjnego RGL⁵. Dane o zakładach opiekuńczych i szpitalach znajdują się także w Wydziale Wojskowo-Policyjnym wśród relacji m.in. o przemarszach wojska, szkodach wojennych, śledztwach, aresztach i zesłaniach. W latach 1870–1918 nadzór nad utrzymaniem zakładów dobroczynnych miała Rada Gubernialna Lubelska Dobroczynności Publicznej, po której zachowały się protokoły, inwentarze i sprawozdania dotyczące przytułków i szpitali.

Za udział w powstaniu styczniowym i wspieraniu powstańców przeprowadzona została przez władze zaborcze kasata wszystkich klasztorów, a majątki klasztorne zajęte zostały na skarb państwa. W aktach Wydziału Skarbowego RGL znajdują się inwentarze i pomiary dóbr i budynków kasowanych klasztorów. Są to niekiedy jedyne dokładne pomiary i inwentarze zespołów klasztornych pozwalające odtworzyć historyczny układ wnętrza czy przeznaczenie poszczególnych pomieszczeń przed późniejszymi przebudowami i adaptacjami do nowych funkcji. Informacje te są bardzo przydatne do formułowania wytycznych konserwatorskich przy pracach remontowych przywracających dawny wygląd i rozplanowanie wnętrza zachowanych kompleksów klasztornych.

Najwięcej informacji o obiektach zabytkowych odnaleźć można w aktach Wydziału Budowlanego RGL, gdzie zgromadzone zostały wszystkie sprawy dotyczące budowy i remontów wszelkich budowli z terenu ówczesnego województwa (guberni) lubelskiego, a także informacje o zabudowie i urządzeniu miast. Podobnie różnorodny i obfity zasób wiadomości zgromadzony został

⁵ Właśnie tam znajdują się dane o historii i działalności np. zabytkowego przytułku w Sawinie, Kleszowie czy Chełmie. Dawny szpital dla ubogich przy katedrze greckokatolickiej w Chełmie po przebudowie w XIX w. jest obecnie siedzibą Delegatury Chełmskiej SOZ.

w Wydziale Administracyjnym RGL posiadającym akta świątyń i cmentarzy katolickich, unickich i prawosławnych, a także bożnic i cmentarzy żydowskich znajdujących się we wszystkich miastach historycznych, które po 1863 r. utraciły prawo miejskie.

Sprawy budowlane dotyczące zespołów sakralnych, cmentarzy i zabudowy miejskiej mają kontynuację w aktach Rządu Gubernialnego Chełmskiego funkcjonującego w latach 1912–1918. Najwięcej informacji z tego czasu dotyczy Chełma — jego urządzeń komunalnych, elektryfikacji, przeprowadzenia kanalizacji i założenia wodociągów oraz budowy nowej dzielnicy gubernialnej.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. utworzono Urząd Wojewódzki Lubelski, działający do 1939 r. W poszczególnych wydziałach UWL zachowały się akta dotyczące historii najnowszej wielu obiektów zabytkowych. Najwięcej wiadomości uzyskać można po penetracji akt Wydziału Komunikacyjno-Budowlanego, zajmującego się m.in. zatwierdzeniem projektów poszczególnych budynków przemysłowych, regulacją i zabudową miast. W tym też wydziale natrafimy na wykazy grobów i cmentarzy wojennych z lat 1914–1920 i czasów powstań narodowych. W aktach Wydziału Rolnictwa i Reform Rolnych zachowały się informacje o parcelacji majątków rządowych, m.in. państwowego majątku Obłonie w Chełmie z przeznaczeniem na budowę dzielnicy kolejowej zwanej później w skrócie „Dyrekcją”, parcelacji majątku Starostwa Krasnostawskiego Rońsko i parcelacji majątków cerkwi pounickich.

Dla badaczy historii budowli sakralnych konieczne jest wejrzenie w zachowane akta urzędów administracji kościelnej i instytucji wyznaniowych. Przy śledzeniu historii obiektów sakralnych greckokatolickich konieczne jest dotarcie m.in. do akt Konsystorza Greckokatolickiego w Chełmie. W zachowanym zespole znaleźć można archiwalia chełmskich biskupów unickich, akta parafii i klasztoru bazylianów w Chełmie, inwentarze poszczególnych świątyń i katedry chełmskiej, sprawy budowy i remontów cerkwi unickich. Podobnie istotne dane dla cerkwi i cmentarzy prawosławnych znajdują się w aktach Warszawskiego Duchownego Konsysto-

rza Prawosławnego, Chełmskiego Zarządu Duchownego, Chełmsko-Warszawskiego Duchownego Konsystorza Prawosławnego, a po 1905 r. Konsystorza Prawosławnego w Chełmie. Z kolei wśród różnorodnych materiałów Zespołu Prokuratora Sądu Okręgowego w Lublinie z lat 1917–1939 znajduje się sprawa samowolnego otwarcia cerkwi we wsi Spas czy też rozebrania kopuły na cerkwi prawosławnej w Chełmie i cerkwi pounickiej w Czułczycach.

Materiały źródłowe do historii parafii i kościołów katolickich przechowywane są częściowo w Archiwum Państwowym w Lublinie, w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie lub w poszczególnych parafiach. Szczególnie cenny dla badacza sztuki i architektury sakralnej jest rękopis pracy ks. Karola Boniewskiego „Opis historyczny Diecezji Lubelskiej” oparty na materiałach źródłowych oraz inwentarze i opisy kościołów, transakcje zawierane z wykonawcą prac przy wyposażeniu wnętrza lub kontrakty na budowę świątyń oraz daty zakładania cmentarzy⁶.

Pełne rozpoznanie historyczne jest szczególnie istotne przy ochronie każdego zabytkowego układu urbanistycznego. Tylko głęboka wiedza o mieście z zachowanym historycznym ośrodkiem, oparta na źródłach zweryfikowanych badaniami archeologicznymi i architektonicznymi, pozwala na odtworzenie wartości utożsamianych z cechami zespołów staromiejskich bez popełniania rażących błędów i nadużyć interpretacyjnych. Wykorzystywanie przekazów archiwalnych jest konieczne do odtworzenia historii rozwoju przestrzennego badanej miejscowości. Bez danych historycznych opartych na dokumentach archiwalnych nie można byłoby przeprowadzić właściwych analiz i wytycznych konserwatorskich mających na uwadze ochronę historycznego układu ulic i placów, ochronę zabudowy i wielkości działek z okresu lokacji miasta, ochronę poszczególnych obiektów lub stanowisk archeologicznych kryjących pozostałości zniszczonych budowli.

⁶ A. T. Pawłowska, *Źródła do dziejów kościołów i parafii rzymskokatolickich na ziemi chełmskiej od XVII do XX w.*, „Rocznik Chełmski” 1997, s. 437–439.

Obszar miasta podlegający ochronie konserwatorskiej składa się najczęściej z kilku rejonów historycznych, które powstawały w wyniku naturalnego rozwoju miasta. Każda z faz rozwojowych czytelna jest zarówno w istniejącym organizmie miejskim jak też potwierdzona w zachowanych źródłach historycznych. Niekiedy w wyniku intensywnego rozwoju miasta, przebiegającego bez poszanowania jego pierwotnego układu, dochodzi do znacznej degradacji przestrzeni miejskiej i zupełnego zniszczenia obiektów tworzących tkankę miejską. W takiej sytuacji jedynie analiza zachowanych źródeł archiwalnych w postaci inwentarzy, opisów, planów całego miasta bądź jego fragmentów może pomóc w odtworzeniu układu i lokalizacji najważniejszych budowli⁷. Dla analizy rozwoju przestrzennego miasta nieodzowne są historyczne plany. Największe zbiory z terenu województwa lubelskiego planów miast lub ich części znajdują się w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie w odrębnym zespole o nazwie Plany wyłączone z włościąńskich i w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie w zespołach Akt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Archiwum Skarbu Koronnego, Komisji Rządowej Wojny i księgach Metryki Koronnej. Współcześnie tworzony plan zagospodarowania przestrzennego miasta nie może być opracowany bez analizy dawnych planów, znajomości najcenniejszych elementów historycznych i ich wartości zabytkowych.

⁷ Dotychczas najwartościowszą publikacją o historii i rozwoju przestrzennym Chełma jest praca Bolesława Zimmera (*Miasto Chełm*, Chełm 1974), która przedstawia początki miasta i kolejne jego dzieje aż do II wojny światowej wraz z historią rozwoju przestrzennego. Podstawową wartością tej książki, docenianą szczególnie przez historyków i pracowników służb konserwatorskich, jest bardzo dokładne przebadanie materiałów archiwalnych, na podstawie których autor opisuje dzieje polityczne miasta, stosunki wyznaniowe, rozwój oświaty, kultury i gospodarki. Źródła archiwalne wykorzystane przez autora obejmują m.in. kroniki, księgi grodzkie, lustracje, inwentarze, akta urzędów gubernialnych. Tak rzetelne potraktowanie pracy opartej na materiałach źródłowych dotąd nieznanym sprawia, że chętnie korzystają z niej wszyscy ceniący sobie wiarygodne informacje.

Często występuje też konieczność przeprowadzenia kwerend archiwalnych w celu interpretacji odkryć archeologicznych, określenia reliktyw dawnej zabudowy, umocnień obronnych czy pojedynczych znalezisk. Dotyczy to najczęściej okresu średniowiecza lub czasów nowożytnych, do których zachowały się źródła pisane.

Ze względu na niekwestionowaną przydatność materiałów ikonograficznych w ochronie, konserwacji i remontach obiektów zabytkowych i dzielnic staromiejskich opracowany został „Inwentarz zabytkowych planów oraz projektów i inwentaryzacji architektonicznych województwa chełmskiego”, który stanowi kontynuację „Inwentarza zabytkowej kartografii województwa chełmskiego, 1570–1945”. Celem inwentarza było zgromadzenie jak największej ilości map, planów, projektów i pomiarów miast, dzielnic miejskich, różnorodnych budowli, zespołów dworskich i zakładów przemysłowych⁸.

Podjętym pracom konserwatorskim niemal zawsze towarzyszą prowadzone badania naukowe, poszerzające stan dotychczasowej wiedzy o obiektach zabytkowych. Wyniki badań uwzględniane są w programie prac konserwatorskich i rzutują na ostateczny wygląd zabytku. Rezultaty badań historyków czy historyków sztuki umożliwiają często odtworzenie pierwotnego kształtu dzieła sztuki lub obiektu architektonicznego znajdującego się niekiedy w stanie destrukcji. Zdarzają się i takie sytuacje, gdy konserwacje przeprowadzone w dawnych latach w sposób budzący wątpliwości, z partiami rekonstruowanymi bez oparcia w źródłach archiwalnych, można skorygować, mając nową wiedzę o obiekcie, wynikającą z pozyskanych a nieznanych wcześniej dokumentów.

W wytycznych konserwatorskich opracowanych do studiów i planów zagospodarowania przestrzennego służby konserwatorskie wykorzystują informacje zawarte w opracowaniach i doku-

⁸ Inwentarz, po kilkuletnich żmudnych kwerendach we wszystkich polskich głównych zbiorach archiwalnych, opracowany został w 1988 r. przez dr Bogumiłę Sroczyńską, pracownika PP PKZ O. w Zamościu na zlecenie WKZ w Chełmie.

mentacjach powstałych na podstawie materiałów archiwalnych. Umożliwia to postulowanie zachowania bądź odtworzenia dawnego układu centrum staromiejskiego, historycznego przebiegu ulic i rozmieszczenia placów, zachowania rozmiarów i układu działek historycznych wraz z dawnym usytuowaniem budynków. Miejsca po znaczących budowlach już nieistniejących są odpowiednio akcentowane lub oznakowywane. Znając z opisów i zachowanych planów przebieg dawnych traktów historycznych można we współczesnym planowaniu przestrzennym utrzymać i ukazać odpowiednią hierarchię systemu drożnego, w którym stare trakty dojazdowe do miasta w jego obszarze pełniły główną rolę. Na podstawie dawnych planów miast i opisów archiwalnych jest także możliwe odtworzenie przebiegu umocnień obronnych z usytuowaniem, nazwą i liczbą bram.

Wpływając na kształt zabudowy uzupełniającej tzw. plombowej w ośrodkach staromiejskich, służby konserwatorskie każdorazowo odwołują się do jeszcze istniejących przykładów zabudowy historycznej i tradycji lokalnych. Zdarza się jednak często, że po licznych przebudowach i remontach wartości te już są czytelne tylko w znikomym stopniu i wówczas bezcenne stają się zachowane w archiwach plany i projekty kamienic czy budowli publicznych. Oryginalne projekty są też niezwykle cennym materiałem wykorzystywanym przy rekonstrukcji wyglądu różnorodnych budowli lub ich części łącznie z detalem architektonicznym, który ginie najczęściej w trakcie kolejnych remontów skuwany przez leniwych lub niechlujnych murarzy⁹.

⁹ Miejmy nadzieję, że minął już czas planowego niszczenia wszelkich dekoracji architektonicznych uważanych za przeżytek dawnej epoki, zbędnych i bezwartościowych. W wielu miastach pracowicie naprawiane są szkody wyrządzone takimi decyzjami lub beznamiętnością ludzką. Podobne przykłady działań pozytywnych możemy zaobserwować na terenie Chełma i Krasnegostawu. Właśnie na podstawie zachowanych w archiwach projektów przywrócony został skromny detal architektoniczny i podziały elewacji niektórych kamienic przyrynkowych, a dla innych opracowywane są projekty remontu i rewaloryzacji.

Różnorodne archiwalne przekazy ikonograficzne są materiałem wręcz bezcennym w pracy służb konserwatorskich. Połączone z opisami i inwentarzami dają obraz miasta w poszczególnych etapach jego rozwoju i są podstawowym materiałem wykorzystywanym przy podejmowaniu różnych decyzji poczynając od przywracania poszczególnych elementów dawnego rozmieszczenia otworów okiennych i drzwiowych po pełne odtworzenie pierwotnego wyglądu budynku. Znaczny zbiór rysunków i materiałów inwentaryzacyjnych różnorodnych historycznych budowli z terenu województwa lubelskiego zgromadzony został w Zakładzie Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej, a także w Bibliotece Narodowej, Wojewódzkiej Bibliotece im. H. Łopacińskiego w Lublinie i muzeach regionalnych w Chełmie, Krasnymstawie i Zamościu. Przy pracach projektowych mających na celu odtworzenie dawnego wyglądu kamienic miejskich wykorzystywane są m.in. stare zdjęcia i karty pocztowe rejestrujące obraz miasta i jego zabudowy¹⁰.

Nie wszystkie dostępne źródła pisane zostały w dostatecznym stopniu przebadane i rozpoznane, a wyniki badań tylko w niewielkim zakresie zostały opublikowane. W archiwach, pomimo strat poniesionych w czasie wojny, ciągle przechowywane są nieznanne teksty źródłowe do dziejów sztuki i zabytków. Chociaż w dyspozycji służby konserwatorskiej znajduje się dość obszerny zbiór dokumentacji, uwzględniający informacje źródłowe, to ciągle jeszcze istnieją nieprzebadane zasoby materiałów historycznych do dziejów poszczególnych obiektów zabytkowych i miejscowości. Często jest to spowodowane brakiem dokładnych informacji o zasobach archiwalnych. Należy mieć nadzieję, że opracowywanie różnych pomocy ewidencyjnych, w tym także tych przekazywanych drogą komputerową, w przyszłości ułatwi odnalezienie i szybkie dotarcie do nowych źródeł.

¹⁰ Najstarszym przekazem ikonograficznym Chełma jest miedzioryt Teodora Rakowieckiego z 1765 r., zdjęcia fotograficzne oraz karty pocztowe zachowane od 1876 r., na podstawie których można odtworzyć wiele nieistniejących już elementów zabudowy miejskiej i jej wygląd zewnętrzny.

Anna Gleń, Katarzyna Litwin, Stanisław Minicki

Spis zespołów zasobu Oddziału Chełmskiego Archiwum Państwowego w Lublinie

Stan na dzień 31 grudnia 2001 roku

WSTĘP

Niniejszy spis zespołów został opracowany z myślą o użytkownikach korzystających ze zbiorów zgromadzonych w Oddziale Chełmskim Archiwum Państwowego w Lublinie. Dotychczas wydane informatory o zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie oraz jego oddziałów zamiejscowych pochodzą z lat 1973¹ i 1992² i częściowo są już nieaktualne. Od tego bowiem czasu nastąpiło powiększenie zasobu w Chełmie o 170 mb akt, a ponadto wiele zespołów archiwalnych zostało uporządkowanych i zaopatrzonych w inwentarze. Pełnej informacji o chełmskich archiwaliach nie przynosi też wydany w 1997 r. przewodnik po zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie³, który obejmuje akta do 1945 r.,

¹ *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Lublinie. Informator, spis zespołów*, pod red. F. Cieślaka, Lublin 1973.

² *Archiwum Państwowe w Lublinie. Informator, spis zespołów, stan na dzień 30 czerwca 1991*, oprac. W. Podniewska przy współpracy S. Janickiego i J. Kusa, Lublin 1992.

³ *Archiwum Państwowe w Lublinie i jego Oddziały w Chełmie, Kraśniku i Radzynie Podlaskim. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, t. I, pod red. F. Cieślaka, M. Trojanowskiej, Lublin 1997.

a w przypadku akt gmin do 1954 r., co stanowi tylko 40% zasobu Oddziału w Chełmie. Z uwagi na to, iż wcześniejsze informatory są już zdezaktualizowane i niepełne, wyłoniła się potrzeba opracowania nowego spisu zespołów, uwzględniającego aktualny stan zasobu Oddziału Chełmskiego APL. Prezentowane wydawnictwo zawiera spis wszystkich zespołów archiwalnych według stanu na dzień 31 grudnia 2001 r. Uwzględnia podstawowe dane, jak: numer zespołu, jego nazwę, daty skrajne dokumentacji, rozmiar zespołu w jednostkach archiwalnych i metrach bieżących akt oraz rodzaj pomocy ewidencyjnych (inwentarz książkowy, inwentarz kartkowy oraz spis zdawczo-odbiorczy)⁴.

W publikowanym spisie przyjęto następujący schemat podziału zasobu:

- I. Akta miast, cechów
- II. Akta gmin
 - a) powiat chełmski
 - b) powiat hrubieszowski
 - c) powiat włodawski
- III. Akta administracji ogólnej
 - a) prezydium gromadzkich rad narodowych powiatu chełmskiego
 - b) prezydium gromadzkich rad narodowych powiatu hrubieszowskiego
 - c) prezydium gromadzkich rad narodowych powiatu parczewskiego
 - d) prezydium gromadzkich rad narodowych powiatu włodawskiego
 - e) komisje wyborcze
 - f) administracja ogólna w latach 1973–1998

⁴ W opracowaniu spisu zespołów wykorzystane zostały „Zalecenia dotyczące opracowania informatora o zasobie archiwum państwowego”, wydane przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, zał. do pisma NDAP ZNA-600-2/00 z 1 czerwca 2000 r.

- IV. Administracja specjalna
- V. Instytucje wymiaru sprawiedliwości
- VI. Instytucje wyznaniowe
- VII. Związki zawodowe
- VIII. Spółdzielczość
- IX. Instytucje finansowe
- X. Instytucje gospodarcze
- XI. Stowarzyszenia i związki
- XII. Partie polityczne i podległe organizacje, ruchy społeczne
- XIII. Instytucje nauki i oświaty
- XIV. Instytucje ochrony zdrowia i opieki społecznej
- XV. Archiwa rodzinno-majątkowe
- XVI. Zbiory i kolekcje

WYKAZ SKRÓTÓW

spis zd.-odb. — spis zdawczo-odbiorczy

SPIS ZESPOŁÓW ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W LUBLINIE
ODDZIAŁ W CHEŁMIE

Lp.	Nr zespo- łu	Nazwa zespołu	Daty skrajne zespołu	Rozmiary zespołu		Stan opracowania
				j.a.	mb	
1	2	3	4	5	6	7
I. Akta miast, cechów						
1	26	Akta miasta Chełma	1821-1950	3820	29,10	inwentarz książ- kowy
2	27	Akta miasta Dubienki	(1773) 1850-1915	6	0,06	inwentarz książ- kowy
3	28	Akta miasta Hrubieszowa	1864-1950 (1951)	200	4,10	inwentarz książ- kowy
4	30	Akta miasta Włodawy	1837, 1915, 1942-1950 (1951)	227	1,70	inwentarz książ- kowy
5	175	Okręgowy Związek Cechów w Chełmie	1925-1950 (1951)	206	1,80	inwentarz książ- kowy
II. Akta gmin a. powiat chełmski						
6	31	Akta Gminy Bukowa w Sawinie	1900, 1904, 1921-1922, 1925, 1927-1954	305	3,30	inwentarz książ- kowy
7	32	Akta Gminy Krzywiczki w Pokrówce	1865-1917, 1938-1941, 1944-1954	341	3,00	inwentarz książ- kowy
8	33	Akta Gminy Olchowiec w Wierzbie	1833-1915, 1936-1954	268	2,20	inwentarz książ- kowy
9	34	Akta Gminy Pawłów	1887, 1915-1954	297	2,80	inwentarz książ- kowy
10	35	Akta Gminy Rakołupy w Leśniowicach	1942-1954	250	2,30	inwentarz książ- kowy
11	36	Akta Gminy Rejowiec	1900, 1918-1954	443	3,80	inwentarz książ- kowy
12	37	Akta Gminy Siedliszcze	1909-1910, 1917-1954	461	3,80	inwentarz książ- kowy
13	38	Akta Gminy Staw	1869-1913, 1919, 1928-1954	378	3,20	inwentarz książ- kowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
14	39	Akta Gminy Świerże	1900, 1917, 1920, 1930-1954	289	2,70	inwentarz książ- kowy
15	40	Akta Gminy Turka w Dorohusku	1885, 1900, 1926-1954	404	3,55	inwentarz książ- kowy
16	41	Akta Gminy Wiszniewice w Cycowie	1862-1915, 1927-1940, 1944-1954	261	2,90	inwentarz książ- kowy
17	42	Akta Gminy Wojsławice	1909, 1915-1922, 1925-1954	320	3,47	inwentarz książ- kowy
18	43	Akta Gminy Żmudź	1870, 1877, 1901, 1911-1954	369	5,82	inwentarz książ- kowy
b. powiat hrubieszowski						
19	44	Akta Gminy Bełz	1937-1938, 1944-1951	43	0,24	inwentarz książ- kowy
20	45	Akta Gminy Białopole	1869-1920, 1926-1954	182	1,50	inwentarz książ- kowy
21	46	Akta Gminy Chłopiatyn	1950-1954	22	0,10	inwentarz książ- kowy
22	47	Akta Gminy Chorobród	1941-1952	383	2,40	inwentarz książ- kowy
23	48	Akta Gminy Dubienka	1928, 1945-1954	53	0,40	inwentarz książ- kowy
24	49	Akta Gminy Dołhobyczów	1906-1913, 1945-1954	197	1,50	inwentarz książ- kowy
25	399	Akta Gminy Dziekanów	1905-1936	91	0,74	inwentarz książ- kowy
26	50	Akta Gminy Grabowiec	1850-1954	216	7,50	inwentarz książ- kowy
27	51	Akta Gminy Horodło	1913-1914, 1923-1954	212	2,70	inwentarz książ- kowy
28	52	Akta Gminy Hulcze	1950-1954	25	0,10	inwentarz książ- kowy
29	53	Akta Gminy Kryłów	1945-1954	115	0,80	inwentarz książ- kowy
30	54	Akta Gminy Krystynopol	1944-1951	289	2,40	inwentarz książ- kowy
31	55	Akta Gminy Miączyn	1926-1927, 1932-1954	137	1,40	inwentarz książ- kowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
32	56	Akta Gminy Mieniany	1891, 1945-1954	129	1,00	inwentarz książkowy
33	57	Akta Gminy Miętkie	1934-1935, 1942-1952	170	1,80	inwentarz książkowy
34	58	Akta Gminy Moniatycze	1900-1954	231	1,98	inwentarz książkowy
35	59	Akta Gminy Mołodiatycze	1905, 1945-1954	92	0,89	inwentarz książkowy
36	60	Akta Gminy Uchanie	1928-1954	242	1,97	inwentarz książkowy
37	61	Akta Gminy Waręż	1944-1953	128	0,79	inwentarz książkowy
38	62	Akta Gminy Werbkowice	1939-1940, 1945-1954	152	1,69	inwentarz książkowy
c. powiat włodawski						
39	63	Akta Gminy Dębowa Kłoda	1897-1954	211	1,10	inwentarz książkowy
40	64	Akta Gminy Hańsk	1901, 1944-1954	151	1,70	inwentarz książkowy
41	65	Akta Gminy Krzywowierzba	1944-1954	160	0,90	inwentarz książkowy
42	66	Akta Gminy Opole	1944-1954	130	0,94	inwentarz książkowy
43	67	Akta Gminy Romanów w Sosnówce	1944-1954	114	1,00	inwentarz książkowy
44	68	Akta Gminy Sławatycze w Hannie	1936-1940, 1944-1954	143	1,20	inwentarz książkowy
45	69	Akta Gminy Sobibór w Woli Uhruskiej	1937-1954	197	2,00	inwentarz książkowy
46	70	Akta Gminy Tyśmienica	1933-1954	163	1,10	inwentarz książkowy
47	71	Akta Gminy Uścimów	1934-1954	125	1,29	inwentarz książkowy
48	72	Akta Gminy Wisznice	1933, 1941-1954	206	2,60	inwentarz książkowy
49	73	Akta Gminy Włodawa	1902-1914, 1934-1954	194	1,69	inwentarz książkowy
50	74	Akta Gminy Wola Wereszczyńska w Urszulinie	1901, 1944-1954	138	1,40	inwentarz książkowy
51	75	Akta Gminy Wołoskowska	1901, 1944-1954	135	0,90	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
52	76	Akta Gminy Wyrzyki	1922-1923, 1926-1954	142	1,30	inwentarz książkowy
III. Akta administracji ogólnej						
53	25	Wydział Powiatowy w Chełmie	(1913) 1918-1944 (1949)	127	0,63	inwentarz książkowy
54	1	Powiatowa Rada Narodowa w Chełmie	1944-1950	139	1,30	inwentarz książkowy
55	2	Powiatowa Rada Narodowa w Hrubieszowie	1944-1950	166	1,10	inwentarz książkowy
56	3	Powiatowa Rada Narodowa we Włodawie	1944-1950	125	0,80	inwentarz książkowy
57	4	Starostwo Powiatowe w Chełmie	1944-1950 (1951)	1982	10,60	inwentarz kartkowy
58	5	Starostwo Powiatowe w Hrubieszowie	(1927- 1939) 1944-1950	1253	9,41	inwentarz kartkowy
59	6	Starostwo Powiatowe we Włodawie	1944-1950 (1952)	1071	7,10	inwentarz kartkowy
60	77	Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Chełmie	(1946) 1950-1975	5861	60,60	inwentarz kartkowy
61	78	Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Hrubieszowie	1950-1975	5905	64,80	inwentarz kartkowy
62	79	Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy we Włodawie	1950-1975	5145	48,97	inwentarz kartkowy
63	80	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chełmie	1950-1973	1497	15,80	inwentarz kartkowy
64	81	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Hrubieszowie	1950-1975	146	1,20	inwentarz kartkowy
65	188	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rejowcu Fabrycznym	1954-1972	213	2,30	inwentarz kartkowy
66	82	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej we Włodawie	1950-1973	348	3,33	inwentarz kartkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
a. prezydium gromadzkich rad narodowych powiatu chełmskiego						
67	222	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Aleksandrii Krzywowskiej	1955-1957	4	0,03	inwentarz kartkowy
68	223	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Andrzejowie	1958-1959	2	0,02	inwentarz kartkowy
69	83	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Anusinie	1954-1957	15	0,07	inwentarz kartkowy
70	84	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Barkach	1955-1957	12	0,06	inwentarz kartkowy
71	214	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Bezku	1954-1959	11	0,10	inwentarz kartkowy
72	224	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Brzeźnie	1955-1956, 1958-1961	20	0,16	inwentarz kartkowy
73	225	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Bukowej Wielkiej	1954-1968	82	0,65	inwentarz kartkowy
74	226	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Chojeńcu	1959-1972	136	1,24	inwentarz kartkowy
75	293	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Chojnie Nowym	1955-1962	24	0,17	inwentarz kartkowy
76	85	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Chutczu	1955-1957	10	0,05	inwentarz kartkowy
77	227	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Cyrowie	1956-1972	91	0,70	inwentarz kartkowy
78	261	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dorohusku	1954-1972	133	1,20	inwentarz kartkowy
79	228	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Garbatówce	1958-1961	7	0,06	inwentarz kartkowy
80	262	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Horodysku	1955-1959	9	0,07	inwentarz kartkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
81	86	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Horodyszczu	1955-1957	3	0,01	inwentarz kartkowy
82	87	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Hucie	1954-1957	18	0,08	inwentarz kartkowy
83	229	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kamieniu	1955-1972	86	0,73	inwentarz kartkowy
84	263	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kaniem	1954-1959	6	0,06	inwentarz kartkowy
85	264	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kukawce	1955-1959	21	0,12	inwentarz kartkowy
86	230	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kuli	1954-1959	10	0,08	inwentarz kartkowy
87	265	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kumowie Plebańskim	1955-1959	20	0,10	inwentarz kartkowy
88	231	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Leśniczówce	1955-1960	11	0,08	inwentarz kartkowy
89	266	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Leśniowicach	1955-1972	175	1,30	inwentarz kartkowy
90	267	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Lisznie	1954-1972	78	0,92	inwentarz kartkowy
91	232	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Ludwinowie	1957-1960	5	0,03	inwentarz kartkowy
92	233	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Łowczy	1954-1970	111	0,90	inwentarz kartkowy
93	234	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Łukówku Pięknym	1956, 1958-1959	5	0,06	inwentarz kartkowy
94	268	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Majdanie Nowym	1954-1957	19	0,11	inwentarz kartkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
95	88	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Maryninie	1954-1957	15	0,09	inwentarz kartkowy
96	235	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Mogielnicy	1954-1959	13	0,12	inwentarz kartkowy
97	236	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Niedziałowicach	1955-1960	23	0,15	inwentarz kartkowy
98	89	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Nowosiólkach	1954-1972	164	1,40	inwentarz kartkowy
99	237	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Okszowie	1957-1972	151	1,30	inwentarz kartkowy
100	269	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Olchowcu	1955-1961	17	0,13	inwentarz kartkowy
101	270	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Ostrowie	1955-1956, 1958-1960	6	0,04	inwentarz kartkowy
102	271	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Ostrowie kolonii	1954-1959	25	0,15	inwentarz kartkowy
103	272	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Pawłowie	1958-1972	78	0,45	inwentarz kartkowy
104	90	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Pobołowicach	1954-1957	16	0,10	inwentarz kartkowy
105	238	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Pokrówce	1954-1972	228	1,90	inwentarz kartkowy
106	273	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Putnowicach	1954-1957	12	0,07	inwentarz kartkowy
107	239	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rejowcu	1954-1972	181	1,40	inwentarz kartkowy
108	294	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Roztoce	1955-1961	40	0,23	inwentarz kartkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
109	291	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Rudzie Hucie	1954-1972	153	1,40	inwentarz kartkowy
110	274	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sarniaku	1957-1959	7	0,05	inwentarz kartkowy
111	240	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sawinie	1954-1972	158	1,50	inwentarz kartkowy
112	241	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Siedliszczu	1955-1972	182	1,42	inwentarz kartkowy
113	275	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sielcu	1955-1972	124	0,88	inwentarz kartkowy
114	242	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Stawie	1954-1972	221	1,70	inwentarz kartkowy
115	243	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Strupinie Dużym	1954-1959	16	0,10	inwentarz kartkowy
116	244	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Świerzczowie	1955-1972	116	1,10	inwentarz kartkowy
117	276	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Świerżach	1955-1972	165	1,30	inwentarz kartkowy
118	277	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Turce	1955-1972	128	1,00	inwentarz kartkowy
119	278	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Turowcu	1958-1962	22	0,17	inwentarz kartkowy
120	279	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wierzbicy	1955-1972	172	1,36	inwentarz kartkowy, spis zd.-odb.
121	280	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wojsławicach	1955-1972	164	1,95	inwentarz kartkowy
122	295	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Woli Korybutowej	1955-1959	27	0,14	inwentarz kartkowy
123	281	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wólce Okopskiej	1955-1957	14	0,09	inwentarz kartkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
124	245	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Zagrodzie	1958-1968	108	0,86	inwentarz kartkowy
125	246	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Zawadówce	1955-1972	140	1,40	inwentarz kartkowy
126	91	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Żalanie	1954-1957	10	0,06	inwentarz kartkowy
127	296	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Zmudzi	1955-1972	92	0,66	inwentarz kartkowy

b. prezydium gromadzkich rad narodowych powiatu hrubieszowskiego

128	247	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Białopolu	1954-1972	98	0,90	inwentarz kartkowy
129	372	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Chłopotynie	1955-1961	10	0,06	spis zd.-odb.
130	373	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dołhobyczowie	1961-1967	47	0,40	spis zd.-odb.
131	248	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dubience	1962-1972	46	0,60	inwentarz kartkowy
132	374	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dziekanowie	1955-1960	14	0,20	spis zd.-odb.
133	375	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Gdeszynie	1961	1	0,01	spis zd.-odb.
134	376	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Gozdowie	1956-1967	12	0,45	spis zd.-odb.
135	377	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Horyszowie	1955-1961	5	0,03	spis zd.-odb.
136	378	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Hostynnem	1955-1967	47	0,55	spis zd.-odb.

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
137	379	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Hulczu	1956-1970	54	0,65	spis zd.-odb.
138	380	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Kryłowie	1958-1972	39	0,28	spis zd.-odb.
139	381	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Małkowie	1958-1959	3	0,04	spis zd.-odb.
140	382	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Miączynie	1955-1968	45	0,75	spis zd.-odb.
141	383	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Miętkiem	1955-1961	1	0,01	spis zd.-odb.
142	384	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Mirczu	1955-1967	36	0,66	spis zd.-odb.
143	385	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Modryniu	1955-1959	10	0,10	spis zd.-odb.
144	386	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Mołozowie	1958-1961	14	0,10	spis zd.-odb.
145	387	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Moniatyczach	1958-1971	44	0,60	spis zd.-odb.
146	249	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Raciborowicach	1960-1961	7	0,10	inwentarz kartkowy
147	250	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Siedliszczu	1954-1961	7	0,09	inwentarz kartkowy
148	388	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Starej Wsi	1958-1971	40	0,41	spis zd.-odb.
149	389	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Stefankowicach	1959-1967	14	0,55	spis zd.-odb.
150	390	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Strzyżowie	1956-1969	84	0,70	spis zd.-odb.

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
151	391	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Świdniku	1959-1961	6	0,20	spis zd.-odb.
152	392	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej Turkowicach	1958-1968	32	0,40	spis zd.-odb.
153	393	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Werbkowicach	1955-1967	11	0,40	spis zd.-odb.
154	394	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Zawalowie	1955-1959	3	0,11	spis zd.-odb.
155	395	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Żniamytnie	1955-1959	7	0,05	spis zd.-odb.
c. prezydium gromadzkich rad narodowych powiatu parczewskiego						
156	259	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Orzechowie Nowym	1957-1959	3	0,08	inwentarz kartkowy
157	260	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sosnowicy	1958-1972	36	0,70	inwentarz kartkowy
d. prezydium gromadzkich rad narodowych powiatu włodawskiego						
158	251	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Brusie Starym	1954-1972	64	0,58	inwentarz kartkowy
159	282	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Dołhobrodach	1955-1961	29	0,20	inwentarz kartkowy
160	283	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Haniu	1955-1972	152	1,40	inwentarz kartkowy
161	252	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Hańsku	1958-1972	78	0,75	inwentarz kartkowy
162	215	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Holi	1956-1957	2	0,02	inwentarz kartkowy
163	284	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Holownie	1956	1	0,01	inwentarz kartkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
164	285	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Horodyszczu	1958-1959	2	0,02	inwentarz kartkowy
165	297	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Horostycie	1958-1961	9	0,05	inwentarz kartkowy
166	298	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Lubieniu	1956-1957	4	0,03	inwentarz kartkowy
167	286	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Łyniewie	1957-1958	2	0,02	inwentarz kartkowy
168	253	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Macoszynie	1956-1961	13	0,10	inwentarz kartkowy
169	287	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Podewórzcu	1955-1972	162	1,00	inwentarz kartkowy
170	288	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Polubiczach	1955-1961	11	0,13	inwentarz kartkowy
171	92	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Różance	1958-1968	81	0,60	inwentarz kartkowy
172	289	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sławatyczach	1955-1972	112	1,20	inwentarz kartkowy
173	254	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Sobiborze	1955-1957	6	0,03	inwentarz kartkowy
174	255	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Stulinie	1955-1959	11	0,09	inwentarz kartkowy
175	256	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Suszynie	1954-1955, 1957	5	0,04	inwentarz kartkowy
176	299	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Urzulinie	1954-1972	126	1,10	inwentarz kartkowy
177	300	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wereszczynie	1955-1959	11	0,11	inwentarz kartkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
178	290	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wisznicach	1955-1972	134	1,20	inwentarz kartkowy
179	257	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej we Włodawie	1958-1972	160	1,50	inwentarz kartkowy
180	258	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Woli Uhruskiej	1954-1972	130	1,00	inwentarz kartkowy
181	301	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Woli Wereszczyńskiej	1954-1961	19	0,18	inwentarz kartkowy
182	93	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wołoszkowoli	1955-1966	47	0,35	inwentarz kartkowy
183	302	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wyrkach	1957-1972	67	0,50	inwentarz kartkowy
184	303	Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Wytocznie	1954-1961	15	0,16	inwentarz kartkowy

e. komisje wyborcze

185	95	Komisje wyborcze do rad narodowych miasta Chełma	1954-1972	11	0,05	inwentarz książkowy
186	94	Komisje wyborcze do rad narodowych powiatu chełmskiego	1954-1973	37	0,33	inwentarz książkowy
187	96	Komisje wyborcze do rad narodowych powiatu hrubieszowskiego	1954-1972	29	0,24	inwentarz książkowy
188	97	Komisje wyborcze do rad narodowych powiatu włodawskiego	1954-1973	32	0,18	inwentarz książkowy
189	190	Komisje wyborcze do rad narodowych województwa chełmskiego	1978-1988	58	0,48	spis zd.-odb.
190	396	Komisje wyborcze do rad gmin województwa chełmskiego	1990-1993	30	0,25	spis zd.-odb.

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7	
191	326	Komisje wyborcze do Sejmu i Senatu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej	1989		4	0,04	spis zd.-odb.
192	397	Komisje wyborcze do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej	1991		7	0,15	spis zd.-odb.
193	398	Komisje wyborcze z terenu województwa chełmskiego z wyborów Prezydenta RP z dn. 25 XI i 9 XII 1990 r.	1990		5	0,10	spis zd.-odb.
194	452	Komisje wyborcze do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej województwa chełmskiego	1993(1994)		22	0,35	spis zd.-odb.
195	456	Komisje wyborcze z terenu województwa chełmskiego z wyborów Prezydenta RP 5 i 19 XI 1995 r.	1995		8	0,14	spis zd.-odb.
196	292	Komisja do Spraw Referendum Województwa Chełmskiego	1987		2	0,02	spis zd.-odb.

f. administracja ogólna w latach 1973-1998

197	304	Urząd Wojewódzki w Chełmie	1975-1998	1811	26,62	inwentarz kartkowy, spis zd.-odb.
198	306	Wojewódzka Rada Narodowa w Chełmie	1975-1982	226	5,00	inwentarz kartkowy
199	457	Sejmik Samorządowy Województwa Chełmskiego	1990-1998	29	0,83	spis zd.-odb.
200	441	Urząd Rejonowy w Chełmie	1990-1998	42	0,38	spis zd.-odb.
201	442	Urząd Rejonowy w Kraśnymstawie	1990-1998	13	0,16	spis zd.-odb.
202	443	Urząd Rejonowy we Włodawie	1990-1998	57	0,40	spis zd.-odb.
203	357	Urząd Miejski w Chełmie	1973-1990	215	2,20	inwentarz książkowy
204	324	Urząd Miejski w Kraśnymstawie	1973-1989	322	3,25	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
205	310	Urząd Miasta i Gminy w Rejowcu Fabrycznym	1973-1990	70	0,50	spis zd.-odb.
206	358	Urząd Miejski we Włodawie	1974-1989	265	1,88	inwentarz książkowy
207	312	Urząd Gminy w Białopolu — województwo chełmskie	1973-1990	110	1,80	inwentarz książkowy
208	332	Urząd Gminy w Brusie Starym — województwo chełmskie	1973-1990	83	0,60	inwentarz książkowy
209	333	Urząd Gminy w Chełmie — województwo chełmskie	1973-1990	381	2,60	inwentarz książkowy
210	334	Urząd Gminy w Cycowie — województwo chełmskie	1973-1990	221	1,91	inwentarz książkowy
211	366	Urząd Gminy w Dorohusku — województwo chełmskie	1973-1990	43	0,24	spis zd.-odb.
212	335	Urząd Gminy w Dubience — województwo chełmskie	1973-1990	448	2,20	spis zd.-odb.
213	336	Urząd Gminy w Hańsku — województwo chełmskie	1973-1990	155	1,33	spis zd.-odb.
214	337	Urząd Gminy w Kamieniu — woj. chełmskie	1984-1990	54	0,38	spis zd.-odb.
215	338	Urząd Gminy w Krasnymstawie — woj. chełmskie	1973-1990	73	0,41	spis zd.-odb.
216	339	Urząd Gminy w Kraśniczynie — woj. chełmskie	1976-1989	129	0,91	spis zd.-odb.
217	340	Urząd Gminy w Leśnowicach — woj. chełmskie	1975-1990	32	0,40	spis zd.-odb.
218	448	Urząd Gminy w Łopieniku Górnym — woj. chełmskie	1974-1990	11	0,17	spis zd.-odb.
219	313	Urząd Gminy w Rejowcu — woj. chełmskie	1973-1989	75	0,40	inwentarz książkowy
220	341	Urząd Gminy w Sawinie — woj. chełmskie	1974-1990	66	0,50	spis zd.-odb.
221	342	Urząd Gminy w Siedliszczu — woj. chełmskie	1978-1990	86	0,73	spis zd.-odb.

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
222	343	Urząd Gminy w Siennicy Różanej — woj. chełmskie	1973-1990	585	3,75	spis zd.-odb.
223	344	Urząd Gminy w Sosnowicy — woj. chełmskie	1974-1990	69	0,46	spis zd.-odb.
224	361	Urząd Gminy w Urszulinie — województwo chełmskie	1977-1989	26	0,30	spis zd.-odb.
225	314	Urząd Gminy w Wierzbicy — woj. chełmskie	1973-1990	196	1,54	inwentarz książkowy
226	329	Urząd Gminy we Włodawie — województwo chełmskie	1973-1990	255	1,70	spis zd.-odb.
227	315	Urząd Gminy w Wojsławicach — woj. chełmskie	1973-1990	284	1,91	inwentarz książkowy
228	316	Urząd Gminy w Woli Uhruskiej — woj. chełmskie	1973-1990	168	0,76	inwentarz książkowy
229	317	Urząd Gminy w Wyrkach — woj. chełmskie	1975-1990	110	0,70	inwentarz książkowy
230	362	Urząd Gminy w Żmudzi — woj. chełmskie	1977-1990	84	1,00	spis zd.-odb.
231	359	Miejska Rada Narodowa w Chełmie	1974-1990	248	3,65	inwentarz książkowy
232	444	Miejska Rada Narodowa w Krasnymstawie	1974-1990	33	1,40	spis zd.-odb.
233	360	Miejska Rada Narodowa we Włodawie	1975, 1978-1990	60	1,11	inwentarz książkowy
234	311	Rada Narodowa Miasta i Gminy w Rejowcu Fabrycznym	1973-1990	74	1,20	spis zd.-odb.
235	318	Gminna Rada Narodowa w Białopolu — woj. chełmskie	1973-1989	36	0,65	inwentarz książkowy
236	345	Gminna Rada Narodowa w Brusie Starym — woj. chełmskie	1973-1990	51	0,62	spis zd.-odb.
237	346	Gminna Rada Narodowa w Chełmie — woj. chełmskie	1973-1990	120	1,60	inwentarz książkowy
238	347	Gminna Rada Narodowa w Cycowie — woj. chełmskie	1973-1990	113	1,00	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
239	367	Gminna Rada Narodowa w Dorohusku — woj. chełmskie	1973–1990	100	0,90	inwentarz książkowy
240	348	Gminna Rada Narodowa w Dubience — woj. chełmskie	1973–1990	86	0,75	inwentarz książkowy
241	349	Gminna Rada Narodowa w Hańsku — woj. chełmskie	1973–1990	139	1,38	inwentarz książkowy
242	368	Gminna Rada Narodowa w Kamieniu — woj. chełmskie	1984–1990	60	0,80	spis zd.-odb.
243	350	Gminna Rada Narodowa w Krasnymstawie — woj. chełmskie	1973–1990	75	0,85	inwentarz książkowy
244	351	Gminna Rada Narodowa w Kraśniczynie — woj. chełmskie	1974–1990	64	1,15	inwentarz książkowy
245	352	Gminna Rada Narodowa w Leśniowicach — woj. chełmskie	1973–1990	111	0,84	inwentarz książkowy
246	449	Gminna Rada Narodowa w Łopienniku Górnym — woj. chełmskie	1973–1990	51	0,90	spis zd.-odb.
247	319	Gminna Rada Narodowa w Rejowcu — woj. chełmskie	1973–1990	81	0,95	inwentarz książkowy
248	353	Gminna Rada Narodowa w Sawinie — woj. chełmskie	1973–1990	95	1,10	inwentarz książkowy
249	354	Gminna Rada Narodowa w Siedliszczu — woj. chełmskie	1973–1990	97	1,00	inwentarz książkowy
250	355	Gminna Rada Narodowa w Siennicy Różanej — woj. chełmskie	1973–1989	137	1,20	inwentarz książkowy
251	356	Gminna Rada Narodowa w Sosnowicy — woj. chełmskie	1976–1990	73	0,64	inwentarz książkowy
252	363	Gminna Rada Narodowa w Urszulinie — woj. chełmskie	1973–1990	31	0,30	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
253	320	Gminna Rada Narodowa w Wierzbicy — woj. chełmskie	1973–1989	154	1,50	inwentarz książkowy
254	330	Gminna Rada Narodowa we Włodawie — woj. chełmskie	1973–1990	112	1,60	spis zd.-odb.
255	321	Gminna Rada Narodowa w Wojsławicach — woj. chełmskie	1973–1990	99	0,87	inwentarz książkowy
256	322	Gminna Rada Narodowa w Woli Uhruskiej — woj. chełmskie	1976–1990	86	0,87	inwentarz książkowy
257	323	Gminna Rada Narodowa w Wyrkach — woj. chełmskie	1973–1990	104	0,90	inwentarz książkowy
258	459	Gminna Rada Narodowa w Żmudzi — woj. chełmskie	1976–1982, 1987–1988	13	0,14	spis zd.-odb.

IV. Administracja specjalna

259	7	Powiatowy Urząd Ziemiański w Chełmie	1944–1947 (1950)	62	0,29	inwentarz książkowy
260	29	Powiatowy Urząd Ziemiański w Krasnymstawie	1944–1947 (1950)	29	1,10	inwentarz książkowy
261	8	Urząd Skarbowy w Chełmie	(1920–1943) 1944–1950	195	3,00	inwentarz książkowy
262	9	Urząd Skarbowy w Hrubieszowie	(1922–1943) 1944–1950 (1952)	264	3,50	inwentarz książkowy
263	10	Urząd Skarbowy we Włodawie	(1931, 1940–1943) 1944–1950	145	2,80	inwentarz książkowy
264	11	Rejonowy Urząd Likwidacyjny w Chełmie	1944–1951	1042	6,10	inwentarz książkowy spis zd.-odb.
265	12	Urząd Celny w Chełmie	1945–1952	32	0,24	inwentarz książkowy
266	191	Wojewódzkie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych w Chełmie	1975–1982	96	1,30	inwentarz kartkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
267	370	Powiatowe Biuro Geodezji i Urzędzeń Rolnych w Chełmie	(1937, 1944-1961) 1962-1975	2536	19,80	inwentarz kartkowy
268	440	Powiatowe Biuro Geodezji i Urzędzeń Rolnych w Hrubieszowie	1947-1975	104	1,75	inwentarz kartkowy
269	195	Akta Rejonu Lasów Państwowych i nadleśnictw powiatu chełmskiego — zbiór zespołów szczątkowych	1929-1970	193	1,64	—
	195/1	Rejon Lasów Państwowych w Chełmie	1952-1959	14	0,09	inwentarz książkowy
	195/2	Nadleśnictwo Państwowe Chełm w Stańkowie	1929-1970	177	1,49	inwentarz książkowy
	195/3	Nadleśnictwo Państwowe Pobołowice	1931-1936	2	0,06	inwentarz książkowy
270	192	Powiatowy Inspektorat Statystyczny w Chełmie	1962-1975	1213	8,00	inwentarz książkowy
271	305	Powiatowy Inspektorat Statystyczny we Włodawie	1962-1975	354	4,70	inwentarz książkowy
272	450	Wojewódzki Urząd Pracy w Chełmie	1990-1998	180	2,70	spis zd.-odb.

V. Instytucje wymiaru sprawiedliwości

273	98	Sąd Gminny I i II Okręgu Powiatu Chełmskiego	1870-1919	497	1,05	inwentarz książkowy
274	99	Sąd Gminny I, II i III Okręgu Powiatu Hrubieszowskiego	1876-1916	37	0,22	inwentarz książkowy
275	100	Sąd Pokoju w Chełmie	1812-1913	43	0,58	inwentarz książkowy
276	101	Sąd Pokoju w Kuliku — powiat chełmski	1916-1925	55	0,17	inwentarz książkowy
277	102	Sąd Pokoju w Rejowcu — powiat chełmski	1915-1922	77	0,14	inwentarz książkowy
278	103	Sąd Pokoju w Sawinie — powiat chełmski	1917-1928	70	0,21	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
279	105	Sąd Pokoju w Siedliszczu — powiat chełmski	1922-1928 (-1935)	214	1,23	inwentarz książkowy
280	104	Sąd Pokoju w Sielcu — powiat chełmski	1920-1928	9	0,05	inwentarz książkowy
281	108	Sąd Pokoju w Grabowcu — powiat hrubieszowski	(1916-) 1918-1928 (1938)	169	1,00	inwentarz książkowy
282	109	Sąd Pokoju w Mirczu — powiat hrubieszowski	1919-1921 (1933)	5	0,04	inwentarz książkowy
283	111	Sądy Pokoju powiatu włodawskiego — zbiór zespołów szczątkowych	1919-1923	39	0,08	—
	111/1	Sąd Pokoju w Sławatyczach	1919-1923	17	0,04	inwentarz książkowy
	111/2	Sąd Pokoju w Wisznicach	1919, 1921	7	0,02	inwentarz książkowy
	111/3	Sąd Pokoju w Wołoskowi	1920-1921	15	0,02	inwentarz książkowy
284	106	Sąd Grodzki w Chełmie	(1918-) 1929-1950	3300	19,30	inwentarz książkowy
285	107	Sąd Grodzki w Hrubieszowie	(1918-) 1929-1950 (-1966)	1662	6,90	inwentarz książkowy
286	110	Sąd Grodzki we Włodawie	(1919) 1929-1950	1707	4,40	inwentarz książkowy
287	210	Sąd Powiatowy w Chełmie	(1946) 1950-1958	140	0,99	inwentarz kartkowy
288	211	Sąd Powiatowy we Włodawie	(1948) 1950-1956	28	0,25	inwentarz kartkowy
289	112	Prokuratura Powiatowa w Chełmie	1950-1966	48	0,35	inwentarz kartkowy
290	113	Prokuratura Powiatowa w Hrubieszowie	1955-1958	25	0,14	inwentarz kartkowy
291	114	Prokuratura Powiatowa we Włodawie	(1949-) 1950-1959	143	0,43	inwentarz kartkowy
292	115	Powiatowy Urząd Rozjemczy w Chełmie	1932-1939	3887	7,00	inwentarz książkowy spis zd.-odb.
293	116	Hipoteka w Chełmie	(1752) 1818-1942	795	24,60	inwentarz książkowy spis zd.-odb.
294	117	Hipoteka w Hrubieszowie	(1725) 1818-1959	201	12,80	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
295	118	Hipoteka we Włodawie	1822-1935	893	37,00	inwentarz książkowy spis zd.-odb.
296	119	Hipoteka we Włodzimierz	1922-1939	1612	19,10	inwentarz książkowy
297	125	Stanisław Bielski — notariusz w Chełmie	1901-1920	107	6,70	inwentarz książkowy
298	130	Tomasz Bleszyński — notariusz w Chełmie	1932-1935	15	0,86	inwentarz książkowy
299	131	Ludwik Bukowski — notariusz w Chełmie	1932-1934	12	0,40	inwentarz książkowy
300	120	Aleksander Dąbrowski — notariusz w Chełmie	1810-1832	15	1,50	inwentarz książkowy
301	132	Józef Dworakowski — notariusz w Chełmie	1932	3	0,20	inwentarz książkowy
302	133	Mieczysław Godlewski — notariusz w Chełmie	1934-1935, 1939	11	0,65	inwentarz książkowy
303	127	Józef Grabiński — notariusz w Chełmie	1920-1932	79	4,50	inwentarz książkowy
304	129	Kazimierz Izdebski — notariusz w Chełmie	1930-1932	12	0,80	inwentarz książkowy
305	122	Franciszek Kaliciński — notariusz w Chełmie	1865-1866	3	0,20	inwentarz książkowy
306	121	Jan Koczurzyński — notariusz w Chełmie	1822-1869	43	4,20	inwentarz książkowy
307	123	Konstanty Kościelski — notariusz w Chełmie	1867-1876	17	2,10	inwentarz książkowy
308	128	Michał Krokowski — notariusz w Chełmie	1922-1929	29	2,60	inwentarz książkowy
309	126	Antoni Massalski — notariusz w Chełmie	1918	2	0,10	inwentarz książkowy
310	134	Włodzimierz Rewski — notariusz w Chełmie	1935-1938, 1942-1925	9	0,32	inwentarz książkowy spis zd.-odb.
311	124	Władysław Zajdler — notariusz w Chełmie	1876-1918	192	19,80	inwentarz książkowy
312	140	Hipolit Bocheński — notariusz w Hrubieszowie	1864-1892	88	6,70	inwentarz książkowy
313	139	Jakub Bocheński — notariusz w Hrubieszowie	1832-1862	41	3,00	inwentarz książkowy
314	136	Wincenty Gostkowski — notariusz w Hrubieszowie	1817, 1819-1821	3	0,20	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
315	138	Jan Leopold Kuczakiewicz — notariusz w Hrubieszowie	1827-1829	5	0,21	inwentarz książkowy
316	142	Bolesław Leśmian — notariusz w Hrubieszowie	1918-1922	18	0,80	inwentarz książkowy
317	135	Ludwik Popławski — notariusz w Hrubieszowie	1812-1837	26	1,50	inwentarz książkowy
318	137	Jan Ulaniecki — notariusz w Hrubieszowie	1823-1825	3	0,17	inwentarz książkowy
319	143	Jan Wierzbicki — notariusz w Hrubieszowie	1922-1924	16	0,50	inwentarz książkowy
320	141	Karol Własiewicz — notariusz w Hrubieszowie	1884-1893, 1915	121	8,54	inwentarz książkowy
321	144	Stanisław Drozdowski — notariusz w Parczewie	1912-1946	165	8,10	inwentarz książkowy spis zd.-odb.
322	145	Ignacy Gałkowski — notariusz we Włodawie	1899, 1903	1	0,02	inwentarz książkowy
323	146	Włodzimierz Krynicki — notariusz we Włodawie	1914-1915	2	0,04	inwentarz książkowy
324	148	Stefan Rudziński — notariusz we Włodawie	1932-1940	16	1,50	inwentarz książkowy
325	147	Wincenty Świetliński — notariusz we Włodawie	1919-1933	60	3,60	inwentarz książkowy
VI. Instytucje wyznaniowe						
326	205	Akta instytucji wyznaniowych powiatu chełmskiego	1833-1945	111	2,00	spis zd.-odb.
VII. Związki zawodowe						
327	162	Związki zawodowe powiatu chełmskiego — zbiór zespołów szcztkowych	1923-1939, 1944-1951	17	0,10	—
	162/1	Związek Zawodowy Pracowników Miejskich w Chełmie	1928-1929, 1931-1939	8	—	inwentarz książkowy
	162/2	Związek Zawodowy Pracowników Kolejowych — Koło w Chełmie	1944-1949	3	—	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
162/3	Związek Zawodowy Pracowników Spółdzielczych w Chełmie	1949–1951	3	—	inwentarz książkowy	
162/4	Związek Zawodowy Robotników Chrześcijan w Chełmie	1923–1927	1	—	inwentarz książkowy	
162/5	Związek Zawodowy Pracowników Samorządu Terytorialnego RP — Chełmski Oddział Powiatowy	1938	1	—	inwentarz książkowy	
162/6	Związek Zawodowy Pracowników Handlu i Biurowych w Chełmie	1949–1951	1	—	inwentarz książkowy	
328	218	Wojewódzka Rada Związków Zawodowych w Chełmie	1975–1980	131	1,30	inwentarz książkowy

VIII. Spółdzielczość

329	179	Związek Spółdzielni Spożywców „Społem” Oddział w Chełmie	1939–1951	156	1,00	inwentarz książkowy spis zd.-odb.
330	180	Związek Spółdzielni Spożywców „Społem” Oddział w Hrubieszowie	1934–1949	89	1,40	inwentarz książkowy
331	181	Związek Spółdzielni Spożywców „Społem” Oddział we Włodawie	1933–1951	16	0,18	inwentarz książkowy
332	182	Okręgowe spółdzielnie mleczarskie powiatu włodawskiego — zbiór zespołów szczątkowych	1924–1950	73	0,82	—
182/1	Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Ostrowie Lubelskim	1924–1950	29	—	inwentarz książkowy	
182/2	Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Parczewie	1949–1940	4	—	inwentarz książkowy	
182/3	Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Sławatyczach	1944–1946, 1949–1950	10	—	inwentarz książkowy	
182/4	Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska w Wisznicach	1940–1950	24	—	inwentarz książkowy	

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
182/5	Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska we Włodawie	1944–1945, 1950	6	—	inwentarz książkowy	
333	184	Spółdzielnie rolniczo-handlowe powiatu hrubieszowskiego — zbiór zespołów szczątkowych	1928–1948	82	1,30	—
184/1	Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa „Rolnik” w Hrubieszowie	1928–1938	8	0,06	inwentarz książkowy	
184/2	Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa „Pług” w Hrubieszowie	1932–1948	74	1,24	inwentarz książkowy	
334	185	Związek Rewizyjny Spółdzielni RP Oddział w Hrubieszowie	1929–1948	116	0,58	inwentarz książkowy
335	186	Spółdzielnie Spożywców i Pracy powiatu chełmskiego — zbiór zespołów szczątkowych	1926–1954	44	0,43	—
186/1	Rejonowa Spółdzielnia Pszczelarsko-Ogrodnicza „Rój” w Chełmie	1940–1949	16	0,18	inwentarz książkowy	
186/2	Spółdzielcze Stowarzyszenie Budowlano-Mieszkańcowskie „Jedność” w Chełmie	1926–1937	6	0,03	inwentarz książkowy	
186/3	Spółdzielnia Pracy Przewodniczo-Usługowej „Kamień” w Chełmie	1950–1954	2	0,03	inwentarz książkowy	
186/4	Spółdzielnia Spożywców „Jedność” w Marysinie	1937–1947	1	0,01	inwentarz książkowy	
186/5	Spółdzielnia Spożywców Cukrowni „Rejowiec” w Rejowcu	1942, 1946–1947	1	0,01	inwentarz książkowy	
186/6	Spółdzielnia Spożywców „Obrona” w Rejowcu	1942–1947	2	0,02	inwentarz książkowy	
186/7	Spółdzielnia Spożywców „Zgoda” w Rejowcu	1935–1947	3	0,03	inwentarz książkowy	
186/8	Spółdzielnia Spożywców w Siedliszczu	1941–1947	2	0,02	inwentarz książkowy	
186/9	Budowlano-Mieszkańcowa Spółdzielnia Funkcyjna	1926–1937	6	0,05	inwentarz książkowy	

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
		nariuszów Państwowych i Samorządowych w Chełmie				
186/10		Spółdzielnia Spożywców „Zaolzianka” w Stawie	1938–1947	3	0,03	inwentarz książkowy
186/11		Spółdzielnie Spożywców gminy Staw	1945–1947	1	0,01	inwentarz książkowy
186/12		Spółdzielnia Spożywców „Sawinianka” w Sawinie	1939–1941	1	0,01	inwentarz książkowy
336	187	Spółdzielnie Spożywców i Pracy powiatu włodawskiego — zbiór zespołów szczątkowych	1909–1964	55	0,57	—
187/1		Spółdzielnia Spożywców „Placówka” w Ostrowie Lubelskim	1909–1948	31	—	inwentarz książkowy
187/2		Spółdzielnia Inwalidów „Przełom” we Włodawie (1957)	1953–1956	16	—	inwentarz książkowy
187/3		Pomocnicza Spółdzielnia Rzemieślnicza Wielobranżowa we Włodawie	1954–1957	5	—	inwentarz książkowy
187/4		Spółdzielnia Spożywców „Społem” w Podedwórzcu	1942–1947	1	—	inwentarz książkowy
187/5		Spółdzielnia Usługowo-Wytwórcza Kółek Rolniczych w Urszulinie	(1961) 1963–1964	2	—	inwentarz książkowy
337	189	Gminne Spółdzielnie „Samopomoc Chłopska” powiatu hrubieszowskiego — zbiór zespołów szczątkowych	(1929) 1945–1952	172	2,06	—
189/1		Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Bełzie	1945–1952	72	0,92	inwentarz książkowy
189/2		Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Chorobrowie	1945–1951	16	0,17	inwentarz książkowy
189/3		Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Krystynopolu	1929–1952	42	0,53	inwentarz książkowy
189/4		Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Uhnowie	1945–1952	20	0,24	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
189/5		Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Warężu	1945–1951	22	0,20	inwentarz książkowy
338	193	Księgarnie Spółdzielnie w Chełmie, Hrubieszowie i Włodawie — zbiór zespołów szczątkowych	1935–1950	24	0,20	—
193/1		Spółdzielcza Księgarnia Szkolna „Promyk” w Chełmie	1935–1949	11	0,11	inwentarz książkowy
193/2		Spółdzielcza Składnica Nauczycielska w Hrubieszowie	1945–1950	5	0,05	inwentarz książkowy
193/3		Księgarnia Spółdzielcza „Tęcza” we Włodawie	1941–1949	8	0,04	inwentarz książkowy
339	364	Powiatowa Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa w Chełmie	1934–1949	111	1,20	inwentarz książkowy
340	365	Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa „Rolnik” w Siedliszczu	1934–1948	90	1,10	inwentarz książkowy
341	400	Rolnicze zespoły spółdzielcze powiatu chełmskiego — zbiór zespołów szczątkowych	1952–1956	10	0,05	—
400/1		Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Chromówce	1953	1	—	inwentarz książkowy
400/2		Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Gdoli	1953	1	—	inwentarz książkowy
400/3		Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Gotówce	1952–1956	1	—	inwentarz książkowy
400/4		Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Ignatowie	1953	1	—	inwentarz książkowy
400/5		Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Kamieniu	1953	1	—	inwentarz książkowy
400/6		Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Ostrówku Podyskim	1953	1	—	inwentarz książkowy
400/7		Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Pokrówce	1953	1	—	inwentarz książkowy
400/8		Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Rudzie Hucie	1954	1	—	Inwentarz książkowy
400/9		Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Stawku	1954–1956	1	—	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
400/10	Rolniczy Zespół Spółdzielczy w Żółtańcach	1953	1	—	inwentarz książkowy	
IX. Instytucje finansowe						
342	163	Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych w Chełmie	1928–1952 (1953)	38	0,70	inwentarz książkowy
343	458	Państwowy Zakład Ubezpieczeń Oddział Wojewódzki w Chełmie	1975–1991	16	0,54	spis zd.-odb.
344	455	Narodowy Bank Polski Oddział w Chełmie Lubelskim	1957–1974	21	0,21	spis zd.-odb.
345	164	Narodowy Bank Polski Oddział w Hrubieszowie	1951–1964	27	0,18	inwentarz książkowy
346	165	Bank Rolny w Chełmie	(1947) 1949–1955	14	0,13	inwentarz książkowy
347	166	Bank Rolny w Hrubieszowie	1945–1954	134	1,30	inwentarz książkowy
348	167	Bank Gospodarstwa Spółdzielczego w Chełmie	(1944) 1946–1948 (1949)	49	0,51	inwentarz książkowy
349	168	Bank Gospodarstwa Spółdzielczego w Hrubieszowie	1945–1949	23	0,37	inwentarz książkowy
350	445	Bank Depozytowo-Kredytowy S.A. w Lublinie Oddział w Chełmie	1989–1998	25	0,18	spis zd.-odb.
351	447	Bank Depozytowo-Kredytowy S.A. w Lublinie Oddział w Krasnymstawie	1989–1998	23	0,13	spis zd.-odb.
352	446	Bank Depozytowo-Kredytowy S.A. w Lublinie Oddział we Włodawie	1990–1998	25	0,12	spis zd.-odb.
353	170	Kasy oszczędnościowo-pożyczkowe (Kasy Stefczyka) powiatu chełmskiego — zbiór zespołów szczytkowych	1900–1950	202	3,20	—
170/1	Kasa Stefczyka w Kumowie	1937–1950	1	—	inwentarz książkowy	

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
170/2	Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Pawłowie	1903–1909, 1913, 1928–1942	6	—	inwentarz książkowy	
170/3	Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Rejowcu	1913, 1925–1933, 1935–1948	7	—	inwentarz książkowy	
170/4	Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Siedliszczu	1904–1950	61	—	inwentarz książkowy	
170/5	Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Wojsławicach	1900–1950	94	—	inwentarz książkowy	
170/6	Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Żmudzi	1901–1944	33	—	inwentarz książkowy	
354	171	Kasy oszczędnościowo-pożyczkowe (Kasy Stefczyka) powiatu hrubieszowskiego — zbiór zespołów szczytkowych	1893–1947	44	0,24	—
171/1	Rolnicza Kasa Spółdzielcza w Hrubieszowie	1925–1947	7	—	inwentarz książkowy	
171/2	Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Kryłowie	1910–1911	31	—	inwentarz książkowy	
171/3	Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Moniatyczach	1893, 1907–1915, 1928	5	—	inwentarz książkowy	
171/4	Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Sahryniu	1928–1941	1	—	inwentarz książkowy	
355	172	Kasy oszczędnościowo-pożyczkowe (Kasy Stefczyka) powiatu włodawskiego — zbiór zespołów szczytkowych	1907–1944	7	0,15	—
172/1	Gminna Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Krzywierzbie	1908–1915	1	—	inwentarz książkowy	
172/2	Gminna Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Szumince	1935–1943	1	—	inwentarz książkowy	

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
172/3	Gminna Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Wisznicach	1942-1943	1	—	inwentarz książkowy	
172/4	Gminna Kasa Oszczędnościowo-Pożyczkowa (Kasa Stefczyka) w Wyrkach	1907-1915, 1926-1944	4	—	inwentarz książkowy	
356	169 Akta instytucji kredytowych w Chełmie — zbiór zespołów szcztątkowych	1911-1939	23	0,65	—	
169/1	Chełmskie Rolniczo-Gospodarcze Towarzystwo Wzajemnego Kredytu w Chełmie	1911-1939	19	—	inwentarz książkowy	
169/2	Polska Kasa Bezprocentowa w Chełmie	1936-1939	1	—	inwentarz książkowy	
357	173 Komunalna Kasa Oszczędności w Chełmie	1928-1949	177	4,70	inwentarz książkowy	
358	174 Komunalna Kasa Oszczędności w Hrubieszowie	1928-1947	48	0,58	inwentarz książkowy	

X. Instytucje gospodarcze

359	194 Przedsiębiorstwa prywatne powiatu chełmskiego — zbiór zespołów szcztątkowych	1919-1951	55	0,58	—	
194/1	Fabryka Maszyn Rolniczych i Odlewnia Żelaza w Chełmie R. Dratt i Spółka Akcyjna	1919-1942, 1946-1947	7	0,05	inwentarz książkowy	
194/2	Fabryka Maszyn Rolniczych i Odlewnia Żelaza F. Gassner, K. Najdeker i W. Orłowski w Chełmie	1921-1951	25	0,33	inwentarz książkowy	
194/3	Spółka Akcyjna Cukrowni i Rafinerii „Rejowiec” w Rejowcu	1924-1945	14	0,14	inwentarz książkowy	
194/4	Spółka Akcyjna Cukrowni i Rafinerii „Trawniki”	1923-1927, 1932-1933	5	0,03	inwentarz książkowy	
194/5	Gorzelnia i Rektyfikacja w Rejowcu	1923-1931	4	0,03	inwentarz książkowy	

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
360	199 Przedsiębiorstwa państwowe powiatu chełmskiego — zbiór zespołów szcztątkowych	1946-1953	167	1,74	—	
199/1	Państwowa Centrala Handlowa w Chełmie	1947-1952	29	0,29	inwentarz książkowy	
199/2	Powszechny Dom Towarowy w Chełmie	1947-1953	138	1,41	inwentarz książkowy	
199/3	Polskie Zakłady Zbożowe w Chełmie	1946-1950 (1952)	8	0,04	inwentarz książkowy	
361	196 Huta Szkła w Rudzie Opalin	1945-1956	168	1,30	inwentarz książkowy	
362	197 Chełmskie Zakłady Ceramiki Budowlanej w Horodyszczu	1944-1957	241	2,00	inwentarz książkowy	
363	198 Miejskie Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane w Chełmie	(1950) 1951-1956	66	0,30	inwentarz książkowy	
364	371 Chełmskie Przedsiębiorstwo Budowlane w Chełmie	1950-1990	315	4,00	spis zd.-odb.	
365	200 Rejonowe Przedsiębiorstwo Młynów Gospodarczych w Chełmie	1950-1961	244	2,60	inwentarz książkowy	
366	325 Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Handlu Wewnętrznego w Chełmie	(1960) 1976-1990	140	1,50	inwentarz książkowy	
367	369 Chełmskie Zakłady Obuwia w Chełmie	1969-1997	459	20,00	spis zd.-odb.	
368	439 Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego Przedsiębiorstwo Rolno-Przemysłowe w Chełmie	1954-1997	452	4,26	spis zd.-odb.	
369	451 Zakład Wyrobów Sanitarnych w Krasnymstawie-Borku	1967-1995	129	1,30	spis zd.-odb.	

XI. Stowarzyszenia i związki

370	176 Związek Samopomocy Chłopskiej Zarząd Powiatowy w Chełmie	1945-1957	307	2,50	inwentarz książkowy	
-----	--	-----------	-----	------	---------------------	--

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
371	177	Związek Samopomocy Chłopskiej Zarząd Powiatowy w Hrubieszowie	(1944) 1945-1949	3	0,03	inwentarz książkowy
372	178	Związek Samopomocy Chłopskiej Zarząd Powiatowy we Włodawie	1945-1953, 1956	198	1,40	inwentarz książkowy
373	216	Powiatowy Związek Kółek Rolniczych w Chełmie	1957-1975	639	4,30	inwentarz książkowy
374	217	Powiatowy Związek Kółek Rolniczych w Hrubieszowie	1960-1975	331	1,50	inwentarz książkowy
375	213	Powiatowy Związek Kółek Rolniczych we Włodawie	1957-1975	223	1,50	inwentarz książkowy
376	219	Społeczny Fundusz Odbudowy Kraju i Stolicy Powiatowy Komitet we Włodawie	1952-1956, 1958-1966	21	0,24	inwentarz książkowy
377	309	Wojewódzki Związek Spółdzielni Mieszkaniowych w Chełmie	(1977)- 1981-1991	2,59	1,50	inwentarz książkowy
378	327	Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Chełmie	1948-1975	127	2,20	inwentarz książkowy
379	328	Wojewódzki Związek Spółdzielni Rolniczych „Samopomoc Chłopska” w Chełmie	1975-1990	75	1,70	inwentarz książkowy
380	331	Liga Obrony Kraju Zarząd Wojewódzki w Chełmie	1975-1991	159	1,80	spis zd.-odb.
XII. Partie polityczne i podległe organizacje, ruchy społeczne						
381	161	Akta Komend Powiatowych Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” w Chełmie, Hrubieszowie i Włodawie — zbiór zespołów szczytkowych	1952-1955	87	0,58	—

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
161/1		Komenda Powiatowa Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” w Chełmie	1954-1955	23	—	inwentarz książkowy
161/2		Komenda Powiatowa Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” w Hrubieszowie	1952-1955	10	—	inwentarz książkowy
161/3		Komenda Powiatowa Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” we Włodawie	1952-1955	54	—	inwentarz książkowy
382	221	Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu w Chełmie	1973-1975	3	0,02	spis zd.-odb.
383	220	Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu w Chełmie	1975-1983	79	0,30	inwentarz książkowy
384	307	Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego Rada Wojewódzka w Chełmie	1981-1989	22	0,22	inwentarz książkowy
385	402	Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chełmie	1948-1975	3	0,03	spis zd.-odb.
386	401	Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chełmie	1975-1990	4239	32,00	spis zd.-odb.
387	402	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chełmie	1953-1956, 1973-1986	107	1,43	spis zd.-odb.
388	404	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Krasnymstawie	1972-1989	67	1,10	spis zd.-odb.
389	405	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej we Włodawie	1972-1984	48	0,60	spis zd.-odb.
390	406	Komitet Miejsko-Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rejowcu Fabrycznym	1973-1988	25	0,36	spis zd.-odb.

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
391	407	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białopolu	1973-1989	117	1,20	spis zd.-odb.
392	408	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Brusie Starym	1973-1987	20	0,15	spis zd.-odb.
393	409	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chełmie	1972-1985	39	0,65	spis zd.-odb.
394	410	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Cycowie	1973-1989	30	0,30	spis zd.-odb.
395	411	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Dorohusku	1970, 1973-1989	21	0,17	spis zd.-odb.
396	412	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Dubience	1970, 1974-1983	26	0,25	spis zd.-odb.
397	413	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Hańsku	1973-1989	43	0,60	spis zd.-odb.
398	414	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kamieniu	1981-1989	77	0,95	spis zd.-odb.
399	415	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Krasnymstawie	1972-1989	74	0,85	spis zd.-odb.
400	416	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kraśniczynie	1973-1989	58	0,70	spis zd.-odb.
401	417	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Leśniowicach	1973-1989	71	1,50	spis zd.-odb.
402	418	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Lopienniku Górnym	1972-1989	50	0,72	spis zd.-odb.
403	419	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rejowcu	1973-1989	53	0,83	spis zd.-odb.

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
404	420	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Rudzie Hucie	1969, 1973-1989	51	0,52	spis zd.-odb.
405	421	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Sawinie	1973-1989	52	0,82	spis zd.-odb.
406	422	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Siedliszczu	1973-1980	19	0,28	spis zd.-odb.
407	423	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Siennicy Różanej	1973-1989	81	1,10	spis zd.-odb.
408	424	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Sosnowicy	1973-1989	52	0,50	spis zd.-odb.
409	425	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Urszulinie	1972-1989	119	1,00	spis zd.-odb.
410	426	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wierzbicy	1973-1989	97	1,20	spis zd.-odb.
411	427	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej we Włodawie	1967, 1972-1989	64	0,90	spis zd.-odb.
412	428	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wojsławicach	1971, 1973-1985	28	0,34	spis zd.-odb.
413	429	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Woli Uhruskiej	1973-1982	11	0,08	spis zd.-odb.
414	430	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wyrkach	1973-1989	46	0,60	spis zd.-odb.
415	431	Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Zmudzi	1970, 1973-1983	28	0,35	spis zd.-odb.
416	432	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Urzędzie Wojewódzkim w Chełmie	1978, 1986-1989	4	0,08	spis zd.-odb.

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
417	433	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Chełmie	1981-1982	3	0,02	spis zd.-odb.
418	434	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kombinacie Cementowym w Chełmie	1972-1989	24	0,42	spis zd.-odb.
419	435	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Chełmskich Zakładach Obuwia w Chełmie	1972-1986	57	0,75	spis zd.-odb.
420	436	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Węzle PKP w Chełmie	1977-1989	30	0,55	spis zd.-odb.
421	437	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Chełmie	1975-1989	14	0,14	spis zd.-odb.
422	438	Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Nadbużańskich Zakładach Garbarskich we Włodawie	1970-1989	59	0,62	spis zd.-odb.

XIII. Instytucje nauki i oświaty

423	154	Akta rad szkolnych w Chełmie i Hrubieszowie — zbiór zespołów szczytkowych	1920-1939	8	0,06	—
	154/1	Rada Szkolna Miejska w Chełmie	1929-1936	3	—	inwentarz książkowy
	154/2	Rada Szkolna Powiatowa w Hrubieszowie	1920-1924, 1933-1939	5	—	inwentarz książkowy
424	13	Inspektorat Szkolny w Chełmie	(1916- 1943) 1944-1950	1241	5,40	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
			(1951, 1958)			
425	14	Inspektorat Szkolny we Włodawie	(1929- 1943) 1944-1950 (1951- 1959)	589	3,90	inwentarz książkowy
426	149	Chełmskie Gimnazjum Męskie w Chełmie	1866-1916	333	5,80	inwentarz książkowy
427	150	Państwowe Liceum Felczerskie w Chełmie	1951-1958	205	1,20	inwentarz książkowy
428	151	Prywatne Gimnazjum Męskiej Mikołaja Newskiego w Chełmie	1909-1914	64	0,60	inwentarz książkowy
429	152	Prywatne Żeńskie Progimnazjum i Gimnazjum N. Sawatiejewej w Chełmie	1907-1915	24	0,20	inwentarz książkowy
430	153	Szkoły powiatu chełmskiego — zbiór zespołów szczytkowych	1880-1915	37	0,30	—
	153/1	4-klasowe Żeńskie Progimnazjum Stepanidy Czyżmy w Chełmie	1913	1	—	inwentarz książkowy
	153/2	7-klasowa Żeńska Szkoła Maryjska w Chełmie	1880-1915	33	—	inwentarz książkowy
	153/3	1-klasowa Szkoła Początkowa w Pniównie, gm. Olchowiec	1911	1	—	inwentarz książkowy
	153/4	1-klasowa Szkoła Początkowa w Tarnowie, gm. Olchowiec	1911	1	—	inwentarz książkowy
	153/5	Seminarium Nauczycielskie w Chełmie	1913	1	—	spis zd.-odb.
431	155	Szkoła Rolnicza w Kuli, pow. chełmski	1945-1951	9	0,04	inwentarz książkowy
432	156	Szkoła Rolnicza w Mogielnicy, pow. chełmski	1944-1952	33	0,18	inwentarz książkowy
433	157	Szkoła Rolnicza w Sielcu, pow. chełmski	1945-1950	12	0,04	inwentarz książkowy
434	207	Szkoła Rolnicza w Zamieściu, pow. chełmski	1946-1950	10	0,04	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
435	158	Powiatowa Szkoła Spółdzielcza w Świerszczowie, pow. chełmski	1944-1945	6	0,03	inwentarz książkowy
436	159	Szkoła Rolnicza i Ośrodek Szkolny w Raciborowicach, pow. hrubieszowski	1946-1951	17	0,06	inwentarz książkowy
437	160	Szkoła Rolnicza i Ośrodek Szkolny w Świdnikach, pow. hrubieszowski	1945-1950	7	0,02	inwentarz książkowy
438	208	Ośrodek Szkolny w Święcicy, pow. chełmski	1946-1950	5	0,02	inwentarz książkowy
439	209	Ośrodki Szkolne i Szkolenia Przynależności Rolniczego i Wojskowego powiatu chełmskiego	1945, 1947-1949	4	0,01	inwentarz książkowy
440	212	Państwowa Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Podstawowego i Licealnego im. Królowej Jadwigi w Chełmie	1937-1954	160	0,97	inwentarz książkowy

XIV. Instytucje ochrony zdrowia i opieki społecznej

441	15	Chrześcijańskiej Towarzystwo Dobroczynności w Chełmie	1918-1954	54	0,70	inwentarz książkowy
442	16	Powiatowa Kasa Chorych w Chełmie	1920-1937	146	1,90	inwentarz książkowy
443	17	Rada Główna Opiekuńcza Polski Komitet Opiekuńczy w Hrubieszowie	1940-1944	54	0,80	inwentarz książkowy
444	18	Powiatowy Komitet Opieki Społecznej w Chełmie	1944-1948	19	0,11	inwentarz książkowy
445	19	Powiatowy Komitet Opieki Społecznej w Hrubieszowie	1944-1949	48	0,58	inwentarz książkowy
446	20	Powiatowy Komitet Opieki Społecznej we Włodawie	(1942-1943) 1944-1949	40	0,40	inwentarz książkowy
447	21	Polski Czerwony Krzyż w Hrubieszowie	1931-1947	40	0,35	inwentarz książkowy

Ciąg dalszy tabeli

1	2	3	4	5	6	7
448	22	Szpital pod wezwaniem Św. Mikołaja w Chełmie	1917-1947	164	2,50	inwentarz książkowy
449	23	Szpital Sejmikowy w Dorohusku, pow. chełmski	1926-1934	12	0,19	inwentarz książkowy
450	24	Akta aptek pow. chełmskiego — zbiór zespołów szczytkowych	1922-1950	34	0,59	—
	24/1	Apteka Stanisława Mackiełły w Chełmie	1939-1950	2	0,02	inwentarz książkowy
	24/2	Apteka Józefa Papużyńskiego w Chełmie	1922-1950	17	0,31	inwentarz książkowy
	24/3	Apteka spadkobierców Feliksa Gency w Dorohusku	1940-1949	15	0,07	inwentarz książkowy
451	453	Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Chełmie	1975-1998	221	3,60	spis zd.-odb.
452	454	Wojewódzki Inspektorat Zakładu Weterynarii w Chełmie	1975-1998	63	0,70	spis zd.-odb.

XV. Archiwa rodzinno-majątkowe

453	203	Akta rodziny Zajdlerów w Chełmie	1825, 1865-1940	107	1,00	spis zd.-odb.
454	204	Akta rodziny Świeckich z Majdanu Stuleńskiego k. Włodawy	1926-1939	1	0,01	spis zd.-odb.

XVI. Zbiory i kolekcje

455	201	Zbiór akt Mariana Sikorskiego w Rejowcu	1922-1940	11	0,06	inwentarz książkowy
456	206	Zbiór planów urządzeń gospodarstw leśnych oraz majątkowych powiatu chełmskiego, hrubieszowskiego i włodawskiego	1887-1910	319	1,00	spis zd.-odb.

ANEKS

Pracownicy archiwum chełmskiego
w latach 1952–2002

Lp.	Imię i nazwisko	Stanowisko	Lata pracy
1	Teresa Chmielewska	pracownik fizyczny	1976–1977
2	Anna Dąbrowska	pracownik fizyczny	1981–1988
3	Anna Gleń	archiwista	od 1978
4	Barbara Głowacka	archiwista	1969
5	Róża Goral	pracownik fizyczny	1975–1976
6	Lidia Jakubiec	młodszy archiwista	1979–1980
7	Helenka Jamka-Gabryńska	starszy archiwista, kierownik	1963–1975
8	Barbara Kargul	młodszy archiwista	1975–1980
9	Halina Kędrak	pracownik fizyczny	1985–1987
10	Maria Komincz	pracownik fizyczny	1964–1972
11	Stanisław Kostowski	konserwator	od 1997
12	Jan Kunicki	archiwista, kierownik	1952–1963
13	Zofia Kurzyk	młodszy archiwista	1959–1960
14	Beata Lewińska	pracownik archiwalny	1986–1987
15	Katarzyna Litwin	młodszy archiwista	od 1998
16	Magdalena Łukasik	pracownik fizyczny	1985
17	Weronika Maciuk	praktykant archiwalny	1962
18	Jan Mazurkiewicz	praktykant archiwalny	1961
19	Zofia Miazio	pracownik fizyczny	1991–1998
20	Teresa-Józefa Mikulska	manipulant	1969–1971
21	Wanda Mil	pracownik fizyczny	1972–1975
22	Henryk Minicki	robotnik	1976
23	Stanisław Minicki	kustosz, kierownik	od 1975
24	Jolanta Miś	młodszy archiwista	1983–1984
25	Teodozja Pastuszak	pracownik fizyczny	1979–1981
26	Krzysztof Piasecki	pracownik gospodarczy	1997–1999
27	Grażyna Prędkowska	archiwista	od 1977
28	Stanisława Przysiężniak	pracownik fizyczny	1977–1978
29	Anna Rogoś	pracownik fizyczny	1988–1990
30	Maria Różańska	woźna	1953–1958
31	Wanda Sadło	pracownik fizyczny	1983–1986
32	Mieczysław Sawa	manipulant	1972
33	Jerzy Sawczak	praktykant archiwalny	1963–1965
34	Ryszard Schab	starszy archiwista	1975
35	Stanisław Skibiński	starszy archiwista	1971–1975
36	Andrzej Steć	praktykant archiwalny	1965–1966
37	Danuta Sulej	młodszy archiwista	1985–1986
38	Urszula Wiórko	archiwista	1978
39	Maria Wołoszun	archiwista	1966–1967
40	Alina Zawada	młodszy archiwista	1961–1962
41	Żołnacz Adam	konserwator, archiwista	1952–1977